

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Кафедра слов'янської і германської філології та перекладу

Знавці мов 2024

Збірник наукових праць

Житомир 2024

УДК 378.14 - 057.4:009(063)

*Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 11 від 25 червня 2024 р.)*

Рецензенти:

Суворова Л. К. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки Державного університету «Житомирська політехніка»;

Близнюк А. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики, реклами та PR Житомирського державного університету імені Івана Франка.

З 70

Знавці мов 2024 : збірник наукових праць / за заг. ред. Т. Є. Недашківської. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2024. – 139 с.

Збірник містить наукові напрацювання здобувачів вищої освіти в результаті роботи в проблемних групах кафедри слов'янської і германської філології та перекладу ННІ філології та журналістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Матеріали надруковані в авторській редакції. За достовірність фактів, цитат, власних імен, посилань на інформаційні джерела та інші відомості, а також дотримання загальноприйнятих принципів академічної етики відповідають автори публікацій.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТА		6
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА		6
<i>Бех Тетяна, Нікішова Тетяна</i>	Група доконаних часів в англійській мові: особливості вживання та перекладу	6
<i>Бех Тетяна, Нікішова Тетяна</i>	Група неозначених часів в англійській мові: особливості вживання та перекладу	12
<i>Гайдученко Анастасія, Нікішова Тетяна</i>	Форми іменника, їх функціонування в тексті та особливості перекладу	19
<i>Григор'єва Ліна, Приймак Алла</i>	Відтворення ідіостилю автора в перекладі його творів	27
<i>Захаренко Христина, Яриновська Катерина</i>	Особливості польсько- українського перекладу фразеологізмів шкільної тематики	32
<i>Клепус Тетяна, Недашківська Тетяна</i>	Формування картини світу українського підлітка засобами польської мови	35
<i>Котовська Катерина, Недашківська Тетяна</i>	Види та характеристики перекладацьких проблем художнього тексту	44
<i>Мовчан Діана, Недашківська Тетяна</i>	Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження лексики морально-етичної сфери у формуванні польськомовної	51

	картини світу	
<i>Нужда Юлія, Прищепя Олександр</i>	Особливості перекладу власних назв у творах Джоан Роулінг про Гаррі Поттера на українську	57
<i>Омельчук Діана, Башманівський Олексій</i>	Структура і типологізація мовного й художнього концептів на позначення єврейства в літературі кінця XIX століття	63
<i>Самунь Ольга, Яриновська Катерина</i>	Фразеологія сучасної польської мови: специфічні характеристики	78
<i>Тарасевич Марія, Недашківська Тетяна</i>	Асоціація у філософії та лінгвістиці: історія та розвиток концепту	83
<i>Федоренко Ярослава, Недашківська Тетяна</i>	Чинники впливу на жаргонну лексику в мовній картині світу школярів	86
<i>Шахова Єва, Яриновська Катерина</i>	Статус неологізмів у сучасній польській мові	90
<i>Яриновська Катерина</i>	Класифікація фразеологізмів як актуальна проблема мовознавства	96
	<i>МЕТОДИЧНІ ВИКЛИКИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ</i>	99
<i>Забродська Златослава, Приймак Алла</i>	Проектні технології у викладанні зарубіжної літератури	101
<i>Кальмус Олександра, Приймак Алла</i>	Театрально-ігрові методи на уроках зарубіжної літератури	104

<i>Король Тетяна, Недашківська Тетяна</i>	Особливості організації навчання зарубіжної літератури в дистанційному режимі	109
<i>Плужник Марія- Стефанія, Недашківська Тетяна</i>	Виховання толерантності на уроках зарубіжної літератури в середніх класах Нової української школи	113
<i>Покотило Юлія, Недашківська Тетяна</i>	Екологічне виховання на уроках зарубіжної літератури в Новій українській школі	118
<i>Рудюк Влада, Недашківська Тетяна</i>	Формування мовної особистості на уроках польської мови в Новій українській школі	122
<i>СТУДІЇ З ФОЛЬКЛОРИСТИКИ</i>		128
<i>Беленюк Катерина, Башманівський Олексій</i>	Художня презентація образу українця в українському фольклорі	128

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Тетяна Бех, Тетяна Нікішова

ГРУПА ДОКОНАНИХ ЧАСІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Існує багато науковців, які досліджували доконані часи англійської мови, і їхні дослідження охоплюють широкий спектр тем. Наприклад, Едвард Сепір – американський лінгвіст, який досліджував граматику та семантику англійської мови та її зв'язок з іншими мовами. У своїй праці «Мова: Вступ до вивчення мови» (1921) він досліджує зв'язок між мовою та мисленням, а також аналізує граматичні структури англійської мови, включаючи доконані часи. Отто Есперсен – данський лінгвіст, ще у 1904 році написав впливову граматику англійської мови, в якій детально дослідив доконані часи, включаючи їхню історію, вживання та значення. Стівен Ґраді – британський лінгвіст, який досліджував когнітивні аспекти англійської мови, включаючи те, як люди використовують та розуміють доконані часи.

Це лише деякі з багатьох науковців, які зробили значний внесок у наше розуміння доконаних часів англійської мови. Їхні дослідження допомогли краще зрозуміти, як ці часи використовуються, як вони змінилися з часом і як вони впливають на значення речень.

Розглянемо контекст вживання доконаних часів детальніше. Усі часи «сім'ї» Perfect вказують на те, що дія завершена до певного моменту і має певний результат. Допоміжним дієсловом цієї групи є дієслово to have + закінчення ed або третя форма дієслова [1].

Ми вживаємо Present Perfect щоб підкреслити, що результат дії з минулого важливий на теперішній момент; сказати, що дія

відбулася щойно; вказати, що дія сталася в період, що включає момент мовлення (цього тижня, цього року).

Цей час нагадує доконаний вид українського дієслова (запитання «що зробив?»). В нашій мові це вважається минулим часом, тому в багатьох студентів виникають складнощі з розумінням Present Perfect (I have ordered a suit from today's fashion show – Present Perfect. Я замовив костюм з сьогоднішнього модного показу – минулий час). Past Perfect говорить про те, що дія була здійснена до іншої дії в минулому, а Future Perfect, в свою чергу, про те, що дія буде здійснена до певного моменту у майбутньому.

Present Perfect використовується також для позначення дії, яка почалася в минулому і триває досі та виражається при цьому непроцесуальними дієсловами (stative verbs). I have known you since 1978. (Я знаю тебе з 1978 року). В зв'язку з використання українською мовою теперішнього часу (який може бути лише недоконаним), мовці часто використовують заміну на недоконаний час Present Simple (I know you since 1978), що є граматично неправильним.

Цей час не використовується для опису дії, яка відбулася в певний конкретний момент в минулому, тоді як українська мова використовує в цій ситуації доконаний вид минулого часу. Це призводить до помилок типу I have given it to you yesterday, тобто використання Perfect замість Simple.

Present Perfect часто використовується з такими словами-маркерами часу, як since, for, yet, already, just, never. Наприклад: I have lived in Zhytomyr for 5 years. (Я живу в Житомирі 5 років.) She has not finished her homework yet. (Вона ще не закінчила домашнє завдання.) They have already eaten dinner. (Вони вже поїли вечерю.) [3].

Past Perfect використовується для позначення дії, яка мала результат на момент у минулому чи відбулась до іншої дії в минулому. Цей час часто використовується з такими словами-

маркерами часу: as soon as, when, by the time і так далі. I had finished my work before the meeting started. (Я закінчив свою роботу до початку зустрічі.) She had already left when I arrived. (Вона вже поїхала, коли я приїхав.) They had lived in London for 10 years before moving to Zhytomyr. (Вони жили в Лондоні 10 років, перш ніж переїхати до Житомира.)

Складність у використанні цього часу українськими мовцями полягає у ігноруванні чи неуважності до порядку дій у минулому. When I came home my favourite show had already finished (спочатку відбулася дія had finished, а потім came home). Часто помилково використовується лише Past Simple в обох варіантах (When I came home my favourite show already finished) або плутається черговість (When I had came home my favourite show already finished).

Future Perfect використовується для позначення дії, яка завершиться до певного моменту в майбутньому. I will have finished my homework by 8 o'clock. (Я закінчу домашнє завдання до 8 години). She will have bought a new car by next year. (Вона купить нову машину до наступного року.) They will have lived in Kyiv for 10 years by the time they retire. (Вони проживуть у Києві 10 років, коли вийдуть на пенсію) [5]. Найбільш розповсюджена помилка полягає у заміні Future Perfect на Future Simple (I will finish my homework by 8 o'clock).

Найчастіше та найлегше студенти плутають Present Perfect з Past Simple, однак є кілька орієнтирів, які допоможуть не робити таку помилку:

- якщо відомий точний час дії в минулому — це Past Simple: I was in Poland last year (Я був в Польщі минулого року), They went to France last summer (Вони були у Франції минулого літа).
- якщо дію не завершено до цього моменту, або вона сталася в період часу, який ще не закінчився, то це точно Present Perfect: John has lived in South America for 7 years (Джон живе в

Південній Америці вже 7 років), She has made six mistakes in this exam so far (Поки що вона зробила шість помилок у цьому іспиті).

- якщо ми питаємо про наявність досвіду — це Present Perfect, якщо ми уточнюємо подробиці — Past Simple: Have you ever driven a car? (Ти коли-небудь водив машину? What car did you drive? Яку машину ти водив?).

Як видно з попередніх прикладів, на вивчення групи dokonanih часів англійської мови українськими мовцями великий вплив має явище перенесення.

Перенесення – це явище, яке трапляється, коли знання та навички, набуті у вивченні однієї мови, впливають на вивчення іншої. Це може мати як позитивний, так і негативний вплив.

Позитивне перенесення (трансференція/транспозиція) може допомогти вам швидше та легше вивчити нову мову. Наприклад, якщо ви знаєте українську мову, ви вже знаєте багато про граматику та словниковий запас, які вам знадобляться для вивчення англійської мови.

Негативне перенесення (інтерференція) може ускладнити вивчення нової мови. Наприклад, якщо ви звикли говорити українською мовою, де порядок слів не такий суворий, як в англійській мові, вам може бути складно звикнути до правильного порядку слів в англійських реченнях.

При вивченні Present, Past, Future Perfect часів в англійській мові важливо враховувати вплив інтерференції [4].

Кілька порад, які допоможуть вам мінімізувати негативний вплив цих явищ:

- вивчіть граматику англійської мови. Чим краще ви будете знати граматику, тим менше шансів, що ви припуститеся помилок через інтерференцію.

- звертайте увагу на контекст. Не перекладайте слова та фрази дослівно, а враховуйте контекст, в якому вони використовуються.
- практикуйтеся говорити англійською мовою якомога частіше. Чим більше ви будете говорити, тим краще ви будете відчувати мову і тим менше шансів, що ви припуститесь помилок через перенесення.

Незважаючи на велику кількість «підказок», які допомагають визначити час, мовці дуже часто лінуються самостійно перекласти текст, тому звертаються до машинного перекладу. Переклад dokonаних часів англійської мови може становити певні труднощі для систем машинного перекладу з кількох причин [2].

Нюанси значення: dokonані часи в англійській мові мають різні відтінки значення, які не завжди легко передати іншою мовою. Наприклад, для позначення дії, яка відбулася в минулому і вже закінчилася, може використовуватись як простий минулий час так і dokonаний. Системи машинного перекладу мають проблеми з розрізненням цих нюансів та вибором правильного відповідника в англійській мові.

Також велику роль грає контекст. Значення часів часто залежить від контексту, в якому вони використовуються, слів маркерів та часової відносності дій. Системи машинного перекладу, які не враховують контекст, можуть неправильно інтерпретувати значення речення. Тому варто звертати увагу на детальне вивчення особливостей вживання групи dokonаних часів англійської мови та їх перекладу на українську мову та навпаки.

Список використаних джерел та літератури

1. Алексеева І.О. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови. Вінниця: Нова Книга, 2007. 328 с.
2. Акмалдінова О.М., Будко Л.В., Фатеева С.П.. Практична грамика англійської мови: навч. посібник. Київ, НАУ, 2016. 148 с.

3. Верба, Л. Г., Верба, Г. В. Граматика сучасної англійської мови. Київ, 2015.
4. Колесник А. С. Огляд систем машинного перекладу. *Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Харків, 28 березня 2013 р. Харків, 2013. С. 41–44.
5. Ткаченко В., Комар І. Роль трансференції у процесі вивчення граматики англійської мови. *Іноватика у вихованні*. 2023. № 17. С. 305–311.

ГРУПА НЕОЗНАЧЕНИХ ЧАСІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ТА ПЕРЕКЛАДУ

Тема часових аспектів англійської мови є дуже цікавою та різноманітною, тому багато дослідників намагались зробити свій внесок в цю тему. Наприклад, Рендолф Квірк та Сідні Грінбаум – британські лінгвісти, автори "A Comprehensive Grammar of the English Language" (1985), де детально розглядаються граматичні часи та їх функції. Також цим займався Джеффри Ліч – британський лінгвіст, автор численних праць з англійської граматики. Його книга "Meaning and the English Verb" (1971) детально розглядає значення і використання дієслівних часів.

Група неозначених часів в англійській мові (Simple Tenses) є однією з найважливіших і найуживаніших груп часів. Вона використовується для опису дій, які відбуваються в теперішньому, минулому або майбутньому часі без акценту на їх тривалість або завершеність.

До групи неозначених часів належать:

Present Simple Tense (теперішній простий час) – використовується для опису звичних дій, загальних фактів, а також дій, які відбуваються в даний момент.

Past Simple Tense (минулий простий час) – використовується для опису дій, які відбулися в минулому часі і мають чітко визначений момент завершення.

Future Simple Tense (майбутній простий час) – використовується для опису дій, які відбудуться в майбутньому часі.

Future-in-the-past tense (майбутній час у минулому) – використовується для позначення майбутньої дії, що розглядається з точки зору якогось минулого моменту. [1]

Present Simple Tense вживається у випадках оповіді про звичні дії (*He always drinks coffee for breakfast* – він завжди п'є каву на сніданок; *We usually watch a movie on Friday evenings* – ми зазвичай дивимося фільм у п'ятничні вечори) та загальновідомі факти (*The sun rises in the east and sets in the west* – Сонце сходить на сході і заходить на заході; *Water boils at 100 degrees Celsius* – Вода закипає при 100 градусах Цельсія).

Past Simple Tense вживається для позначення дії, яка відбулася в минулому часі і має чітко визначений момент завершення (*He went to the doctor yesterday morning* – Вчора вранці він ходив до лікаря; *They bought a new car last week* – Минулого тижня вони купили нову машину).

Future Simple Tense – дії, які відбудуться в майбутньому часі (*I will travel to Europe next year* – Я поїду до Європи наступного року; *We will have a party next weekend* – Наступних вихідних ми влаштуємо вечірку; *She will graduate from university next year* – Вона закінчить університет наступного року), обіцянки та плани, зроблені в момент мовлення (*I will call you later* – Я зателефоную тобі пізніше; *I will call you tonight* – Я зателефоную тобі сьогодні ввечері).

Future-in-the-Past Tense вживається переважно в підрядних додаткових реченнях, якщо дієслово головного речення виражає минулу дію (*I thought I would come by the morning train* – Я думала, що приїду ранковим поїздом; *I said I'd pack by myself* – Я сказав, що укладатиму речі сам), також у простих реченнях, коли в розповіді про минуле згадуються майбутні дії (*We arranged to start the following Saturday from Kingston. Harris and I would go down in the morning, and take the boat up to Chertsey. George would meet us there* – Ми домовились вирушати наступної суботи з Кінгстона. Гарріс і я виїдемо вранці і підведемо човна до Чертсі. Там Джордж зустрине нас) [3].

Вивчення неозначених часів в англійській мові та їх відокремлення від груп продовжених та завершених часів може бути складним для носіїв української мови, адже структура вираження характеристики та часу дії цих відрізняються в українській та англійській мовах. При вивченні категорії часу часто відбувається процес лінгвістичного перенесення.

Перенесення - це використання граматичних структур або слів з рідної мови при вивченні іноземної. Існує два типи перенесення:

- позитивне перенесення (або транспозиція чи трансференція) – це явище використання інформації, відомої з рідної мови, при вивченні іноземної, коли граматичні структури або слова з рідної мови збігаються з граматичними структурами або словами в іноземній мові. Наприклад, Present Simple використовується для опису звичних дій, як і теперішній час в українській мові. Past Simple використовується для опису звичних повторюваних чи одноразових дій, які відбулися в минулому, як і минулий час недоконаного виду в українській мові;

- негативне перенесення (або інтерференція) – це явище використання звичної з рідної мови інформації замість структур мови, що вивчається, коли граматичні структури або слова з рідної мови відрізняються від граматичних структур або слів в іноземній мові. Наприклад, в українській мові відсутнє розрізнення між граматичними формами дієслова доконаного виду в реченнях Я подзвонив йому в п'ятницю та Я вже подзвонив йому, тоді як в англійській мові для використовуються відповідно Past Simple та Present Perfect, що призводить до вибору неправильних форм при перекладі на англійську мову [4].

Позитивне перенесення з української мови може використовуватись для позначення часових відносин Present-Past-Future та поняття доконаного чи недоконаного виду, що зазвичай

виражається часовими групами Perfect та Simple/ Continuous відповідно.

Одним із джерел труднощів при вивченні неозначеної групи часів дієслова є схожість неозначених (Simple) та продовжених (Continuous) часів для українського мовця через традиційне позначення недоконаності дії, але вони мають важливі відмінності, які впливають на значення речення.

Неозначені часи (Simple tenses) описують дії, які відбуваються регулярно, повторювано або постійно. Часи Continuous (Progressive tenses) описують дії, які тривають в певний момент або протягом певного періоду часу.

Випадки, коли носії української мови найчастіше можуть робити помилки, взаємозамінюючи неозначені часи та продовжені:

1. Для опису дії, яка триває в момент мовлення: помилково використовують Present Simple (I read a book), замість Present Continuous (I am reading a book), в зв'язку зі сприйманням неозначеного часу як «бази», основного вираження недоконаної дії.

2. Для опису дії, яка триває протягом певного періоду часу: українськими мовцями часто не розрізняється дія, що триває постійно та протягом обмеженого періоду часу (відповідно Present Simple: I work in a bank чи Present Continuous: I am working on a project).

3. Для опису дії, яка відбувається в майбутньому чи минулому: використання часу без врахування її процесуальності чи фактичності, а також конкретного часу, коли вона відбувається (наприклад, змішування Future Simple для простого плану I will go to the beach tomorrow та Future Continuous для позначення процесу, що відбувається в конкретний момент I will be going to the beach tomorrow at 10:00).

4. Для опису дії, яка відбувається одночасно з іншою дією: наприклад, використання двох форм Past Simple I saw him

when I walked down the street замість Past Simple та Past Continuous I saw him when I was walking down the street.

5. Використання непроцесуальних дієслів (дієслів стану, stative verbs) в формі Continuous (I was seeing him yesterday at 6, замість I saw).

Важливо пам'ятати, що не можна замінити продовженими неозначені часи Past Simple для опису завершеної дії в минулому, Present Simple для опису звички або загальної істини, Future Simple коли ви даєте обіцянку або передбачення.

Основна різниця між неозначеними та Continuous часами полягає в тому, що неозначені часи описують дії в один момент, протягом певного періоду часу або звично, а Continuous часи описують дії, які тривають в певний момент або протягом певного періоду часу [1]. Найчіткіше з українською мовою їх можна порівняти при вивченні дієслів руху: йти, летіти, пливти – Continuous, ходити, літати, плавати – Simple.

Також ті, хто вивчає англійську мову, часто плутають неозначені часи з групою доконаних часів Perfect, що позначають дію, яка відбувалась (і найчастіше уже завершилась) до певного моменту.

Складнощі полягають у розрізненні Past Simple та Present Perfect

- 1) у діях, що мають чи не мають результат (для порівняння, We picked berries, swam, strolled around the lake and generally had a nice time on Friday та We have picked enough berries to make jam)
- 2) у діях, які відбувалися в завершений чи незавершений період часу (I met him las Monday. I have met him twice this week.)
- 3) у діях загальних та деталізованих (I have tried a lot of different jobs. I worked as a shop assistant last summer and a waiter and secretary after it.)

Існують також складнощі у розрізненні Past Simple та Past Perfect, які полягають у ігноруванні порядку та причинно-наслідкових зв'язках дій (I finished preparing the report when I heard a knock on the door замість I have finished preparing the report when I heard a knock on the door).

Іншою розповсюдженою помилкою також є заміна Future-Simple-in-the-Past на Future Simple. В українській мові відсутня така часова категорія, тому інтерференція призводить до використання Future Simple в тому числі і після дій в минулому часі, порушуючи правила узгодження дієслів (I thought you will meet me on the station замість I thought you would meet me on the station).

Часто помилки виникають через те, що українські мовці вдаються до машинного перекладу текстів та окремих речень. Але машинний переклад часів англійської мови може бути складним завданням через тонкощі та нюанси граматичних структур та наявність контексту, який не завжди може адекватно зчитуватися. Наприклад, часова відносність дій у реченні чи часові маркери, такі як "today", "yesterday", "tomorrow", "last week", "next year", "now", "recently" тощо, часто використовуються для визначення часу дії. Потрібно вміти правильно розпізнавати ці маркери, щоб забезпечити точний переклад речення. Для перекладу Present Simple Tense в українській мові може використовуватися як теперішній час, так і майбутній час. При перекладі Past Simple Tense в українській мові може використовуватися як минулий недоконаний, так і минулий доконаний час. При перекладі Future Simple Tense в українській мові може використовуватися як доконаний, так і простий майбутній час [2].

Отже, переклад неозначених часів з української мови на англійську та навпаки має свої особливості, які необхідно знати для точної та грамотної передачі смисла. У деяких випадках для перекладу одного й того ж часу в англійській та українській мовах

можуть використовуватися різні граматичні конструкції. При перекладі неозначених часів важливо враховувати контекст речення, а також особливості граматики англійської та української мов. Тому важливо брати до уваги позитивне та негативне перенесення знань з рідної мови для полегшення вивчення функціонування системи часів.

Список використаних джерел та літератури

1. Колесник А. С. Огляд систем машинного перекладу. Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 28 березня 2013 р. Харків, 2013. С. 41–44.
2. Пазюк Л. К. Граматика англійської мови для школярів, абітурієнтів, студентів: навч. посіб. Київ : Кобза, 2002. 416 с.
3. Ткаченко В., Комар І. РОЛЬ ТРАНСФЕРЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ. Інноватика у вихованні. 2023. № 17. С. 305–311.
4. Харитонов І. К. Теоретична граматика сучасної англійської мови : навч. посіб. для студентів ф-тів інозем. мов ден. та заоч. форм навчання (англ. та укр. мовами). Вінниця : Нова Кн., 2008. 352 с.

ФОРМИ ІМЕННИКА, ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ В ТЕКСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Іменник – це одна з важливих частин мови в англійській мові. Його особливостями та функціонуванням і досі цікавиться досить багато вчених, хоча ця тема є досить дослідженою. Наприклад, американський лінгвіст Генрі Світ в своїй книзі "Elements of English Grammar" детально описав категорії числа, роду та відмінювання іменників; данський лінгвіст Отто Єсперсен в книзі "A Modern English Grammar" приділив багато уваги морфології іменників; британський лінгвіст Девід Кристал у роботі "Making Sense of English" описує категорії числа, роду та відмінювання іменників з точки зору сучасної англійської мови.

Іменники - це частина мови, що позначає людей, місця, предмети, дії, якості та характеристики. Їх назва "noun" походить від латинського "nomen", що означає "ім'я". Це пояснює, чому іменники традиційно використовуються для позначення людей, об'єктів, тварин, місць, речей, подій, тощо. Як і в українській мові, в англійській іменники виконують основну функцію в реченні. Він є найбільш численною категорією. В англійській мові іменник має категорію числа, відмінка, означеності та іноді роду (для іменників на позначення живих істот, хоча сучасна граматики схиляється до відсутності категорії роду як такої, приймаючи гендерно забарвлені слова типу actor-actress, tiger-tigress за просте позначення природної статі людини, тварини чи персонажа; мова прямує до заміни забарвлених слів на гендерно нейтральні: наприклад, flight attendant замість steward and stewardess).

Як і в більшості мов, в англійській існують такі поняття, як злічувані та незлічувані іменники. Це такі слова, що позначають предмети, які ми можемо порахувати та які злічити неможливо відповідно. Злічувані іменники мають таку ознаку, як

відмінювання за числом. Наприклад «two cats, five sandwiches». Такі іменники наявні й в українській мові. Проте в цих мовах можна побачити різницю між ними. Наприклад, слова, які є злічуваними в українській мові, можуть бути незлічуваними в англійській мові.

А англійській мові категорія числа виражається формами однини та множини. Більшість іменників на позначення множини в англійській мові утворюються за допомогою додання до форми однини закінчення -s (river – rivers, boat – boats) або -es (до іменників із закінченнями -s, -x, -z, -sh, -ch, -is, -o) (bus – buses, box – boxes, buzz – buzzes, wish – wishes, pitch – pitches, potato – potatoes), -ies (до іменників, які мають закінчення –y після приголосного) (city – cities, penny – pennies). Існують також й інші закінчення при утворенні іменників множини. Наприклад, іменники із закінченням -f при утворенні множини мають закінчення -ves (wolf – wolves, half – halves). Нестандартними є форми зміни іменників грецького та латинського походження (ellipsis – ellipses, thesis – theses, cactus – cacti, stimulus – stimuli, criterion – criteria, datum – data). Вони використовують форми закінчення мов-донорів. Існують також групи іменників, що змінюються за допомогою внутрішньої флексії (man – men, tooth – teeth) чи суплетивізму (child – children, person – people), мають однакову форму у однині та множині (means, moose, sheep, aircraft) або мають варіацію – можуть мати однакову форму при однині та множині, а можуть змінювати закінчення (deer – deer, deers; fish – fish, fishes). Крім того, цікавим є утворення множини складених слів, в яких закінчення додається до головного слова (mothers-in-law, classmates, passers-by) [4].

При перекладі форм множини з української мови часто допускається помилка використання найбільш розповсюдженого варіанта (додання закінчення –s) до усіх іменників в однині, незалежно від типу (*mans, sheeps, criterias, mother-in-laws* і т.д.) або додання –s до слів, які уже стоять у формі множини (*childrens,*

peoples, mens). Переклад іменників на позначення множини з англійської на українську мову також має свої нюанси, тому що слова з внутрішньою флексією чи суплетивною зміною часто сприймаються як окремі лексеми, а не лише форми, а слова, в яких збігаються форми однини та множини, перекладаються за зовнішніми ознаками (*fish* – лише як рибина в однині, *means* – лише засоби).

Також англійська мова, як і українська, має іменники, що завжди вживаються в однині та множині (*Singularia tantum* та *Pluralia tantum* відповідно). Англійська та українська мови мають такі іменники, проте переклад може відрізнитися, оскільки одна мова може мати лише множинну форму або однину, в той час коли інша може мати обидві форми (і навпаки). Такі слова як *scissors* (ножиці), *glasses* (окуляри), *pants* (штани), *dice* (гральні кістки) – ці слова є множинними в обох мовах; *milk* (молоко), *air* (повітря), *luggage* (багаж), *water* (вода) – ці слова завжди мають форму однини в обох мовах. Проте існують неспівпадиння при перекладі таких слів. В українській мові маємо слова товар/ товари, витрата / витрати, коли в англійській мові ці слова мають лише множинне значення – *goods*, *expenses*. Такі неточності існують також зі словами, що мають форму однини в одній з мов. Наприклад, для слів порада / поради в англійській мові маємо лише *advice*, новина/ новини – *news* (однина). Ці неспівпадиння часто призводять до помилок типу *knowledges*, *advices*.

Ще одна відмінність між українською та англійською мовами полягає у відмінках. Українська мова має 7 відмінків, в той час як англійська, у традиційному розумінні, має їх всього два – загальний, або ж *Common Case*, та присвійний, або ж *Possessive Case*. Загальний відмінок використовується у тих випадках, коли ми не бажаємо позначати приналежність. Спеціальні закінчення тут не використовуються, натомість зв'язок між словами виражається або позицією в реченні, або прийменником. В свою

чергу присвійний відмінок використовується для позначення належності або власності іменника до конкретної особи, тварини, місця, організації або речі. Крім того, він демонструє зв'язок між людьми, а також особисті якості людини. Присвійні форми іменників в англійській мові використовуються для вираження належності чогось або когось певній особі чи предмету. Утворюються вони за допомогою закінчення 's. Воно додається до однини іменників та форми множини, що не закінчується на -s. Наприклад: John's book (книга Джона), Mary's cat (кішка Мері), Peter's car (машина Петра), the children's toys (іграшки дітей). При іменниках в однині, що закінчуються на -s, буква s може упускатися, тобто додається лише апостроф ('). Наприклад: James's/James' hat (капелюх Джеймса), Chris's/ Chris' bike (велосипед Криса), Charles's / Charles' dog (собака Чарльза). Проте для іменників множини завжди додається лише апостроф ('). Наприклад: the students' books (книги учнів), the teachers' cars (машини вчителів).

Також існують особливості щодо вживання присвійності до групи людей. У випадку, якщо у реченні є перелік іменників, до яких відноситься один предмет, до закінчення 's приєднується до останнього слова з цього переліку (Kelly and Richard's house was sold last week. – Дім Келлі та Річарда був проданий на минулому тижні; Jane and Mark's children. – Діти Джейн та Марка). Якщо ж до перелічених іменників відносяться різні предмети, то закінчення 's додається до кожного з іменників (Kelly's and Richard's houses were sold last week. – Будинки Келлі та Річарда були продані на минулому тижні; Jane's and Mark's children. – Діти Джейн та діти Марка) [2].

Проте слід пам'ятати, що Possessive Case використовується лише з назвами істот чи їх груп (new employee's desk), часом та відстанню (yesterday's newspaper, a mile's distance), країнами та планетами (Canada's borders, Venus's surface). У інших випадках

іменники у вживаються разом з іншими словами, утворюючи складні словосполучення. Утворюються вони за допомогою конструкції іменник + of + іменник. Ця конструкція використовується, коли йдеться про предмети, абстрактні поняття, почуття, емоції, думки або групи людей (the beauty of nature (краса природи), the love of my life (кохання мого життя), the fear of the unknown (страх невідомого), the opinion of the experts (думка експертів), the victory of the team (перемога команди)). Конструкція з of може використовуватися з деякими іменниками, які мають як конкретне, так і абстрактне значення. Наприклад, можна сказати "the color of the sky" (колір неба) або "the sky of my dreams" (небо моїх мрій).

Часті помилки виникають у українських мовців через у з використання 's з будь-якими іменниками, незалежно від числа та закінчення (*students's tests*), а також з неправильним порядком слів у сполученнях (по аналогії з українським книга сестри використовується *book sister's*) або 's приєднується до іменника для позначення власності, а не власника (*book's sister*). Крім того, часто при використанні присвійності ігнорується категорія істота/неістота, що призводить до помилок типу *the chair's back* замість *the back of the chair* чи *the river's bank* замість *the bank of the river*. помилки зворотного перекладу виникають дуже рідко.

В зв'язку з відсутністю в сучасній англійській мові категорії роду як такої учні стикаються з проблемою категоризації. Це виражається не в особливостях вживання самих іменників, а у вживанні пари іменник та займенник-замінник. Наприклад, *I love this book. She is very interesting.* замість *It is very interesting*, через належність іменника книга до жіночого роду в українській мові. Також гендерно-нейтральні слова *person* та *child* отримують заміник *She*, через жіночий рід слів особа/людина та дитина, а *somebody/someone* заміник *he* через чоловічий рід українського

хтось, замість *he or she* або нейтрального одиничного *they* (*If a person wants something, she should work for it* (замість *they*)).

В англійській мові іменники найчастіше вживаються з артиклями. У ній наявні два детермінанти: "a/an" та "the", які виконують важливу роль у визначенні іменників. Неозначений артикль "a/an" використовується, коли йдеться про невідомий або невизначений предмет, наприклад, "a bus, an apple" (будь-який автобус, будь-яке яблуко). Натомість визначений артикль "the" застосовується, коли мова йде про конкретний або відомий предмет, наприклад, "the bus, the apple" (автобус або яблуко, про який вже йшлося або яку маємо на увазі) [1].

Основна функція артикля полягає в тому, щоб визначити або обмежити значення іменника, до якого він належить. В англійській мові визначник ставиться перед іменником (наприклад, "the car", "an apple", "my dog" і т.д.). За І. В. Кононенко, артикль в українській мові відсутній як частина мови, але може замінитися визначником і вигляді займенника, які ставиться як перед іменником, так і після нього, а може й взагалі не ставитись (наприклад, "це вікно", "Сірі дні змінюють темні ночі" (М. Коцюбинський) [2].

Одна з відмінностей між англійською та українською мовами полягає в тому, що англійська мова потребує артикля для визначення іменників, на відміну від української мови, де визначник може бути опущений в певних випадках. Наприклад, в англійській мові артикль використовується перед іменником, навіть якщо він вже згадувалося раніше. Наприклад: "The cat is black. The cat is sleeping." В українській мові в таких випадках детермінант може бути опущений, якщо іменник вже згадувався в тексті. Наприклад: "Цей кіт чорний. Він спить."

Іншими словами, англійська мова є більш жорсткою у використанні артиклів, тоді як українська мова дозволяє більш гнучке використання детермінантів. В зв'язку з цим, при перекладі

на англійську мову, українці часто опускають артикль чи взаємно замінюють означений та неозначений артиклі, спотворюючи сенс висловлювання.

Отже, іменники в англійській мові підлягають певним правилам, які визначають їхню форму та функцію. Ці правила описуються за допомогою граматичних категорій, таких як рід, число, відмінок [3].

Іменники – це основа англійської мови. Вони становлять найчисленнішу групу серед усіх частин мови й описують людей, тварин, речі, явища та події. Іменники належать до знаменних частин мови й мають значення предметності, що визначає їхню граматичну поведінку й подібність до назв власне предметів.

Система граматичних категорій для іменників в українській та англійській мовах має свої особливості. В українській мові іменники мають три категорії: відмінок (7 відмінків), число (однина / множина) та рід (чолочий, жіночий, середній). В англійській мові іменники описуються категоріями числа (однина/множина), відмінка (загальний та присвійний) та детермінативністю (визначеність/невизначеність, що виражається артиклями). В зв'язку з різницею у категоріях та особливостями вираження цих категорій у мовах часто виникають помилки в англо-українських та українсько-англійських перекладах та у мовленні українців, що вивчають англійську мову, котрих можна уникнути за допомогою поглибленого вивчення функціонування мови.

Глибоке розуміння іменника та його аспектів – це ключ до розуміння мови в цілому та її системи. Це також фундамент для вивчення інших частин мови, які взаємодіють з іменником у реченні. Категорії відмінка, роду, числа, визначеності / невизначеності є одними з найважливіших і найбільш вивчених характеристик іменника. Іменники мають

унікальну здатність вказувати на конкретні об'єкти, які ми сприймаємо органами чуття, або ж на абстрактні поняття.

Список використаних джерел та літератури

1. Зарицький М. С. Переклад: створення та редагування. К.: Парламентське видавництво, 2004. 120 с.
2. Кононенко І. В. Семантико-синтаксичний потенціал препозитивних та постпозитивних атрибутів. Мовознавство, 2007. № 3. С.39–49.
3. Практичний курс англійської мови, навчально- методичний посібник / укладачі Велика А.М., Нікішова Т.Є., Прищепя О.В. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 220 с.
4. Huddleston R., Pullum G. K. The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
URL:
https://assets.cambridge.org/97805214/31460/frontmatter/9780521431460_frontmatter.pdf.

ВІДТВОРЕННЯ ІДЮСТИЛЮ АВТОРА В ПЕРЕКЛАДІ ЙОГО ТВОРІВ

Переклад дитячих літературних творів є особливо відповідальним завданням, оскільки такі книги не лише розважають, а й виховують, формують моральні цінності та світогляд юних читачів. Одним з найважливіших аспектів у перекладі дитячої літератури є збереження авторської манери, яка включає не лише стиль, але й особливості передання культурних елементів, які можуть бути незрозумілими для дітей з іншого культурного середовища.

Томаш Яклевич, будучи не лише автором, але й священником, особливої уваги приділяє морально-етичним аспектам у своїх творах. Його книга «Jak to jest», насичена культурними та релігійними елементами, представляє значний виклик для перекладачів, які прагнуть зберегти глибину і значимість оригіналу, водночас роблячи його доступним і зрозумілим для дітей.

Ця стаття присвячена дослідженню ролі перекладача у збереженні авторської манери Томаша Яклевича при перекладі його книги «Jak to jest». Особливу увагу буде приділено адаптації культурних елементів, які мають важливе значення для розуміння основного послання книги. Від того, наскільки вдало перекладач зможе передати ці елементи, залежить не лише збереження художньої цінності книги, але й її виховний вплив на читача.

Переклад дитячих книг, особливо таких, що містять глибокі релігійні та культурні елементи, вимагає особливої уваги та майстерності від перекладача. У випадку перекладу дитячої книги Томаша Яклевича, яка побудована на 52 запитаннях від дітей до священника, перекладач стикається з численними викликами. Ці виклики пов'язані не тільки з передачею змісту запитань і

відповідей, але й з необхідністю зберегти авторську манеру і донести важливі релігійні та культурні концепти у зрозумілій для українських дітей формі.

В. В. Коптілов зазначає, що в художньому перекладі ключову роль відіграє уміння перекладача відчутти й відтворити загальний стилістичний колорит оригіналу, знайти слово, яке було б доречним у фразі саме цього письменника [2, с. 43].

Індивідуальний стиль автора у літературознавстві трактується, як: «Індивідуальний стиль – явище неповторне. Він є свідченням мистецького таланту автора. Завдяки стилю митець творчо відтворює чи перетворює, художньо опрацьовує життєвий матеріал. Загальні теми, проблеми, події набувають в індивідуальному стилі письменника своєї художньої неповторності, адже вони «перепускаються» крізь особистість митця [3, с. 346]. «Кожен письменник виробляє свій індивідуальний, авторський стиль. Це сукупність, єдність усіх художніх особливостей (ідейно-тематичних, жанрових, мовних) творчості певного автора, що вирізняють його серед інших [4, с. 151].

Розглянемо основні підходи, які можуть бути використані перекладачем для збереження автентичності та доступності тексту при перекладі з польської мови на українську. Кожен з цих підходів має свої особливості та застосовується в залежності від контексту і мети перекладу.

1. Дослівний переклад

Дослівний переклад (буквальний переклад) передбачає точне відтворення змісту вихідного тексту без значних змін у структурі та лексиці. Наприклад, запитання "Czy Bóg odpowiada za wojnę?" буде перекладено як "Чи Бог несе відповідальність за війни?"

Переваги:

- Зберігається оригінальна форма і зміст.

- Читач отримує максимально близький до оригіналу текст.

Недоліки:

- Може призвести до непорозумінь через культурні або лінгвістичні відмінності.
- Можливо, текст буде звучати неприродно або складно для розуміння.

2. Адаптація

Адаптація передбачає зміну вихідного тексту для того, щоб він був зрозумілим і прийнятним для цільової аудиторії. Це може включати заміну культурних реалій на відповідні елементи в культурі цільової аудиторії. Тобто, пояснення складних релігійних понять, які можуть бути незрозумілими для українських дітей, може бути адаптовано, щоб зробити їх більш доступними.

Переваги:

- Текст стає більш зрозумілим і доступним для читача.
- Зберігається основне повідомлення та емоційний вплив.

Недоліки:

- Можлива втрата автентичності та оригінальної атмосфери твору.
- Перекладач може вплинути на зміст і стиль оригіналу.

3. Транспозиція

Транспозиція передбачає зміну граматичної структури вихідного тексту, щоб він краще відповідав нормам і стилю цільової мови, зберігаючи при цьому основний зміст і функцію. Наприклад, запитання "Po co Bóg stworzył diabła?" може бути транспоновано у "Навіщо Бог створив диявола?", щоб відповідати українським граматичним нормам

Переваги:

- Зберігається зміст тексту при адаптації до граматичних норм цільової мови.

- Текст виглядає природно для читача.

Недоліки:

- Можливі незначні зміни у значенні або стилі оригіналу.

- Вимагає високого рівня майстерності перекладача.

4. Компенсація

Компенсація передбачає збереження змісту або ефекту оригінального тексту шляхом внесення змін в інші частини тексту, якщо певний елемент не може бути точно переданий. Якщо деякі польські культурні елементи не можуть бути адекватно передані, перекладач може додати додаткові пояснення або замінити їх на аналогічні українські культурні реалії.

Переваги:

- Зберігається загальний ефект і атмосфера твору.

- Перекладач має більше свободи у творчості.

Недоліки:

- Вимагає великої майстерності і творчого підходу від перекладача.

- Можливе часткове відхилення від оригіналу.

5. Примітки та коментарі

Примітки та коментарі дозволяють перекладачу пояснити культурні елементи, залишаючи їх у тексті у первісному вигляді з додатковими поясненнями. Для прикладу можна залишити питання "Czy Bóg odpowiada za wojny?" в оригінальному вигляді і додати примітку: "Це питання було задано польськими дітьми, де історія та вплив релігії на суспільство можуть дещо відрізнятись від українського контексту".

Переваги:

- Зберігається автентичність тексту.

- Читач отримує додаткову інформацію для розуміння культурних реалій.

Недоліки:

- Примітки можуть переривати читання і знижувати ритм тексту.

- Вимагає додаткової роботи з боку перекладача.

Кожен з цих підходів може бути використаний залежно від конкретної ситуації та мети перекладу. У випадку перекладу дитячої книги Томаша Яклевича, важливо не лише передати зміст запитань і відповідей, але й зберегти доступність і зрозумілість тексту для українських дітей, зважаючи на їх культурні та релігійні реалії. Комбінація різних методів може бути найбільш ефективним підходом для досягнення цієї мети.

Список використаних джерел та літератури

1. Jaklewicz T./ Jak to jest/ ks. Tomasz Jaklewicz. K.:Instytut Gość Media, 2023. 110 str.
2. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1971. 132 с.
3. Грицик Л. В. Проблема відображення індивідуальності автора оригіналу в перекладі. *Вісник Київського університету. Серія Філологія*. К., 1973. № 15. С. 27–33.
4. Галич О. А., Назарець В. М., Васильєв Є. М. та ін. Теорія літератури : підручник / за наук. ред. О. А. Галича. К. : Либідь, 2001. 488 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ШКІЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

Порівняння польських та українських фразеологізмів репрезентує доволі розгорнуту тему із безліччю особливостей. Незважаючи на те, що обидві досліджувані мови входять до слов'янської мовної групи та мають схоже звучання, неможливим є дослівний переклад фразеологічних одиниць. Належність цих мов до однієї мовної сім'ї дає нам можливість лише ідентифікувати близькі за значенням та вимовою стійкі словосполучення та дібрати до них схожі відповідники.

Основними поняттями які будуть з'являтися в цій роботі є “фразеологія” та “фразеологізм”. Термін фразеологія (від гр. *phrasis* – вираз, спосіб вираження, зворот і *logos* – слово, вчення) це розділ мовознавства, що досліджує фразеологічну систему мови. Об'єктом дослідження науки виступають фразеологічні одиниці. Термін «фразеологічна одиниця» запровадив В. В. Виноградов. Це структурно-семантична єдність, монолітність, що характеризується, зазвичай, стійкістю словникового складу та додержання незмінності порядку компонентів [4].

Поняття “фразеологізм”, за Л. Скрипником, – це стійке словосполучення двох і більше слів, що створюють семантичну цілісність і відтворюються в процесі мовлення як готові словесні формули. З цього терміну можна виокремити категоріальні ознаки фразеологізмів: відносна постійність компонентного складу та структури, експресивність, фразеологічна відтворюваність та цілісність значення [1].

Фразеологічні одиниці показують історичний, повсякденний та культурний досвід народу. Вони увібрали в себе історичні події та соціальне життя, те як наші предки сприймали світ навколо. Варто зазначити, що через територіальну близькість та певною

мірою спільну історію України та Польщі в наших мовах збереглися фразеологізми спільного походження.

Польський фразеологізм	Український відповідник
Bystra głowa [3]	Бистрий на розум (про когось дуже розумного, тямучого, кмітливого) [2]
Głupi jak car [3]	Дурний як цап (про нерозумну, недалеко людину) [2]
Uczyć się na błędach [3]	Навчатися на власних помилках (не повторювати одну і ту саму дію, що призвела до поганого кінця, двічі, не повторювати помилок) [2]

Досить часто зустрічаються фразеологізми, що не перекладаються ані дослівно, ані за допомогою складових частин вислову. Наприклад, фразеологізм *dawać komuś szkołę (ktoś zachował się w taki sposób, aby komuś dokuczyć lub go rognebić)* в українській мові знаходить свій відповідник у виразі *заїдати вік (робити чимсь життя нестерпним)*. Це дає змогу стверджувати, що два фразеологізми, подібні за тематикою абсолютно не схожі за значенням, що робить їх переклад великою складністю для мовознавців [1; 4].

Також важливими є фразеологізми, що утворилися під впливом історії, міфології та релігії. Завдяки одному давньому походженню вони майже не видозмінилися у сучасній польській та українській мовах, тому їх абсолютно ідентичний переклад та значення є доказом спільності цих мов. До прикладу *ezorowy język (wyrażający coś nie wprost, lecz w sposób zawołowany, każący się odbiorcy domyślać, o co w istocie chodzi)* має відповідник *езопова мова (замаскований спосіб думок з натяками, недомовками задля уникнення цензурних чи будь-яких інших заборон, переслідувань)*.

Отже, проведене дослідження показує різні підходи до перекладу польсько-українських фразеологізмів та різницю між ними, а також дає матеріал для подальшого дослідження обраної теми.

Список використаних джерел та літератури

1. Скрипник Л. Г. Фразеологія Української мови. К.: Наук. думка, 1973. 280 с.
2. СловникUA. URL: <https://slovnyk.ua/index.php> (дата звернення: 05.05.2024).
3. Словник фразеологізмів польської мови ProPolski. URL: <https://propolski.com/uk/2023/02/22/slovnyk-frazeolohizmiv-polskoi-movy/> (дата звернення: 05.05.2024).
4. Фразеологія сучасної української мови: Навч. посіб. К.: Знання, 2007. 494 с.291 с.

ФОРМУВАННЯ КАРТИНИ СВІТУ УКРАЇНСЬКОГО ПІДЛІТКА ЗАСОБАМИ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ

Сучасний світ характеризується швидкими змінами не тільки в розвитку технологій, а й в політичній, економічній, соціальній та культурній сферах, що впливає на формування світогляду кожного підлітка. Особливо важливе значення у цьому процесі має мова, яка виступає не тільки як засіб комунікації, але і як важливий елемент культурної ідентичності та формування світогляду.

Мова може впливати на менталітет людини в багатьох аспектах. Чим більше людина знає мов, використовує їх для спілкування, тим ширше її сприйняття світу, культурних цінностей та уявлень про світовий порядок. Мова може впливати на те, як підліток сприймає час, ставиться до індивідуального та колективного, а також до сімейних структур та соціальних ролей. Вивчення мови може впливати на сприйняття рівня взаємодії та дотримання правил тієї країни, мову якої він вивчає. Знання іноземних мов може впливати на сприйняття інших культур та національних груп, на сприйняття різних ідей та поглядів. Україна географічно розташована в центрі Європи, на перетині різних культурних впливів, має багатомовну спільноту, серед якої польська мова посідає важливе місце. Тому цікаво дослідити, як використання польської мови впливає на формування картини світу українського підлітка.

Отже, вивчення польської мови може впливати на сприйняття світу та культурні цінності, а також на сприйняття різних аспектів життя підлітка.

Мета цієї розвідки полягає у виявленні та аналізі різних аспектів впливу польської мови на формування картини світу українського підлітка. В процесі дослідження проведено збір і

аналіз результатів експерименту, в якому взяли участь здобувачі освіти ліцею № 5 міста Житомира. Дослідження даної проблеми має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Людство має спільне коріння, але в процесі розвитку людська культура поділилася на безліч різноманітних напрямків. Ці напрямки формуються в специфічних умовах: географічних, історичних, технологічних і побутових. Кожна культура має свою історію, свою мову, свою культуру, в рамках кожної з цих культур формується власний менталітет, власний світогляд. Специфічне бачення світу, в якому живе людина, її система образів, уявлень, знань про устрій світу і місце цієї людини в цьому світі і є культурною картиною світу.

Поняття «картина світу» відіграє ключову роль у розумінні способу, яким людина сприймає та інтерпретує навколишній світ. Це складна система уявлень, переконань, цінностей, стереотипів та смислів, які визначають спосіб сприйняття та взаємодії з навколишнім середовищем. Одним з ключових аспектів картини світу є суб'єктивність — кожна людина має власну, унікальну картину світу, яка формується на основі особистого досвіду, культурних уявлень та впливу оточуючого середовища [2].

Термін «картина світу» виник в рамках фізики на межі 19–20 століття. Його вперше застосував німецький фізик Генріх Герц. Картина світу розуміють як ментальну модель, що відображає сприйняття людиною світу навколо неї, її місце в цьому світі та взаємозв'язки з іншими людьми. Існує декілька найбільш важливих факторів, що впливають на формування тієї чи іншої картини світу. Серед них:

- особливості історичного розвитку;
- релігійна приналежність;
- етнічні особливості;
- національні особливості й традиції.

Кожному відрізку історичного часу відповідає своя картина світу. Водночас можна виділити універсальну картину світу, властиву всьому людству, правда, вона буде занадто абстрактна. Так, для всіх людей, мабуть, характерна бінарна опозиція, основний інструмент при описі або реконструкції картини світу, білого і чорного, але в одних груп біле буде відповідати позитивному начала – життя, а чорне – негативного начала – смерті, а в інших, наприклад, китайців, навпаки. У будь-якого народу буде своє уявлення про добро і зло, про норми й цінності, але у кожного народу ці уявлення будуть різними [1].

Таким чином, поняття «картина світу» є важливим теоретичним інструментом для аналізу формування світогляду та культурної ідентичності сучасних підлітків з урахуванням впливу польської мови.

Поняття «картини світу» включає в себе і формування мовної лексичної системи. Сукупність уявлень про світ, зафіксованих у значенні різноманітних слів і висловів, формуються в певну систему поглядів, які потребують свого подальшого осмислення, збереження та передачі певного досвіду. Тому мова відіграє важливу роль у формуванні картини світу. Мова виступає не лише як засіб комунікації, але й як основний культурний та ідентичнісний маркер. Ось деякі аспекти, які відображають роль мови у формуванні картини світу.

– *Передача інформації.*

Підліток, як і кожна людина, за допомогою мови сприймає та передає інформацію з навколишнього середовища. Завдяки мові ми називаємо об'єкти, явища висловлюємо певні ідеї, що допомагає нам розуміти навколишній світ та організовує життя в цьому світі.

– *Формування уявлень та цінностей.*

Мова впливає на те, як люди розуміють світ. Це розуміння визначає свої пріоритети та цінності. Наприклад, певні

слова (народ, Софія Київська, козак, вишиванка, Запорізька Січ) можуть мати глибоке культурне значення, яке впливає на формування стилю мислення та світогляд українського підлітка.

– *Комунікація та соціалізація.*

Основним засобом спілкування та взаємодії з іншими людьми є мова. Завдяки мові ми взаємодіємо з оточенням, сприймаємо норми поведінки та набуваємо соціальні навички.

– *Формування ідентичності.*

Завдяки мові ми розвиваємо та формуємо свою особистість та надаємо їй ідентичності. Кожна мова, якою ми навчимося розмовляти, може бути важливим елементом нашої культурної та етнічної самосвідомості [4].

Враховуючи вище сказане, констатуємо, що вивчення польської мови підлітками може впливати на формування їхньої картини світу шляхом відкриття нових культурних перспектив збагачення мовного досвіду та розширення можливостей для міжкультурного спілкування. Таким чином, розуміння ролі мови у формуванні картини світу є важливим аспектом для аналізу впливу польської мови на українських підлітків.

Процес впливу іноземної мови на формування картини світу підлітка є складним та багатограним. Вивчаючи іноземну мову, підліток пізнає іншу культуру через вивчення мови, що розширює та збагачує його культурний світ. Це також відкриває нові можливості для міжкультурної комунікації та взаєморозуміння, що розвиває у підлітків емпатію, толерантність та вміння спілкуватися з представниками іншого етносу. Вивчення іноземної мови дозволяє підліткам бачити речі з іншого кута зору та розуміти різноманітність світових поглядів та підходів, що впливає на самоідентифікацію підлітків та допомагає їм відчутися себе частиною більш широкого світу.

Проте важливо врахувати, що вплив іноземної мови на формування картини світу українського підлітка може бути різноманітним та індивідуальним. Це залежить від того, який інтерес має підліток до вивчення мови та культури, ступінь експозиції до мови, підтримка навколишнього середовища.

У центрі уваги нашого дослідження – український підліток, хоча у експериментальних дослідженнях мовної картини світу зазвичай беруть участь повнолітні люди [3]. Для проведення експерименту потрібно врахувати декілька важливих характеристик.

– **Вікові особливості.**

До підліткового віку належать люди від 13 до 18 років. Це період, коли вони зазнають значних фізіологічних, психологічних та соціальних змін, які значно впливають на сприйняття мови та культури.

– **Соціальна сфера.**

Українські підлітки можуть бути представлені різними соціальними групами, культурними спільнотами, що значно впливає на сприйняття польської мови та культури.

– **Освітня сфера.**

Основну групу об'єкта дослідження становлять підлітки, які вивчають польську мову як іноземну в ліцеї.

– **Культурна сфера.**

Культурна сфера залежить від того середовища, в якому виростає підліток і має значний вплив на сприйняття та розуміння іншої мови та культури, в тому числі й польської.

– **Індивідуальні особливості.**

Кожен підліток має свої власні індивідуальні особливості, кожен по-різному сприймає та засвоює нові знання, у кожного підлітка свої інтереси та потреби.

Урахування всіх характеристик є важливим для отримання повного розуміння впливу польської мови на світогляд та

ідентичність підлітка. Таке дослідження може сприяти більш глибокому розумінню механізмів формування картини світу у молодого покоління та виявленню шляхів підвищення ефективності освітнього процесу в умовах культурного різноманіття.

Для адекватного аналізу результатів експериментальних даних враховано декілька ключових факторів:

По-перше, історичні та культурні зв'язки між Україною та Польщею та мовна політика та освіта. Україна та Польща мають довгу спільну історію та культурні зв'язки, які відображаються в різних аспектах життя, включаючи мову. Розуміння впливу польської мови на формування картини світу українських підлітків стає важливим аспектом вивчення взаємовідносин між цими народами. В Україні польська мова є однією з мов національних меншин. Вивчення польської мови в українських школах та навчальних закладах має велике значення для збереження культурної ідентичності польської громади.

По-друге, міжкультурне взаєморозуміння. Вивчення польської мови надає українським підліткам можливість взаємодіяти з представниками польської культури та сприяє розумінню іншого культурного контексту. Це може сприяти покращенню міжкультурного взаєморозуміння та сприяти мирному співіснуванню різних етнічних груп.

По-третє, психологічні та соціальні аспекти та вимушена міграція. Вивчення польської мови може впливати на розвиток психологічних та соціальних аспектів особистості підлітка, таких як самооцінка, соціальна адаптація та міжособистісні відносини через вимушену міграцію у зв'язку з військовими діями на території України. Українці, які мігрують до Польщі, змушені вивчати польську мову, що впливає на їх картину світу та сприйняття нового культурного середовища.

В проведенні дослідження використано комплекс методів з метою аналізу ставлення українських підлітків до вивчення польської мови та його впливу на їхнє сприйняття світу. У роботі зазначено використання таких методів:

– **Анкетування.**

За допомогою анонімного анкетування було оцінено рівень знань польської мови та зацікавлене ставлення підлітків до історії та культури Польщі. Результати показали, що основні мотиви вивчення мови полягають у цікавості та бажанні спілкуватися з друзями, які перебувають в Польщі. Також було виявлено, що більшість опитаних позитивно ставляться до вивчення польської мови, але при цьому підтвердили наявність страху при спілкуванні з носіями мови, що свідчить про їхню невпевненість у власних знаннях.

– **Бесіда.**

Для отримання більш детальної інформації було проведено бесіду з учасниками дослідження, що дозволило отримати додаткову інформацію про їхні думки та досвід з вивчення польської мови. Виявлено, що додатковими ресурсами для вивчення мови є онлайн платформи, музика, аудіокниги та фільми польською мовою. Особливу увагу привертає блог поляка Дарика, який надає корисні матеріали та відомості про польську культуру.

– **Аналіз контенту.**

Застосовано аналіз різноманітних письмових матеріалів для виявлення уявлень та стереотипів, пов'язаних з польською мовою та культурою серед українських підлітків. Відзначено значення польської мови як засобу спілкування не лише в Польщі, а й за її межами.

– **Спостереження.**

Під час проведення досліджень було виявлено цікавий феномен заміни українських слів та словосполучень на польські під час розмов з підлітками, які займаються вивченням польської мови протягом двох років. Це може свідчити не лише про мовну, але й культурну асиміляцію, де знання мови стає ключем до більш глибокого розуміння та ідентифікації з польською культурою.

Це явище може вказувати на психологічну та соціокультурну динаміку, де підлітки перебувають під впливом польської культури, що спричиняє їхнє прагнення подалі навчатися у вищих навчальних закладах Польщі. Згідно з результатами, отриманими в ході цього дослідження, близько 20% респондентів виявили таке бажання, що свідчить про великий потенціал для сприяння міжнародної освітньої мобільності та культурній інтеграції.

Отже, дослідження впливу польської мови на формування картини світу українських підлітків є актуальним та важливим для розуміння міжкультурних взаємодій та соціально-культурних процесів в сучасному світі.

В рамках даного дослідження було зібрано данні про вивчення українськими підлітками польської мови та проаналізовано, як польська мова впливає на формування картини світу українських підлітків. Отримані результати дозволили зрозуміти ті різноманітні чинники впливу польської мови та культури на сприйняття світу сучасними підлітками. Наукові методи такі як анкетування, бесід, спостережень та аналізу контенту показали що багатогранність впливу польської мови на формування картини світу сучасних підлітків залежить від багатьох факторів, включаючи освітнє середовище, сімейні взаємини, вплив медіаресурсів, а також індивідуальні особливості підлітка.

Зокрема, вивчення польської мови в ліцеї відкриває перед українськими підлітками не лише нові можливості для спілкування та отримання знань, але й сприяє їхньому поглибленому знайомству з польською культурою та ідентифікації з нею. Це стає ключовим чинником у формуванні їхньої мовної та культурної ідентичності, а також сприяє розвитку міжкультурного взаєморозуміння.

Крім того, результати дослідження вказують на необхідність подальшого вивчення цієї теми, зокрема, в контексті розвитку міжнародної освітньої мобільності та культурної інтеграції. Розуміння впливу вивчення польської мови на українських підлітків є ключовим для розробки ефективних освітніх програм та стратегій міжкультурної взаємодії.

Список використаних джерел та літератури

1. Лотман Ю. М. У вирі історії. Статті та есе. Київ: Дух і літера, 2009. 696 с.
2. Маркевич В. Д. Картина світу. Київ: Критика, 2003. 304 с.
3. Недашківська Т. Є. Експеримент у психолінгвістиці (з досвіду роботи) : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2029. 230 с.
4. Чижевський Д. В. Культурна ідентичність у сучасному світі. Київ: Основа, 2018. 224 с.

Котовська Катерина, Недашківська Тетяна
**ВИДИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ
ПРОБЛЕМ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ**

Художні тексти завжди викликають особливі труднощі для перекладачів через їх складність, що виявляється у різноманітності лексичних та стилістичних особливостей, багатшаровість і глибокий зміст, який може мати кілька інтерпретацій, а також унікальний стиль автора, що часто є важкодоступним для відтворення в інших мовах. У цій статті ми здійснили дослідження викликів, що з ними стикаються фахівці, які перекладають твори Дж. Роулінг, авторки всесвітньо відомої серії про Гаррі Поттера, та розглянули різні стратегії, які використовують перекладачі для подолання цих перешкод.

Цей аспект досліджувався багатьма науковцями – дослідниками в галузі літературного перекладу та мовознавства. Деякі з них включають у свої розвідки імена таких іноземних вчених, як Сюзен Баснич, Катерина Рейссіг, Петер Ньюмарк, Моніка Тейлор та ін. Значну увагу приділили цим проблемам українські науковці Горбачова О., Іванова О., Ковальчук О., Кравченко І., Марченко С., Мельник Т., Полякова В. Ї. та ін. Їхні праці, присвячені проблемам перекладу художніх текстів, включаючи твори Дж. Роулінг, є важливим джерелом інформації для розуміння цього питання.

Мета цього дослідження полягає у вивченні викликів, з якими стикаються перекладачі художніх текстів Дж. Роулінг з англійської мови на польську та українську, а також у розгляді різних стратегій, які вони використовують для подолання цих труднощів.

Завдання дослідження включає аналіз впливу культурних та мовних особливостей на процес перекладу художніх текстів Дж. Роулінг на польську та українську мови, вивчення стратегій адаптації та локалізації для забезпечення збереження смислу,

стилю та атмосфери оригіналу, а також оцінку відповідності цих перекладів культурному та літературному контекстам мови прийому.

При перекладі творів Дж. Роулінг одним з головних викликів для перекладачів є збереження унікального стилю автора. Дж. Роулінг відома своїм жвавим, образним мовленням, яке впливає з багатовимірності її героїв та вигаданого світу. Цей стиль включає в себе не лише розповідну мову, а й діалоги, описи та нюанси психології персонажів. Тому, щоб вдало передати стиль автора, перекладач повинен бути різнобічно підготовленим, ментально вжитим в англійську мову та культуру, чутливим до кожного аспекту тексту та вміти знайти адекватні відповідники в мові перекладу [2; 6; 7].

Для досягнення цього перекладач повинен мати глибоке розуміння як мови оригіналу, так і мови перекладу. Він має знати не лише слова, але й відтінки їхніх значень, контекст та культурні особливості. Наприклад, той же жарт чи вираз може бути зрозумілим в одній культурі, але потребувати адаптації або заміни в іншій [1].

Для передачі стилю автора перекладачам також доводиться працювати над збереженням індивідуальності кожного персонажа. Вони повинні відтворити особливості мовлення та манери поведінки кожного героя, щоб зберегти їхній характер і взаємодію з іншими персонажами, що є ключовим для розуміння та сприйняття твору. Таким чином, збереження стилю автора у перекладі вимагає від перекладача не лише майстерності в мові, але й глибокого розуміння літературного твору та культурної спадщини, на якій він базується.

При перекладі творів Дж. Роулінг, особливо серії про Гаррі Поттера, перекладачі стикаються з великим викликом – передати унікальну термінологію та назви, які створюють магічний світ автора. Наприклад, в оригіналі ми маємо такі поняття як

"Quidditch", "Muggle", "Dementor", "Horcrux", "Pensieve" та інші, які є ключовими для розуміння магічного світу Гаррі Поттера [2; 4; 5].

При перекладі таких понять необхідно знайти еквіваленти, які відображають той самий магічний контекст, але при цьому зрозумілі для читачів мови перекладу. Наприклад, у польському перекладі термін "Quidditch" був перекладений як "Quodpot", а "Muggle" – як "Mugol". Українські перекладачі також створили власну термінологію, де "Quidditch" перекладений як "Квідич", а "Muggle" – як "Магл".

Важливим завданням для перекладачів є не лише знайти відповідний переклад для кожного терміну, але й створити консистентну та логічну систему термінів, яка відтворить унікальність магічного світу автора і зробить його доступним для читачів мови перекладу.

При перекладі художніх текстів Дж. Роулінг на польську та українську мови перекладачі повинні враховувати культурні відмінності між країнами. Наприклад, в українській та польській культурі можуть існувати власні традиції, звичаї та особливості сприйняття, які відрізняються від британської культури, яка є базовою для творів Дж. Роулінг. Такі відмінності можуть стосуватися етикету, моральних цінностей, поглядів на сім'ю, дружбу, а також сприйняття магічних аспектів, які є ключовими для книг про Гаррі Поттера.

Під час перекладу перекладачі повинні уважно враховувати ці культурні відмінності, щоб забезпечити, що текст буде зрозумілий та адаптований до цільової аудиторії. Наприклад, певні аспекти гумору, або культурні алюзії, які можуть бути зрозумілі в одній культурі, можуть потребувати адаптації для того, щоб бути зрозумілими та ефективними в іншій. Також можуть виникати складнощі з перекладом термінів та назв, які можуть мати специфічне значення або асоціації в різних культурах. Успішний переклад художніх текстів, особливо таких, як твори Дж. Роулінг,

вимагає від перекладача не лише вміння вільно володіти обома мовами, але й здатності адаптувати текст до конкретної культурної специфіки аудиторії [3].

У творах Дж. Роулінг кожен персонаж має свої унікальні риси характеру та специфічну манеру мовлення, яка допомагає читачам легше їх ідентифікувати та співпереживати їхнім переживанням. Наприклад, в серії про Гаррі Поттера Гаррі, Рон та Герміона мають свої власні особливості, що відображаються в їх діалогах. Гаррі – це мудрий та відважний хлопець, Рон – веселий та іноді необдуманий друг, а Герміона – розумна та рішуча дівчина. Їхні діалоги, сповнені емоцій та взаємодій, відображають їхній характер та розвиток протягом книги.

При перекладі монологічного мовлення персонажів та діалогів перекладачам потрібно не лише передати слова, але й відтворити унікальність мовлення кожного з героїв. Наприклад, в українському перекладі Гаррі може вживати більше архаїчних виразів, які характерні для його характеру та середовища, а Рон може мати власні мовні особливості, які відображають його національність або соціальний статус.

Зважаючи на різноманітність персонажів у творах Дж. Роулінг, розглянемо деякі приклади того, як їхні індивідуальні характери та манери мовлення можуть бути відтворені в перекладі:

Гаррі Поттер:

Оригінал: "I don't go looking for trouble. Trouble usually finds me."

Український переклад: "Я не шукаю неприємностей. Неприємності зазвичай знаходять мене."

Рон Уізлі:

Оригінал: "She needs to sort out her priorities."

Український переклад: "Їй потрібно визначити свої пріоритети."

Герміона Грейнджер:

Оригінал: "Honestly, don't you two read?"

Український переклад: "Чесно кажучи, чи ви двоє взагалі читали?"

Северус Снейп:

Оригінал: "Obviously."

Український переклад: "Очевидно."

Ці приклади демонструють, як перекладачі зберігають індивідуальність та особливості кожного персонажа у перекладі, враховуючи їхні характери та манери мовлення, що допомагає передати атмосферу та динаміку оригінального тексту.

Отже, успішний переклад персонажів та діалогів вимагає від перекладача врахування не лише лексичних аспектів, але й психологічних та культурних особливостей кожного персонажа, що допомагає зберегти їхню індивідуальність та відтворити динаміку їхньої взаємодії.

Під час перекладу творів Дж. Роулінг фахівці, долаючи виклики, використовують різні стратегії для їх подолання:

Транскрипція. Використання транскрипції полягає у передачі слів або виразів з однієї мови в іншу зберігаючи їх звучання, але змінюючи їхнє написання. Наприклад, слово "Quidditch" може бути транскрибоване як "Квідич" українською мовою.

Адаптація. Ця стратегія включає адаптацію тексту таким чином, щоб він був зрозумілий та прийнятний для цільової аудиторії. Наприклад, перекладачі можуть замінювати культурно-специфічні елементи оригіналу на аналогічні, зрозумілі для місцевих читачів.

Локалізація. Ця стратегія передбачає адаптацію тексту до конкретної культури та мови, змінюючи вирази, терміни та навіть сюжетні елементи. Наприклад, український переклад може використовувати більш зрозумілі та прийнятні для місцевих читачів вирази та терміни.

Компенсація. Ця стратегія передбачає вживання компенсувальних засобів, таких як додаткові пояснення або вставні ремарки, щоб відтворити сенс або контекст оригінального тексту, який може бути втрачений у перекладі.

Перекладачі також можуть звертатися до консультації з експертами з мовознавства та культурології, щоб забезпечити якісний та точний переклад, що відображає як особливості мови, так і культурні контексти оригінального тексту.

Переклад художніх текстів, зокрема творів Дж. Роулінг, – це важливий та складний процес, що вимагає від перекладачів не тільки глибокого розуміння двох мов, але й уміння передати унікальний стиль, атмосферу та характери автора. Однак ці виклики не лише відкривають можливості для творчості, а й сприяють поглибленню міжкультурного розуміння через переклад. Подолання цих перешкод дозволяє читачам у різних країнах насолоджуватися творчістю автора, зберігаючи при цьому її суть та контекст, що сприяє розвитку літературної та культурної взаємодії.

Такий творчий процес перекладу не лише дозволяє розширити доступ до літературних шедеврів для аудиторії, що володіє різними мовами, але й сприяє обміну ідеями, цінностями та культурним досвідом між різними національностями. Кожен переклад художнього тексту – це не елементарна передача слів, а перенесення частинки культурного та емоційного світу автора та його героїв в іншу мовну спільноту. Такий процес має велике значення для збереження та розвитку культурного різноманіття у світі, сприяючи взаєморозумінню та глибшому пізнанню інших культур і поглиблюючи наше світове співтовариство.

Список використаних джерел та літератури

1. Горбачова О. Ментальність у перекладі: дослідження "Гаррі Поттер" на українську мову. *Культурологічні зошити*, 2018. С. 34–47.
2. Іванова О. Особливості перекладу художньої літератури з англійської мови на українську. *Мовознавство*. 2015. С. 56–68.

3. Ковальчук О. Порівняльний аналіз перекладів "Гаррі Поттер" на українську мову: проблеми та перспективи. *Філологічні дослідження*. 2020. С. 42–55.

4. Кравченко І. Використання мовних засобів у перекладі "Гаррі Поттер" на українську мову: аспекти еквівалентності та креативності. *Вісник університетської філології*. 2020. С. 76–89.

5. Марченко С. Інноваційність українського перекладу "Гаррі Поттер" як ключовий аспект ефективності комунікації. *Мовознавчий вісник*. 2017. С. 55–68.

6. Мельник Т. Стильові особливості українського перекладу "Гаррі Поттер" та їх вплив на сприйняття тексту. *Мовознавчі студії*. 2020. С. 77–90.

7. Полякова В. Стилiстичнi аспекти українського перекладу "Гаррі Поттер" та їх вплив на сприйняття тексту. *Мовознавчі праці*. 2019. С. 88–101.

ВІЛЬНИЙ АСОЦІАТИВНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ ЯК ЗАСІБ ДОСЛІДЖЕННЯ ЛЕКСИКИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ СФЕРИ У ФОРМУВАННІ ПОЛЬСЬКОМОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Вивчення лексики певної мови невіддільне від дослідження асоціативних зв'язків між словами, які формують мовну картину світу носіїв цієї мови. Одним з ефективних методів для встановлення таких зв'язків та виявлення структури асоціативних полів є вільний асоціативний експеримент. У контексті вивчення польськомовної картини світу, зокрема лексики морально-етичної сфери, цей метод відіграє особливо важливу роль.

Морально-етична лексика є невід'ємною частиною мовної свідомості будь-якого суспільства, адже вона відображає систему цінностей, норм та принципів, які регулюють поведінку та специфіку взаємодії між людьми [1]. Через призму асоціацій, пов'язаних з цією лексикою, можна розкрити глибинні культурні коди, ментальні установки та світоглядні орієнтири, закладені в польськомовній картині світу [2].

Вільний асоціативний експеримент полягає в тому, що учасникам (інформантам) пропонується набір стимульних слів, на які вони мають дати перші спонтанні реакції, що спадають їм на думку. Ці реакції фіксуються, а потім піддаються ретельному аналізу та класифікації за визначеними критеріями.

Одним з ключових аспектів такого експерименту є правильний підбір стимульних слів. У випадку дослідження морально-етичної лексики стимули повинні репрезентувати найбільш актуальні та проблемні поняття цієї сфери для даного суспільства на певному етапі його розвитку. Для цього здійснюється ґрунтовне опрацювання філософських, соціологічних, психологічних та тлумачних словників, відбір слів,

що можна віднести до морально-етичної сфери, та їх перевірка на присутність і специфіку трактування в різних галузях [5].

Після проведення експерименту та збору реакцій від інформантів, вони класифікуються за певними типами асоціацій. Адекватною є класифікація Д. І. Терехової, яка включає такі типи: синтагматичні, парадигматичні, тематичні, фонетичні, словотвірні, граматичні, ремінісцентні (цитатні), реакції фразеологічного типу та персоналії.

Синтагматичні асоціації поділяються на ті, що містять оцінку та утворюють зі стимулом підрядне словосполучення та синтаксичні реакції. Парадигматичні асоціації охоплюють категоріальні реакції зі спільного семантичного поля, синоніми стимулу, реакції-властивості, що характеризують стимул, реакції, де стимул є ознакою реакції, та реакції-порівняння. Тематичні реакції утворюють зі стимулом словосполучення або можуть бути використані в тематично обмеженому контексті [3].

Після класифікації асоціацій важливим етапом є визначення ядерних реакцій, які є найбільш типовими та значущими для інформантів. Для цього застосовується статистична методика визначення частотності асоціативних значень. Згідно з нею, підраховується кількість найчастотніших реакцій на кожне стимульне слово, ці дані сумуються та діляться на кількість асоціативних полів. Таким чином встановлюється поріг частотності для ядерних реакцій. Усі реакції умовно поділяються на ядерні, наближені до ядерних та периферійні.

Аналіз ядерних та периферійних реакцій, а також їх розподіл за типами асоціацій дозволяє зробити висновки про структуру асоціативних полів для досліджуваних стимулів, визначити найбільш характерні зв'язки між поняттями морально-етичної сфери в мовній свідомості інформантів. Це, в свою чергу, дає змогу скласти уявлення про особливості зокрема польськомовної картини світу в цій важливій галузі та виявити

культурну специфіку сприйняття відповідної лексики носіями польської мови.

Застосування вільного асоціативного експерименту із залученням представницької вибірки інформантів є цінним джерелом емпіричних даних для розкриття глибинних механізмів формування мовної картини світу певної лінгвокультурної спільноти. У поєднанні з іншими методами дослідження цей підхід може надати вагомий внесок у розумінні ролі лексики морально-етичного поля у відображенні ціннісних орієнтирів, світоглядних установок та ментальних кодів, притаманних польській мовній свідомості [5].

Вивчення лексики певної мови часто передбачає дослідження асоціативних зв'язків між словами. Вільний асоціативний експеримент є одним з ефективних методів для встановлення таких зв'язків та виявлення структури асоціативних полів для окремих слів чи тематичних груп. У дослідженні польськомовної картини світу [2], зокрема лексики морально-етичної сфери, цей метод відіграє важливу роль.

У нашому дослідженні було застосовано метод вільного асоціативного експерименту для вивчення лексики морально-етичної сфери та її ролі у формуванні польськомовної картини світу. Експеримент проводився серед 150 інформантів – слухачів курсів Навчального центру іноземних мов Благодійної Організації "Carmel" у місті Бердичеві Житомирської області.

Список стимульних слів, що становив основу експерименту, був сформований шляхом ретельного опрацювання філософських, соціологічних, психологічних та тлумачних словників. Спочатку з словників з етики та естетики було відібрано 100 слів, які можна віднести до морально-етичної сфери та які є найбільш актуальними та проблемними для розвитку сучасного суспільства. Далі ці слова були перевірені на наявність в інших словниках та особливості їх трактування в різних галузях. У підсумку було сформовано список

з 35 найактуальніших слів, що відображають важливі поняття сьогодення та активно використовуються обраними інформантами в їхньому житті на поточному етапі суспільного розвитку.

Для класифікації асоціацій, отриманих у ході експерименту, було використано класифікацію Д. І. Терехової, яка включає такі типи: синтагматичні, парадигматичні, тематичні, фонетичні, словотвірні, граматичні, ремінісцентні (цитатні), реакції фразеологічного типу та персоналії. Синтагматичні асоціації поділяються на ті, що містять оцінку і разом зі стимулом утворюють підрядне словосполучення, та синтаксичні реакції. Парадигматичні асоціації включають категоріальні реакції зі спільного семантичного поля, синоніми стимулу, реакції-властивості, що характеризують стимул, реакції, де стимул є ознакою реакції, та реакції-порівняння. Тематичні реакції утворюють зі стимулом словосполучення або можуть бути використані в тематично обмеженому контексті. Фонетичні реакції мають співзвучність зі стимулом, а словотвірні засновані на єдності кореня чи включають стимул як складову частину. Граматичні реакції є граматичними формами стимулу, ремінісцентні – перенесеннями назв і цитат, реакції фразеологічного типу – усталеними виразами, а персоналії – власними іменами відомих осіб [4]

Для виявлення ядерних реакцій асоціативних полів, тобто тих реакцій, які є найбільш типовими та значущими для інформантів, було застосовано статистичну методику визначення частотності асоціативних значень. Згідно з цією методикою, кількість найчастотніших реакцій на кожне стимульне слово була підсумована, а отримана загальна сума поділена на кількість асоціативних полів (35). Таким чином, було встановлено, що ядерними реакціями асоціативного поля опитуваних будуть ті асоціації, які зустрічаються не менше 25 разів. Відповідно до критерію ядерних реакцій усі найчастотніші асоціації для кожного

асоціативного поля були умовно поділені на три групи: ядерні реакції (≥ 25 випадків), реакції, які наближаються до ядерних (на 2 менше від ядерних), і реакції, віддалені від ядерних.

Аналіз отриманих асоціацій на представлений набір стимульних слів морально-етичної тематики дозволив виявити низку закономірностей у структурі асоціативних полів та скласти уявлення про особливості польськокомовної картини світу в досліджуваній сфері.

Серед синтагматичних асоціацій найбільш поширеними виявилися ті, що містять оцінку та утворюють разом зі стимулом підрядне словосполучення. Наприклад, на стимул "dobroczynność" (благодійність) ядерною реакцією стала "potrzebna" (необхідна), а на "zaufanie" (довіра) – "ważne" (важлива). Такі реакції демонструють позитивне ставлення інформантів до відповідних морально-етичних понять та визнання їх цінності. Синтаксичні синтагматичні реакції також були присутніми, хоча й не настільки численними. Наприклад, на стимул "przyjaźń" (дружба) реакцією став вираз "na całe życie" (на все життя), що підкреслює стійкість та важливість цього поняття в польській культурі.

Найбільш поширеними серед парадигматичних асоціацій були реакції-властивості, які характеризували стимул. Для слова "szczerłość" (щирість) ядерними реакціями стали "prawdomówność" (правдивість) та "otwartość" (відкритість), що розкривають основні ознаки цього поняття в польській мовній свідомості. Категоріальні парадигматичні асоціації, що належать до того ж семантичного поля, що й стимул, також були представлені в результатах. Наприклад, на стимул "norma" (норма) респонденти часто давали реакції "reguła" (правило) та "wzorzec" (зразок), які є близькими за значенням поняттями. Синонімічні реакції траплялися рідше, проте були наявні, як-от "uczciwość" (чесність) на стимул "prawda" (правда).

Тематичні реакції, які утворювали зі стимулом словосполучення або могли бути використані в тематичному контексті, також були присутніми у відповідях інформантів.

Таким чином, вільний асоціативний експеримент, проведений відповідно до системи необхідних процедур, є ефективним методом дослідження картини світу та встановлення її фрагментів, зокрема збудованого стимулами морально-етичної сфери, представленої лексикою польської мови.

Список використаних джерел та літератури

1. Бук С.Н. Асоціативно-семантичне поле морально-етичної лексики в українській мовній картині світу. Монографія. Київ: Видавничий дім "Гельветика", 2016. 268 с.
2. Недашківська Т. Є. Лексика економічної сфери в картині світу українців і поляків (порівняльний аспект). Світ мови – світ у мові матеріали VII Міжнар. наук. конф., 27 жовт. 2023 р. : тези доп. / уклад. І. В. Воловенко, Т. В. Слива; за заг. ред. Ю. В. Кравцової. Київ: Вид-во УДУ ім. М. Драгоманова, 2023. С. 200–203.
3. Романова Н.В. Лексика етичної сфери в українській мові: лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний аспекти. Дисертація ... доктора філологічних наук. – Харків, 2015. 472 с.
4. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів: Психолінгвістичний аспект. К.: КДЛУ, 2000. 244 с.
5. Чернявська С.М. Семантичний простір морально-етичної лексики сучасної української літературної мови. Монографія. Вінниця: ТОВ "Нілан-ЛТД", 2019. 324 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВЛАСНИХ НАЗВ У ТВОРАХ ДЖОАН РОУЛІНГ ПРО ГАРРІ ПОТТЕРА НА УКРАЇНСЬКУ

В часи активної українізації переклад художніх творів набирає великого попиту і взагалі популярності. Але з іншої сторони це стає складною задачею для перекладачів, особливо коли йдеться про якусь популярну франшизу. Найпопулярнішими першоджерелами стає іноземна культура, а саме культура англословних країн. Зокрема, історії про легендарного хлопчину, що вижив - Гаррі Поттера, книги про якого написала Джоан Роулінг.

Ці книги в своїй країні мали шалену популярність та попит, а от їх шлях до україномовних читачів був довгим та тернистим. Як би прикро не звучало, але знайомство дітей з хлопчиком чарівником спочатку відбувалося російською мовою і за жадливим перекладом Марії Співак. Це й не дивно, що переклад був надзвичайно поганим і не передавав навіть половини чарівності, яку згодом було створено українським перекладом (який досі визнають одним із найкращих у Європі). Адаже перекладачка вважала книгу не перспективною і занадто дитячою. Тому в мережі іноді й з'являються «шедеври» на кшталт: «Северус Снейп був Злотеусом Снейпом. Невіл Лонгботом – Невілом Дліннопопом. Луна Лавгуд – Псіхуной Лавгуд і так далі. Були й перли на кшталт: «Місіс Дурслей, худа блондинка, мала шию подвоєної довжини». [1, с. 91]

Розглянути в цих книгах потенціал зміг вже Віктор Морозов. Саме він загорівся ідеєю створити переклад який би стимулював дітей читати українською мовою. В. Морозов всіма силами намагався опублікувати переклад раніше ніж його випустять російською мовою. Частково це йому вдалося, бо лише переклади

перших книг були випущені пізніше за російський. Але потім український переклад не тільки наздогнав російський, а й перегнав, і книги українською стали виходити як мінімум на кілька місяців раніше. Цікавим фактом є те, що сьома книга вийшла взагалі першим перекладом у світі, це навіть офіційно зафіксовано.

Але навіть в такому перекладі можуть бути свої суперечності. Одним з обговорюваних питань є питання про дослівність перекладу. Чи повинен він бути слово в слово чи може мати певні особливості мови, на яку був здійснений переклад?

Віктор Морозов використовує в книгах замість традиційного англійського звертання «Mr», «Mrs» більш звичне для українців «Пан» та «Пані» і це можна вважати вдалим прийомом, адже діти зможуть краще зрозуміти текст, а суть написаного не буде змінюватися. Або заміну деяких понять та імен можна використовувати при занадто складній вимові. Наприклад у книгах є кіт на ім'я Крукшенс і на український лад його перейменували в «Криволопика», що зробило ім'я котика простішим ніж якби його кличку переклали простою транслітерацією.

Але як і у всьому має бути міра, тому перекладачі мусять мати дозвіл на переклад від самого автора і дотримуватися списків слів, які не можна змінювати, що б з англійського Гаррі Поттера не зробити «Грицька Гончара». [2]

Дискусії з приводу перекладу імен, магічних слів та деяких чарівних місць в книзі бере свій початок якраз з того, що російський переклад та український часто змішують і створюють незрозуміле поєднання з двох мов. Але в даній статі нас буде цікавити саме український переклад.

Почнемо з основи, бо навіть назва чарівної школи часто варіюється і знайти істину вельми важко. Англійською назва буде звучати — Hogwarts. А от фанати потеріани часто дискутують щодо слов'янського відповідника. Якесь частина агітує за назву Хогвардс, якесь за Гогвортс. Назва Хогвардс колись мала свою

силу, але ще з 2010 року Кабінет міністрів України затвердив офіційну транслітерацію українського алфавіту латиницею. [3, с. 45] Що означає запис слів не так, як ми чуємо, а за усталеними й зручними правилами передачі іншомовних слів. Згідно з затверджених правил транслітерації української мови виходить, що літера g передається літерою г, а літера h літерою ґ. Тож назва Гогворте є цілком виправдаю і питомо українською, а назва Хоггардс є російською калькою, від якої потрібно позбавлятися.

Наступною темою для обговорення назв факультетів Гогвартсу. В зросійщеному варіанти вони звучать як: Гриффіндор, Слизерин, Пуфендуй, Когтевран. А згідно з українським перекладом: Гріфіндор, Слизерин, Гафелпаф, Рейвенклов. Порівнявши з англійськими назвами-основами: Gryffindor, Hufflepuff, Ravenclaw, Slytherin. Якщо назви Slytherin та Gryffindor перекладені майже ідентично та відносно правильно. То факультети Hufflepuff та Ravenclaw мають зовсім різний переклад. І знову виходить ця ж ситуація, що український переклад спирається на правила транслітерації і назви не викликають питань. Тому можемо стверджувати, що вони є правильними. Цікаву особливість поганого перекладу можна спостерігати при перекладі факультету Revenclaw, адже в російському перекладі назва звучить як Когтевран. Що є абсолютно безглуздом, бо назви факультетів виникла з прізвищ їх засновників. В даному випадку факультет створила Rowena Ravenclaw. І тому ніяк не можливо пояснити такий переклад.

Якщо починати говорити про проблеми перекладу імен та прізвищ персонажів. То мислити можна з використанням елементів обговорення основних видів їх перекладу. Одним з таких видів є повна транскрипція. Це запис мовлення або звуків у письмовій формі з використанням символів, які відображають звуки або фонемі. До такого виду імен належать: Harry Potter – Гаррі Поттер, Dudley Dursley – Дадлі Дурслей, Ron Weasley – Рон Уїзлі; Lestrangle

– Лестрейндж, Dobby – Доббі, Malfoy – Малфой, Granger – Грейнджер, McGonagall – Макгонагалл тощо.

Але й серед них є виключення або проблемні питання. Наприклад у читачів виникає багато запитань, коли вони бачать ім'я персонажу – Віктор Крум, а не Віктор Крам. Але тут треба використати транскрипцію з англійського Victor Krum і всі питання відразу зникнуть. Іноді можна побачити варіації імені Dumbledore, яке перекладається як – Дамблдор та Думбльдор. В другому варіанті імені вже використовують транслітерацію. І якщо так само транслітерувати прізвище Weasley, то звучатиме як Уеслі. А в українському перекладі все ж таки вирішили передавати ближче до англійської вимови як Візлі. Найцікавіше варіювання перекладів дісталось Severus Snape. А саме такі як: якщо транслітерувати – Снейп (але це можливо лише при українському перекладі), якщо дивитися на російський переклад – Снегг або Злей (що знову є вельми недоречним, адже навіть характер персонажу не відповідає такій характеристиці).

До другого виду належать імена, що були запозичені з античної культури та міфології. Так можна сказати, що Albus – перекладається як білий. Також переклад може бути пов'язаний з білою квіткою, яка уособлює його як світлого та доброго чарівника. Також існує теорія, що ім'я покликається на стару назву Шотландії – Альба. Це дає нам ґрунт для роздумів, чи не хотіла автор зробити Dumledore самим втіленням Гогвортсу?

Також цікаве значення має ім'я Minerva McGonagal. Мінерва – це римська богиня воїнів і мудрості. Можливо саме через це їй був довірений факультет присвячений саме сміливості. Ще цікаво простежити значення прізвища, якщо його розкласти на склади «Go-nag-all» – «ходити і бурчати на всіх». Що частково показує справжні риси характеру трохи прискіпливого викладача.

Цікавим є пояснення ім'я Sirius з точки зору міфології. У грецькій міфології Сіріус був собакою Ікарія, греки також

асоціювали зорю з літньою спекою (бо й одна з назв цієї зірки походить від «спекотний день»). Та й самі учні у книзі часто остерігалися і боялися, на перший погляд, не доброго викладача. Навіть те, що з зіркою Сіріус досі існує кілька нерозв'язаних загадок дає нам змогу замислитися над кількістю таємниць в самому персонажі.

Ще одним з цікавих за перекладом категорій імен є такі, яким сенсу надала вже сама авторка. Використовуючи переважно такий прийом, як гру слів. Таким чином можна розібрати ім'я одного з головних персонажів книги – Ronald Weasley. Це ім'я в перекладі зі прагерманської означає «радник правителя». Що впринципі підходить рудому хлопчику, що добре товаришує з Harry Potter.

Крім того, спис короля Артура носило назву Ронговеннан (Rhongowennan), але коротке ім'я — що позначено і в хроніках — у нього було «Рон», як і у нашого рудого героя. Плюс одна відсилання до Артура. [4]

Ім'я іншої головної героїні Hermione безумовно є досить рідкісним(це був саме задум авторки), але воно було запозичене у Шекспіра з його трагікомедії «Зимова казка». Ім'я також в перекладі означає «присвячена Гермесу». А Гермес в свою чергу був богом красномовства та розуму. Також його вважали покровителем магії, що тісно перегукується з образом героїні.

Якщо розганяти ім'я та прізвище Draco Malfoy, то при першому же перегляді око падає на слово Draco, що очевидно в перекладі означає слово «дракон». Але є теорія, в якій Джоан Роулінг вклала набагато більший сенс в це ім'я, порівнявши хлопчика з першим законодавцем Афін. Він склав такий жорсткий список законів, що звідси і пішла назва «драконівські закони». Щодо прізвища, то Malefoy можна перекласти як «єретик». Це в якійсь мірі є відсилкою до вчинку Малфоїв в кінці книг.

Цікавим експериментом від авторки було – дати персонажу ім'я Cedric, що по-суті було створене Вальтером Скоттом. Також є

теорія щодо запозичення імені з роману «Айвенго». В цього персонажа авторка вклала велику частинку своєї любові і навіть певним чином ідеалізувала його (через відсилку і зв'язок з улюбленою сагою «Хроніки Нарнії»).

Гру слів також можна простежити при аналізі імені Lord Voldemort. Почнемо з того, що він сам собі його придумав, тому ім'я і залишило свій сенс на поверхні. З французького «vol de mort» можна перекладати як «летіти від смерті» або «злочин смерті». Що чітко окреслює його лиху роль у книзі і те, що за допомогою темних ритуалів йому вдавалося уникати смерті.

Проаналізувавши все сказане можна зробити висновок, що є три основні види передачі імен персонажів серії книг про «Гаррі Поттера», написаних Джон Роулінг. А саме: транскрипція, транслітерація, деякі імена можуть бути запозичені з міфології та легенд, деякі набувають сенсу через їх сприйняття автором. І кожен перекладач може орієнтуватися на власні бажання і обирати вид перекладу саме для себе.

Список використаних джерел та літератури:

1. Семененко О.Ю., Верзілова Є.Ф. Вербальні особливості заклинань у романах Дж. Роулінг про Гаррі Поттера: перекладацький аспект. *Вісник ОНУ. Сер.: Філологія*. 2021. Т. 26, вип. 2(24). С. 87–96.
2. Грицько Гончар чи все ж таки Гаррі Поттер? Електронний ресурс, URL: <https://cbs.poltava.ua/index.php/novyny/7560-gritsko-gonchar-chi-vse-zh-taki-garri-potter> (дата звернення 02.05.2024).
3. Ментинська І. Транслітерація власних назв як лінгвістичний ідентифікатор / Ірина Ментинська // *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 676. – С. 45–48.
4. Гаррі Поттер, Меланхолія та Айвенго: про що говорять імена персонажів Джоан Роулінг. Електронний ресурс, URL: <http://thule.kiev.ua/garri-potter-melanholiya-ta-ajvengo-pro-shho-govoryat-imena-personazhiv-dzhoan-rouling/> (дата звернення 02.05.2024).

СТРУКТУРА І ТИПОЛОГІЗАЦІЯ МОВНОГО Й ХУДОЖНЬОГО КОНЦЕПТІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЄВРЕЙСТВА В ЛІТЕРАТУРІ КІНЦЯ ХІХ СТОЛІТТЯ

Лінгвістична наука сьогодення схарактеризована комплексним підходом до аналізу того чи того об'єкту дійсності, що зумовлено інтенсифікацією інтеграції різноманітних областей знань – від семантики до лінгвокультурології як прагматичної дисципліни [1, с. 37–66]. Структура і типологізація мовного й художнього концептів на позначення єврейства в літературі не досліджено як в сучасному мовознавстві так і в літературознавстві. Варто зауважити, що природа стосунків між думкою та мовою цікавило людство ще з часів давніх філософів, а в сучасній лінгвістики ця ідея найчастіше асоціюється із працями Е. Сапіра і Б. Уорфа.

Звернемо увагу, що на сучасному етапі розвитку лінгвістики, більшість мовознавців дотримуються слабкої версії цієї теорії, тобто мова лише частково впливає на деякі когнітивні процеси. Однак, щоб зрозуміти суть вищесказаного, потрібно зауважити, що основною одиницею, використаною в когнітивно-культурологічних дослідженнях, є термін «концепт». Уявлення про концепт як одиницю структури свідомості зародилося у Давній Греції. У Платона це була «ідея» (ейдос) – невід'ємна форма речі її сутність, яка ототожнюється із буттям. [3, с. 56]

Звернемо увагу, що першопочатково поняття концепт використовували у філософії та логіці, а трактування цього терміну базувалося в основному на семантиці латинського *conceptus*, що має декілька тлумачень:

- 1) збирати, вбирати у себе;
- 2) уявляти;
- 3) написати, сформулювати;

4) формувати;

5) походити, з'являться, виникати.

Наведені значення можна звести до узагальненого «сформульований як збірний, який містить у собі та який є їх початком» [2, с. 222-224].

Згодом термін «концепт» почали використовувати мовознавці, щоб описати одним словом ті чи ті реалії. Зазначимо, що науковці тривалий час намагалися дати єдине тлумачення поняттю, однак термін й досі не має єдиного визначення, попри те, що міцно закріпився у сучасній лінгвістиці, й до того ж згодом почав набирати широкого використання в літературознавстві.

Під час вивчення цього питання український мовознавець А. Приходько наводить різні дефініційні моделі, які застосовано до наукового тлумачення терміну «концепт», зокрема, такі:

а) концепт, як епістемічне утворення, в основі якого лежить усвідомлення інформаційних джерел людських знань і досвіду, що постають як синтез логічних, гносеологічних і когнітивних аспектів діяльності;

б) концепт – (психо)ментальне утворення, яке базується на розумінні концепту як продукту людської свідомості, яка є вищою формою відображення дійсності психікою людини;

в) концепт – це (етно)культурне утворення. Таке уявлення про концепт постало на основі усвідомлення ролі етнокультури в житті соціального колективу, адже воно відбиває уявлення про концепт як про точку перетину світу культури і світу індивідуальних смислів;

г) концепт, як (прагма)регулятивне утворення, в якому реалізується інтенціональний характер дискурсивного використання ментальних сутностей, тобто мова йде про їх здатність до регуляції і спрямування комунікативної поведінки, визначення етноспецифічних норм, стратегій та стереотипів спілкування;

г) концепт – це аксіологічне утворення, для якого базою для виникнення є феномен «духовна цінність», який формується оцінними уявленнями членів соціуму про морально-етичні категоріальні константи (добро / зло, правда / кривда, любов / ненависть, краса / потворність, справедливість / несправедливість тощо) [5].

Досліджуючи культуру та взаємозв'язки мови на культуру і навпаки, Ю. Степанов зазначає, що концепт – це, з одного боку, згусток культури у свідомості людини, тобто те, як саме культура входить у ментальний світ людини, а з іншого, концепт – це те, завдяки посередництву якого, звичайна людина не є творцем культурних цінностей, бо сама є вмістом цієї культури, а в деяких випадках має вплив на неї.

Проаналізовані вище наукові праці щодо визначення концепту в мовознавстві нам зрозумілі, але варто також розглянути цей термін з боку літературознавства.

Щоб говорити про поняття літературний концепт або значення концепту в літературі варто пригадати дефініційні моделі українського мовознавця А. Приходько:

1) концепт – (психо)ментальне утворення, яке базується на розумінні концепту як продукту людської свідомості, яка є вищою формою відображення дійсності психікою людини;

2) концепт – це (етно)культурне утворення. Таке уявлення про концепт постало на основі усвідомлення ролі етнокультури в житті соціального колективу, адже воно відбиває уявлення про концепт як про точку перетину світу культури і світу індивідуальних смислів;

Можемо зробити припущення, що ці моделі провокують появи літературного концепту, оскільки саме культура та психологічно-ментальна поведінка є тією складовою творів, за допомогою якої можна дізнатися більше про той чи той народ-етнос, читаючи літературні твори будь-якого століття.

Оскільки універсальність та міждисциплінарний характер поняття концепту полягає в тому, що ним оперують філософія, мовознавство, культурологія, психологія, літературознавство, то це породило певну складність у розумінні самого терміна. Однак виникає потреба конкретизації поняття «концепт», а зокрема «літературний концепт».

Звернемо увагу, що низка науковців схильна вважати, що художній концепт і художній образ перебувають у тісному зв'язку між собою.[10] Проте дотримуємося тієї думки, що концепт є гіперонімом стосовно образу, а тому ширшим за образ поняттям. Однак щодо поняття «архетип», то воно значно ширше, ніж «концепт», через це його реконструкція неможлива в межах одного або кількох текстів. Звернемо детальніше увагу на художньому концепті.

Художній концепт літературознавці розглядають як одиницю концептосфери письменника або індивідуально-авторське осмислення сутності предметів і явищ.

Ю. Білінська у науковій статті звертає увагу що було, доведено: художній концепт – феномен індивідуальний, психологічно складний, який тяжіє до потенційних образів і скерований на них, а також це комплекс почуттів, бажань, ірраціонального та символ, котрий зберіг внутрішній органічний зв'язок зі своїм значенням [5].

Проаналізувавши вищезгадані визначення поняття ми сформуvalи своє пояснення терміну: концепт – це узагальнення поняття або значення того чи того слова, яке дає можливість реципієнту краще осягнути мовленнєву картину світу, менталітет окремої нації, народу чи символу, а також є невід'ємною складовою художнього концепту, який розкриває індивідуально-психологічний та почуттєвий стан об'єкту в літературі.

Варто зауважити, що концепт має двоїсту сутність психічну та мовну, передусім - це ідеальний образ, що уособлює культурні уявлення мовця про світ, водночас він має ім'я в мові.

Поняття концепт в мовознавстві та літературознавстві мають водночас як однакове значення, так і відмінне, але єдиним для чого служить концепт – це розшифрування написаного. Також, після детальнішого опрацювання поняття концепту та розробивши своє тлумачення концепту та художнього концепту, вважаємо за потрібне розглянути структуру та типологію поданих термінів, оскільки в подальшій науковій роботі, будемо послуговуватися як одиничним значенням концепту, так і подібним ХК (художній концепт)

Опис кодових слів, та розробки універсального підходу щодо їх розуміння в сучасних дослідженнях із мовознавства, але також притаманні й літературознавству, зумовлені цілою низкою факторів, оскільки зміст концепту – це результат реконструйованого розуміння слів, контекстів і текстів, у яких сформоване узагальнене уявлення про певний факт свідомості, а також зароджені всі ті складники, які сукупно входять у розуміння терміну «концепт». До них належать:

- концепт – це нероздільне поєднання елементів свідомості, дійсності й мовного знака;
- концепт є тим, що об'єднує людей за допомогою мовних знаків на різних етапах їхнього історичного розвитку й проявляється в ставленні до дійсності та способів взаємодії з нею;
- концепт – це водночас реальна й віртуальна сутність, обидві грані якої характеризуються і загальноприйнятою, і специфічною національно-культурною детермінованістю мовними знаками.

Оскільки, кожна мовна одиниця має свою структуру, тому вважаємо за доцільне проаналізувати із яких структурних компонентів складається концепт:

а) ядро концепту – чуттєво-наочний образ, адже він формується на основі особистісного досвіду й тому гранично конкретний. Оскільки образ, що є основою для концепту, виконує функції кодування і може виявлятися під час психолінгвістичного експерименту;

б) абстракція, коли навколо ядра групуються базові пласти, у яких ознаки розмішуються за напрямом від менш до більш абстрактних. Проте кількість та зміст цих пластів можуть помітно відрізнятись залежно від індивіда в межах однієї мовної спільноти;

в) інтерпретаційне коло концепту, яке охоплює оцінки й трактування різних ознак концепту носіями однієї мови, прикладом чого можуть бути прислів'я, приказки, афоризми та крилаті вирази у процесі комунікації.

На думку більшої частини сучасних мовознавців та літературознавців, будова концепту відрізняється не тільки від структури поняття, але й від відмінностей, які зводяться до того, що:

- концепт має пласти, а лексеми – семами;
- концепт має зміст, а лексеми – семантику;
- концепт містить компоненти у вигляді концептуальних ознак, а семами-компоненти значення (семи);

- концепт глобальний, хоча жорстко не структурований, на відміну від словесної чи фраземної семантики, що пояснюється активною динамічною роллю в процесі мислення людини. Адже цілісно функціуючи у мовленні, він повністю актуалізується в сполученні з іншими концептами й відштовхується від них [4].

Дослідник О. Головань, аналізуючи праці із психолінгвістичних досліджень, створив свою схему, в якій описав структуру концепту, яку зображено на Рисунку 1.

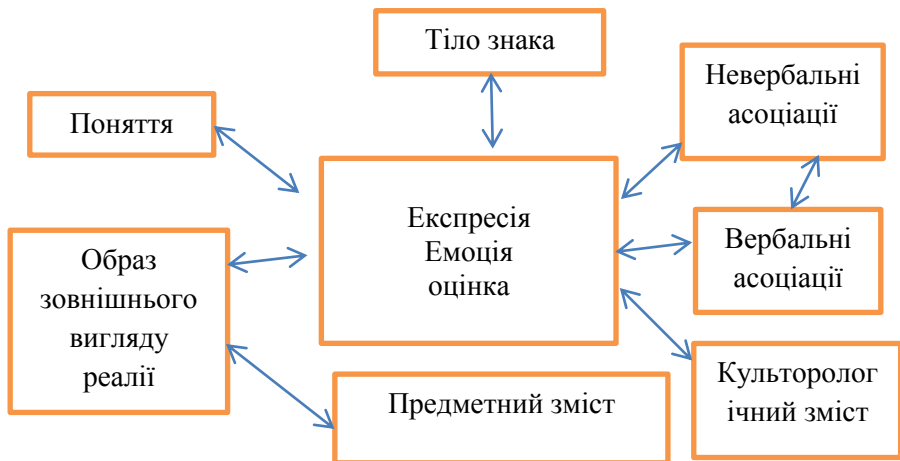

Рисунок 1. Структура концепту

Про те, що концепт є багатокомпонентним, зазначають М. Полюжин, О. Селіванова, Г. Слишкін, І. Стернін, С. Воркачев, Ю. Степанов тощо. Вони вказують на те, що кожен концепт має властиві йому компоненти, тобто ознаки, які диференційно відображують його структуру і, які відрізняються за ступенем абстрактності. Тобто до них належать різні історичні складники, які є відмінними як за часом утворення, так і за походженням та семантикою, а також мають такі структурні елементи як:

- основну (актуальну) ознаку, тобто активний складник (відомий та значущий для кожного носія культури) є елементом структури загальноприйнятого концепту;
- додаткову (пасивну, історичну) ознаку, оскільки пасивний складник (додаткова ознака, актуальна для окремих груп носіїв культури) входить до концептосфер окремих субкультур;
- внутрішню форму, тому, що саме внутрішня форма концепту (визначає зовнішню, знакову форму вираження концептів, яку не усвідомлюють в повсякденному житті, та яка

знайома лише фахівцям) є одним із детермінуючих культурних елементів концепту для більшості носіїв культури, але не його частиною.

У дечому подібну конструкцію концепту подає мовознавиця Т. Луньова, проте, варто зауважити, що під час свого аналізу розробниця схеми об'єднала і мову і літературу, зображення якого можемо побачити на Рис. 1.2

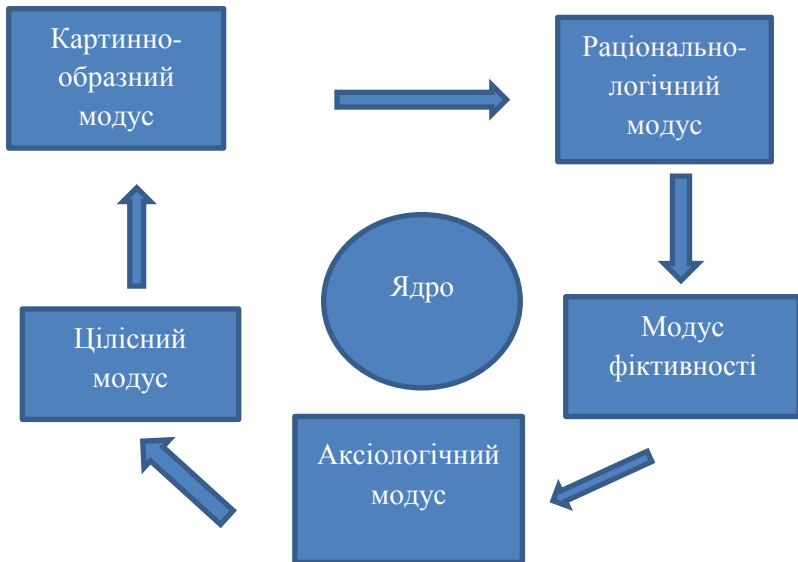

Рисунок 2. Модель концепту

Як бачимо з Рис.1.2. модель концепту складається передусім з ядра, потім рухаючись по колу: раціонально-логічний модус відповідає за формування логічних понять про певний познаний об'єкт, тоді, як модус фіктивності зосереджений на поясненні та впорядкуванні метафор, які автор використовує в текстах для кращого пізнання світу. Аксіологічний модус –це оцінка певного фрагменту дійсності; цілісний модус має практичну та культурну значущість, яка належить мовцеві того чи того феномену. І останній модус – це картинно-образний, який вказує на наочно-чуттєве уявлення про даний об'єкт.

Вважаємо, що такий підхід можна назвати діахронічним, оскільки у цьому випадку структуру концепту розглянуто в процесі еволюціонування у рамках мовознавства та літератури.

Оскільки концепти дозволяють краще вивчити будь-який текст та пізнати ментальність окремого народу, то під час нашої дослідницької роботи щодо комплексного аналізу культури та менталітету єврейського народу будемо послуговуватися загальним концептом ЄВРЕЙСТВО, структуру якого становлять слова-гебраїзми, що репрезентують особу єврейської меншини у українській літературі XIX століття.

Провівши дослідницьку роботу та проаналізувавши різні підходи щодо вивчення структури концепту слід сказати й про види типологізації концептів. Оскільки упродовж останнього десятиліття в когнітивній лінгвістиці дослідників під час вивчення мовних категорій цікавили конкретні принципи виділення концептів, їх типологізація і встановлення ієрархії, що обумовлено мовленнєвою категоризацією.

Аналізуючи праці лінгвістів: Ю. Степанова, Н. Арутюнова, О. Кубрякова, З. Попова, І. Стерніна, А. Бабушкіна, М. Піменової, В. Карасика, Г. Слишкіна. Дозволимо собі окреслити два основних напрямків вивчення концептів:

- 1) за змістовим наповненням;
- 2) за ступенем інтеграції семантичних структур.

Так, як типологія концептів є одним із дискусійних питань у сучасній лінгвоконцептології, то у наукових роботах поділ концептів за типами відбувається переважно безвідносно «до їхньої системної організації в типологічній ієрархії». Тому спираючись на лінгвокультурологічні дослідження, мовознавці кодові слова вивчають у широкому й вузькому значенні та розмежовують терміни «когнітивний концепт» і «лінгвокультурний концепт».

Зауваживши, що концепт є одиницею когнітивної лінгвістики, дослідники не акцентують увагу на вказаному аспекті, й зазначають, що «когнітивна лінгвістика оперує не мовними елементами (це поняття структурної лінгвістики), що є провідниками найрізноманітнішої інформації, повністю або частково матеріалізованими у мові, для називання яких закріпився термін концепт [4 с. 23].

Вивчаючи особливості лінгвокультурних концептів, зауважимо, що їх варто розглядати як певні абстракції ментальної природи, тому аналізуючи це питання С. Воркачов виокремлює три типи концептів: «концепти-автохтони», що вказують на абстраговане значення своїх конкретних мовних реалізацій і характерне етнокультурними семами; «протоконцепти» або їх ще називають «універсальні концепти» – це такі, які абстраговані від мовних реалізацій ментальні одиниці та метафізичні концепти, тобто з великим ступенем абстракції та «потенційні концепти» – ментальні структури без відповідного лексичного вираження, тобто не є цінно-значущими для мовної спільноти.

Серед українських лінгвістів заслуговує на увагу типологія, запропонована В. Іващенко, яка зауважує на такому параметрі, як «локалізація у конкретній сфері людської свідомості». Науковець вважає, що доцільно поділити концепти на: наукові та ненаукові; логічні й науково-логічні; філософські та історіософічні; моральні; художні й оноματοпоетичні; естетичні; міфологічні; наївнопобутові; політичні та суспільно-політичні; лінгвістичні тощо [6].

Звернемо увагу, що за основу своєї типології, дослідниця взяла три функційні концептосфери – наївно-побутову, художню і наукову та відповідно до яких і виділяє три основні групи концептів.

Загалом, як стверджує В. Іващенко, типологізацію концептів можна розробляти за різними параметрами, з-поза яких виділяють

основні: походження, статусний вияв ментальності щодо форми й змісту відображення, параметри ментального простору, компонентний склад, характер об'єкта суб'єкта відображення, способи відображення дійсності та критерії цінності в культурі.

У мовознавстві ще одним відомим поділом є, запропонований Г. Слишкіним, який розбиває концепти на шість основних типів:

- індивідуальні;
- мікрогрупові (сім'я, друзі);
- макрогрупові (соціальні);
- національні;
- цивілізаційні;
- загальнолюдські [6, с. 14].

На думку І. Зикової, найважливішими щодо розуміння концепту є три фактори:

- різнокультурне тлумачення терміну «концепт»;
- його зв'язок або кореляція з такими термінами, як «поняття», «уявлення» й «смысл»;
- фактично необмежений науковий узус вивчення в різних наукових дисциплінах [5, с. 161].

Переважно більша частина лінгвістів відзначають, що концепт, як категорія є однією із найважливіших для цілої низки гуманітарних наук, оскільки характеризується своєю неоднорідністю, тому зазначимо, що виокремлюють такі групи кодових слів, як: конкретні й абстрактні, індивідуальні та групові концепти. Їх поділ можна продовжити до транскультуральних універсалій. Проте більш детально типологію концептів можна розглянути за наступними ознаками:

- 1) мисленнєві картинки (конкретні зорові образи, наприклад: собака «німецька вівчарка»);
- 2) схеми (менш детальні образи: дім – це помешкання);
- 3) гіпероніми (дуже узагальнені образи, наприклад: дерево);

4) фрейми (сукупність асоціацій, які ми зберігаємо у пам'яті – Новий рік);

5) інсайти (знання про функціональне призначення предмету – виделка);

6) сценарії (знання про сюжетний розвиток подій - пологи);

7) калейдоскопічні концепти (сукупність сценаріїв та фреймів, які пов'язані з почуттями – щастя) [3, с. 617].

Тоді, як Дж. Лакофф виділяє чотири типи:

- пропозиційні моделі, що визначають характер елементів категорії, їх властивості відношення між ними;

- образ-схематичні моделі, які відображають основні образні уявлення та формують категоріальні класи;

- метафоричні моделі, що дають змогу представити певну абстрактну область за допомогою ототожнення її з іншою областю, зазвичай конкретно й доступною для емпіричного вивчення;

- метонімічні моделі, які діють спільно з першими трьома типами ідеалізованих когнітивних моделей і забезпечують перенесення ознак одного елемента множини на всю множину [26].

Уважаємо, що таку типологізацію можна вважати універсальною й застосовувати її до аналізу й інших мовних знаків використаних в літературних творах. Для підтвердження вище сказаного, було проведено соціологічне опитування, в якому взяли участь 300 респондентів різної вікової категорії. Особам, які взяли участь в анкетуванні потрібно було відповісти на питання: «Яка виникає асоціація, від почутих слів єврей, єврейство, жиди?»

Результати такого опитування показали: що найбільше назвали слів, що пов'язані з єврейським народом дали особи віком 45 – 60 років (68%). Ці респонденти зазначили, що євреї асоціюються в них з такими словами як: кошерно, маца, песах, Сара, Мойша, кучки (Рош-ха Шана), цимес, ребе, пейси т.д.

Особи вікової категорії 25-40 зазначили трохи менше асоціативних слів на поставлене питання: 20%, переважно це були вживані прикметники, що характеризували особу: хитрий, розумний, вперті, жадні, шинкарь, фарисеї, кіпа. Та остання вікова категорія, до якої належали особи віком 16-25 років дали неоднозначні відповіді (12%), можемо припустити, що сучасне покоління не настільки знають добре цей народ, як особи, що жили на межі ХХ та ХХІ століть. Дані респонденти вказували в анкетуванні такі слова, як: Ізраїль, стіна плачу, Адам, кабала, хамса, маца, Єва, Міріам. Усі результати вище описаного дослідження подано на Рис. 1.3.

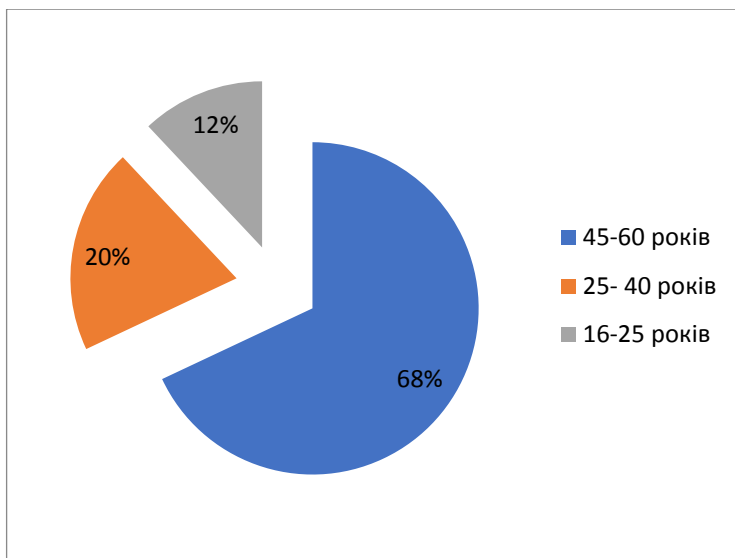

Рисунок 3. Асоціації до концепту *Єврейство*

Опрацювавши низку лінгвістичних досліджень, та виходячи з результатів проведеного соціологічного дослідження, які зображені на Рис.1.3., пропонуємо власну класифікацію основних типів кодових слів, що належать концепту Єврейство:

1. Біблійні імена: Адам, Давид, Бог-Отець, Даніїл, Єгова, Іуда, Каїн, Месія, Міріам, Мойсей, Яків, Голіаф, Амос, Саваоф, Сурка, Юдка, Лейба, Соломон, Герцик.

2. Назва осіб: єврей, іудей, левіт, равин, ребецин, фарисей, хасид, цадик.

3. Назви одягу: штраймл, тфілін, талес, пейси, кіпа.

4. Назви юдейських свят: Песах, Пурім, Сімха-Тойре, Йон-Кіпур, Суккот, Шабат, Шавуот, Рош-а-Шана (кучки).

5. Назви географічних об'єктів: Едем, Єрусалим, Ізраїль, Палестина, Неве-Авівім, Синай.

6. Назви релігійного приладдя: бсамім, менора, мезуза.

7. Назви оберегів та амулетів: хамса, маген Давид (зірка Давида).

8. Назви книг: Кабала, Талмуд, Тора.

9. Назви споруд та їх частин: синагога, Стіна плачу, скинія, міква.

10. Назви їжі: хала, маца, фаршмак, цимес, кошерна.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що вчені постійно намагаються створити загальну типологію концептів, систематизувати їх, розробити класифікацію. Однак у лінгвістиці та літературознавстві немає єдиної класифікації концептів, на яку можна було б орієнтуватися. Крім того, слід зауважити, що для культурно-специфічних концептів завжди існує загроза невідповідність між рівнями їх смислів у різних носіїв мови, тому на основі праць науковців про класифікацію та типологізацію концептів було запропоновано класифікацію концепту ЄВРЕЙСТВО, де виокремлено 10 груп кодових слів. Також зауважимо, що вищезгаданий концепт відносять до універсальних одиниць концептосфери, що притаманний носіям лише єврейської лінгвокультури, адже мова як загальнолюдське явище має наднаціональний характер і в кожній лінгвокультурній спільноті проявляє специфічні ознаки.

Список використаних джерел та літератури

1. Брославська Л.Я., Шевченко І.С. Ідіостиль і концептуальна ідіосфера автора у художньому дискурсі. Вісник ХНУ. Дискурсологія: семантика і прагматика. № 1003. 2012. С. 22–27.
2. Вдовиченко Н.В. Дослідження морально-етичних концептів у світовому та вітчизняному мовознавстві. Слов'янський збірник. Вип.17. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. Ч.2. С. 27–33.
3. Губа Л.В. Художній концепт як репрезентант поетичної мовної свідомості. Молодий вчений. Філологічні науки. 2018. № 3(55). С. 616–619
4. Нариси з історії та культури євреїв України : упор. Л. Фінберг, В. Любченко. Київ: Дух і Літера. 2009. 440 с.
5. Нідзельська Ю. М. Концепт як відображення універсального та етноспецифічного у свідомості етносу. Вісник Житомирського державного університету ім. І. Я. Франка. 2009. Вип. 45. С. 160–162.
6. Петровський-Штерн, Й. (2014). Українці і євреї: простір взаємодії. Інавгураційна лекція з нагоди присвоєння звання почесного доктора Національного університету «Києво-Могилянська академія», прочитана 20 січня 2014 року. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2014.
7. Полюжин М.М. Поняття, концепт та його структура. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 2015. № 4. С. 212–222.
8. Романчук Т. В. Вербалізація концепту єврейської ментальності в українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ сторіччя. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2019.
9. Хорошун О.О. Концепт як основне поняття когнітивної лінгвістики. . Вісник Житомирського державного університету. Житомир. 2010. Вип. 49. С.158–161.
10. Юлія Белінська Поняття літературного концепту: проблеми трактування URL. https://www.researchgate.net/publication/358184922_PONATTA_LITERATURNOGO_KONCEPTU_PROBLEMI_TRAKTUVANNA (дата звернення: 14.05.2024).

ФРАЗЕОЛОГІЯ СУЧАСНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ: СПЕЦИФІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Зважаючи на те, що мова — динамічна система, яка постійно розвивається та оновлюється, доцільно проаналізувати фразеологію сучасної польської мови саме із точки зору інновацій та характеристики виникнення новотворів(фразеологічних) як одного із провідних процесів сучасної польської лінгвістики загалом та фразеології конкретно.

Термін "фразеологічна інновація" досить точно характеризує польську мовознавчу традицію, і його виникнення та поширення пов'язані з іменем С. Бомба. Концепція фразеологічних інновацій, яку висунув С. Бомба, стала основою для наукових досліджень багатьох польських вчених варшавсько-познанської школи фразеології. Під фразеологічною інновацією С. Бомба розуміє будь-яке відхилення від фразеологічної норми як сукупності схвалених освіченими користувачами польської мови фразеологізмів і правил їх використання в текстах [2, с. 46].

Польські мовознавці, які користуються терміном "фразеологічна інновація", використовують змішаний фразеологічно-текстоцентричний підхід у вивченні фразеологічних трансформацій у текстах. Цей підхід передбачає опис усіх випадків відхилень фразеологізмів від фразеологічної норми, і вказує, які з них позбавлені виражених оказіональних функцій трансформації, або мають слабо виражені функції, а які є інноваціями-"перлинами" з яскраво вираженим функціональним навантаженням. Ця концепція ґрунтується на використанні строго об'єктивної площини фразеологічної норми та суб'єктивної площини тексту як рівноцінних точок опори при описі фразеологічних трансформацій.

Дослідниця Юлія Стефанишин визначає термін „фразеологічна інновація” як “нейтральний, об’єктивний і відображає максимально широкий підхід до зіставлення реалізованої в тексті одиниці із взірцем, охоплюючи свідомі і несвідомі порушення фразеологічної норми” [1].

Сучасна польська мова характеризується активними процесами інноваційного творення фразеологізмів. Серед шляхів творення найбільш поширеними є такі явища, як: заміна компонента (компонентів) фразеологізму, поширення і скорочення компонентного складу фразеологізму, фразеологічна контамінація, фразеологічний натяк, фразеологічна деривація, подвійна актуалізація, розгорнута метафора і розширення лексико-семантичної сполучуваності фразеологізму [1].

Опираючись на вже існуючі концепції поділу нетипово вжитих фразеологізмів, залежно від ступеня їхнього відхилення від так званої фразеологічної норми та беручи до уваги специфіку багатоаспектності фразеологічного значення можна виділити інновації таких ступенів:

- нульового — такі інновації, значення яких не є відмінним від значення фразеологізма-інваріанта, а мотивацію трансформації пояснити неможливо; або фразеологічні інновації, значення яких не відрізняються від значень інваріантів, однак виявляється прагматичний ефект [1]. ;

- першого — це образні перетворення фразеологізмів (вирази, які під впливом авторського втручання зазнали зміни значення при збереженні основного семантичного ядра) [1]. ;

- другого - образні переосмислення фразеологізмів (вирази, які під впливом авторського втручання зазнали зміни значення, тобто відбулися зсуви в основному семантичному ядрі) [1].

Мовознавці підкреслюють необхідність врахування різниці між методами дослідження фразеологічних інновацій у художньому творі та поза ним. Цю різницю пояснюють

специфікою функцій художнього тексту як опосередкованої форми комунікації, що має схожі прагматичні параметри з повсякденним людським спілкуванням, такі як автор висловлювання, комунікативна мета, адресат і пов'язаний з ним перлокутивний ефект [3]. При аналізі на основі художньої прози функції фразеологічної інновації можна трактувати двояко [1]:

- широко – тобто як сукупність текстотвірних функцій певного елемента художнього твору (такі функції реалізуються у макроконтексті твору та розглядаються на одному рівні з функціями фразеологізмів, що вжиті згідно із фразеологічним каноном);

- вузько – у значенні комунікативно-стилістичних функцій прийомів відхилення від канонічної норми (тобто функції реалізуються в межах фразеологічної одиниці, її мінімальному й максимальному контекстах та реалізуються при порівнянні неолексеми-інновації з канонічним інваріантом) [1].

У цьому ж контексті зауважимо, що дехто із дослідників вважає авторські інтенції одним із основних факторів системності явища okazіональних модифікацій фразеологізмів. Юлія Стефанишин зазначає, що “саме мета трансформації, а не механізм перетворення традиційних стійких словосполучень, є вихідною точкою дослідження в дисертаційній праці мовознавця”. Відповідно до мети модифікації виділяємо [1]:

- фразеологізми, що змінюють семантику або надають окремим елементам нового значення;

- фразеологізми, що змінюють оцінні властивості (зумовлені прагненням переоцінки подій/персонажів/явищ);

- фразеологізми з інтенсифікацією експресивно-оцінного плану, пов'язані з гіперболізацією почуттів, посиленням ступенів вияву емоцій, станів, дій, що характеризує фразеологізм;

- фразеологізми із зміненою стилістичною маркованістю, зумовлена прагненням інтерпретації фразеологізму в межах загальної стилістичної тональності тексту;

- фразеологізми, які характеризуються трансформацією образності, що спрямована на реалістичне і буквальне сприйняття подій та головних героїв, які закріплені у фразеологічному образі (так звана буквализація образу і, до того ж, подвійна актуалізація створюють ефект “оживання” образу);

- досить характерна лаконізація висловлювання фразеологічних одиниць, що спрямована на скорочення кількісних компонентів фразеологізму та усунення малоінформативних елементів;

- фразеологічна мовна гра , тобто, свідоме обігрування фразеологізму і його зв'язків з елементами контексту оточенням задля досягнення яскравого стилістичного ефекту: каламбуру, ефекту обманутого очікування [4].

Отже, специфічною рисою фразеології сучасної польської мови є поява великої кількості новотворів — неофразеологізмів, які досить цікаві для вивчення лінгвістами і не лише. Такі мовні процеси зумовили і модифікацію функціонального наповнення фразеологізмів як лінгвістичних одиниць, оскільки крім базових(комунікативної, номінативної функції тощо), вони можуть бути частиною художніх засобів, каламбурів або і набувати нового значення у контексті.

Список використаних джерел

1. Стефанишин Ю. Фразеологічні інновації в сучасній польській прозі: дис на здобуття ст. кад. Філол. Наук: 10.02.03, Львівський національний у-тет Івана Франка. Львів, 2016. 251 с.
2. Wąba S. Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. Poznań : Wyd-wo Naukowe Un-tu im. Adama Mickiewicza, 1989. 215 s.
3. Wąba S. Frazeologia polska : studia i szkice. Poznań : Wyd-wo

„Poznańskie Studia Polonistyczne”, 2009. 459 s.

4. Bąba S. Frazeologiczna derywacja syntaktyczna. 1. Nominalizacja polskich zwrotów idiomatycznych przy użyciu formantów rzeczownikowych. Czynić słowami. Studia ofiarowane Krystynie Długosz-Kurczabowej / pod red. H. Karaś. Warszawa : WPUW, 2006. S. 41–50.

АСОЦІАЦІЯ У ФІЛОСОФІЇ ТА ЛІНГВІСТИЦІ: ІСТОРІЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПТУ

Поняття асоціація з'явилося давно. Історично воно пов'язане з іменами Аристотеля і Платона. Платон говорив про випадки згадування за схожістю і суміжністю. Аристотель стверджував, що образи, які проявляються без видимої зовнішньої причини, є продуктами асоціацій. Аристотеля вважають творцем першої класифікації асоціацій за схожістю, послідовністю і контрастом. Ця класифікація стала основою для наступних класифікацій та типологій [3].

У різних філософських системах у поняття «асоціація» вкладали різні змісти. Його по-різному вивчали і Р. Декарт для розуміння процесів оволодіння пристрасстю, і Б. Спіноза, пояснюючи деякі особливості «руху думки», Т. Гоббс розробив класифікацію випадків щеплення образів свідомості, називаючи їх «типами думки» на основі загальної тези про те, що думка може переходити від одного предмета до іншого.

У XV ст. Д. Гартлі розробив вчення про асоціації в рамках механістичного матеріалізму. Д. Гартлі вважають творцем першої завершеної асоціативної психології. Він уважав, що зовнішні об'єкти, впливаючи на наші органи чуття, викликають коливальні процеси (вібрації) частинок нервів і мозку. Вібраціям відповідають почуття й ідеї. Повторення конкретної вібрації викликає пов'язані з нею вібрації частини мозку. Цей процес він назвав «асоціацією».

Сам термін «асоціація» в наукову парадигму ввів Джон Локк. Він уважав, що шляхом створення складних ідей через асоціації з'являються випадкові об'єднання ідей.

Загальноприйнята думка полягає в тому, що асоціація — це не стільки механізм, скільки явище, яке потребує пояснення і розкриття його механізмів.

У лінгвістиці інтерес до асоціацій з'являється, порівняно з психологією, набагато пізніше. Вперше про асоціації в мові заговорив В. Гумбольдт. Аналізуючи діалектику об'єктивного і суб'єктивного в мові, він визначив, що взаєморозуміння виникає завдяки тому, що люди торкаються одних і тих самих клавіш інструменту свого духу, завдяки чому у кожного спалахують у свідомості відповідні, але неоднакові смисли [1].

Засновник структуралізму Ф. де Соссюр уважав, що все, в чому виражений поточний стан мови, треба вміти звести до теорії синтагм і до теорії асоціацій. Він виділяв типи відносин між асоціаціями:

- синтагматичні (складаються з двох одиниць і мають продовження);
- асоціативні (кількість членів, які в пам'яті неможливо передбачити).

Велике значення Ф. де Соссюр надає типу відносин між словами. На його думку, асоціативні групи не обмежуються зближенням членів. Відносини мають щось спільне: розум схоплює характер зв'язків у кожному випадку і тим самим створює стільки асоціативних рядів, скільки є різних відносин [3].

Асоціація — це психічна реальність, а її дослідження настільки важливе, наскільки важливі дослідження інших реальностей. Тому одним з аспектів реальності є мовна картина світу, реконструйовані фрагменти якої дозволяють проникнути до когніції світу носіями різних мов [2].

Таким чином, встановлення асоціативних рядів є однією з можливостей досліджувати мислення та ментальність носіїв мови.

Список використаної літератури та джерел

1. Гумбольдт В. Вибрані праці з філософії мови. К.: Основи, 2001.
2. Недашківська Т. Є. Лексика економічної сфери в картині світу українців і поляків (порівняльний аспект). Світ мови – світ у мові : матеріали VII Міжнар. наук. конф., 27 жовт.

2023 р. : тези доп. / уклад. І. В. Воловенко, Т. В. Слива; за заг. ред. Ю. В. Кравцової. Київ: Вид-во УДУ ім. М. Драгоманова, 2023. С. 200–203.

3. Сосюр Ф. Де. Курс загальної лінгвістики. - Київ : Основи, 1998. - 324 с.
4. Щербань Е.А. Огляд теоретичних досліджень структури та типологій картини світу /] науково-виробнича компанія «Платонові сліди» Теоретичні напрацювання. - 2009.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЖАРГОННУ ЛЕКСИКУ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ШКОЛЯРІВ

Аналіз жаргонної лексики школярів дозволить краще зрозуміти соціокультурний контекст їхнього життя, виявити вплив сучасних технологій, медіа та інших чинників на формування мовленнєвого простору молоді. Аналіз сленгово-жаргонної лексики здобувачів освіти дійсно є ключовим для кращого розуміння соціокультурного контексту їхнього життя, формування мовної картини світу [1]. Унікальні вислови та фрази, які вони використовують, відображають їхні цінності, інтереси та спосіб сприйняття світу [2]. Зокрема, це може вказувати на вплив таких чинників:

1. **Сучасні технології.** Технологічний прогрес, особливо широке використання інтернету та соціальних мереж (Телеграм, Інстаграм, Х (Фейсбук), Тік-Ток), суттєво впливає на мовленнєвий простір школярів. Часто вони використовують терміни та вислови, пов'язані з інформаційними технологіями, онлайн-культурою та віртуальним спілкуванням: *залогинитися, твітнути, френди, мило* тощо.
2. **Медіа та поп-культура.** Жаргонна лексика учнів може відображати вплив масових медіа, таких як фільми, серіали, музика, аніме, дорами тощо. Вони часто використовують вирази, що стали популярними через масові культурні явища та тренди: *кринж, чилити, вайб* тощо.
3. **Соціальні зміни та тривалі тенденції.** Жаргонна лексика школярів може відображати соціальні зміни в суспільстві, такі як зміни у ставленні до різних груп, стереотипи, моду, політичні або економічні тенденції та їх поведінку: *мажори, чікі* тощо.

4. **Ідентичність та самовираження.** Вибір певних слів або виразів може вказувати на бажання учнів підкреслити свою приналежність до певної соціальної групи, культури або підкреслити свою індивідуальність: *лох, перець* тощо.
5. **Специфіка освітнього середовища.** Особливості мовленнєвого простору дітей також можуть бути пов'язані з особливостями їхнього навчального середовища, простору в якому вони перебувають, наприклад, впливом спілкування з однолітками, вчителями, або специфікою підручників та навчальних матеріалів: *фізра, завучиха, домашка* тощо.
6. **Етнічна та міжкультурна різноманітність.** Заклад освіти – це те середовище, в якому підлітки перебувають у постійному контакті і воно є місцем зустрічі дітей з різних етнічних та культурних груп. Це може впливати на жаргонну лексику через взаємне вивчення мовних виразів та виразів інших культур: *соркі, дзьобак* (з польської), *бустер, япні, сорян* (з англійської) тощо.
7. **Інновації та тренди в мовленні.** Діти, як активні учасники молодіжної культури, можуть вносити нові вирази та використовувати їх для створення власного ідентичного мовленнєвого простору: *вписка, бро, чилити, юзати* тощо.
8. **Гендерні ролі.** Мовленнєві практики школярів можуть також відображати гендерні ролі та стереотипи. Наприклад, можуть існувати відмінності в мовленнєвих виразах між хлопцями та дівчатами: *мімі, кринж* тощо.
9. **Вплив родини та оточення.** Мовленнєві звичаї дітей мають сильний вплив родини, їх оточення, включаючи спосіб спілкування з батьками, старшими родичами та іншими членами їх сім'ї: *зумер, фазер, мазер* тощо.

Ці аспекти показують, що соціокультурний контекст включає в себе різноманітні фактори, які впливають на формування мовленнєвого простору здобувачів освіти. Аналіз жаргонної лексики допоможе краще зрозуміти цей контекст та його вплив на мовленнєві практики молоді. У цілому аналіз жаргонної лексики

може допомогти розкрити широкий спектр соціокультурних впливів на формування мовленнєвого простору учнів і краще зрозуміти їхнє соціальне середовище та індивідуальність.

Жаргонна лексика відображає молодіжну культуру та її особливості, вона сприяє кращому розумінню цінностей та інтересів серед молодого покоління [3]. Аналіз жаргонної лексики школярів може бути важливим для розуміння молодіжної культури, її особливостей. У підсумку можна виділити кілька аспектів, таких як:

1. **Цінності та інтереси.** Жаргонна лексика може відображати глибокі цінності та інтереси молоді. Наприклад, вживання певних термінів чи виразів може вказувати на популярні теми серед молоді, такі як музика, мода, кіноіндустрія, технології тощо.
2. **Соціальні структури та групи.** Така лексика може відображати соціальні структури та групи в молодіжній культурі. Деякі вирази можуть бути характерними для певних соціальних груп або підкреслювати приналежність до конкретної культурної субкультури.
3. **Тенденції та мода.** Жаргонізми швидко змінюються відповідно до модних тенденцій та трендів. Аналіз цієї лексики може допомогти виявити популярні слова чи вирази на певний момент часу та зрозуміти, які теми та концепції актуальні для молоді.
4. **Експресія та самовираження.** Використання цієї лексики є одним із способів самовираження та експресії для молоді. Вибір певних висловів може вказувати на індивідуальність та унікальність особистості.
5. **Інновації та креативність.** Молодь часто є джерелом новацій та креативності в мовленні. Жаргонна лексика учнів може відображати їхню здатність до інновацій та створення нових висловів, що відповідають їхнім потребам та цінностям.

Таким чином, аналіз жаргонної лексики може бути корисним інструментом для розуміння молодіжної культури та її особливостей, допомагаючи виявити цінності, інтереси та тенденції серед молодого покоління.

Список використаних джерел та літератури

1. Корольчук М. Як зрозуміти підлітка: словник молодіжного сленгу. URL: <https://learning.ua/blog/202004/yak-zrozumity-pidlitka-slovnyk-molodizhnoho-slenhu/> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Короткий словник жаргонної лексики української мови. URL: <http://ukr-zhargon.wikidot.com/> (дата звернення: 16.04.2024).
3. Гарлицька Т. С. Жаргонна лексика як лінгвістичний та соціокультурний феномен міського мовлення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія*. Одеса, 2014. № 11, т. 1. С. 17–20.

СТАТУС НЕОЛОГІЗМІВ У СУЧАСНІЙ ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ

Вивчення неологізмів в польській мові є актуальним, оскільки дозволяє відслідковувати еволюцію мови та відображати нові явища, технології та культурні тенденції. Нові слова віддзеркалюють сучасний стан суспільства і відкривають можливості для дослідження лінгвістичних і соціокультурних змін. Проблема дослідження неологізмів у польській мові може включати аналіз новостворених слів, їхніх джерел та використання в сучасному мовленні. Також важливо враховувати, наскільки ці новоутворення відповідають структурі мови та як вони впливають на її розвиток.

Мета вивчення неологізмів у польській мові може включати аналіз новоутворених слів для розуміння їхнього внеску в мовний розвиток, вивчення тенденцій формування неологізмів та їхню роль у вираженні нових концепцій чи явищ. Головним завданням вивчення неологізмів у польській мові є дослідження новоутворених слів, їх значення, походження, та як вони замінюють старі поняття та вже існуючі слова, явища.

У сучасній лінгвістиці мова розглядається як складна динамічна система, вона постійно рухається, вдосконалюється і має своє минуле, сучасне і майбутнє. Процес появи неологізмів – тобто нових слів або значень, відображає потребу суспільства у вираженні нових явищ або предметів. Лінгвісти пов'язують причини виникнення нових слів з новими відкриттями, які поглиблюють наше розуміння про вже раніше відомі факти та явища. До середини 19 століття більшість термінів утворювалися трьома способами:

1. Шляхом термінологізації (поступове обмеження сфери вживання загальнонавживаного слова з подальшим набуттям ним термінологічних ознак і вживанням у якості терміна)
2. Створення термінів на основі наявного словникового запасу
3. Шляхом введення нових слів, на основі положень, розробленої автором [2].

З середини ХІХ століття ці методи були доповнені введенням систематичної номенклатури та термінології, з системою кваліфікаторів, необхідних для позначення взаємозв'язків у межах певної теорії. Водяться певні значення, що допомагають уточнювати співвідношення між терміном як словом та поняттям.

Неологізм – термін, слово або вираз, який з'явився нещодавно, та перебуває у процесі входження у використання словникового запасу певної мови. Найпопулярнішою є класифікація Ю. А. Зацного, який за способом утворення поділяє неологізми на певні групи:

1. Фонологічні
2. Семантичні
3. Запозичені
4. Синтаксичні, тобто ті, що утворилися за допомогою комбінації знаків, що існують в певній мові (словотворення, словосполучення) [2].

Українська мовознавиця Сербенська О.А. стверджує, що існує два різновиди неологізмів за способом введення до певної мови: семантичні та лексичні. Основним джерелом виникнення неологізмів у польській мові – є англійський словниковий запас. Зараз, найбільш помітним аспектом є асоціація молодіжного мовлення з англійською мовою та цифровими медіа (приміром, комп'ютерні ігри).

Менш поширеним, але також важливим є запозичення слів з різних мов.

Суфіксація — поширене явище в мові. Деякі суфікси дають величезну кількість термінологічних одиниць. У польській мові це суфікси:

k-:

- pies «собака» – piesek «собачка»,
- kwiat «квітка» – kwiatek «квіточка»;
- dziewczyna «дівчина» – dziewczynka «дівчинка» [2].

Цей суфікс використовується для творення іменників усіх трьох статей. Також у суфіксі форм чоловічого роду присутній голосний. Закріплення приголосних відбувається в корені. Корінь також піддається чергуванню приголосних [2].

-ecz-:

- písok «собачка» – pieseczek «собачка»,
- górka «гірка» – góreczka «гірка»,
- gniazdko «гніздо» – gniazdeczko «гніздо». [2].
- **-aszek-, -uszek-, -iszek-, -yszek-:**
- wujek «дядько» – wujaszek «дядько»,
- kwiat «квітка» – kwiatek «квіточка» – kwiatusek «квіточка»,
- kaczką «качка» – kaczuszek «качка»,
- serce «серце» – serduszek «серце»,
- brat «брат» – braciszek «братик»,
- chłopek «мужичок» – chłopyszek «мужичонка». [2].

-ik-, -yk-:

- koń «кінь, кінь» – konik «коник, конячка»,
- ogień «вогонь» – ognik «вогник»,
- miecz «меч» – mieczyk [2].

Префіксація – спосіб творення слова, при якому значення слова виражається за допомогою префіксів. Функціонально ці префікси близькі до суфіксів. Однак між ними також існують суттєві відмінності. Суфікс в кінці слова підкреслений, тому він зливається з основою більш тісно, ніж префікс. Префікси з чітким

словотворчим значенням більше залежать від основи, ніж суфікси [2].

Парасинтез, або префіксно-суфіксальний метод словотворення, являє собою створення нових слів шляхом одночасного приєднання префіксів і суфіксів до основи.

Тепер безпосередньо перейдемо до прикладів неологізмів у польській мові, розглянемо їх будову та значення.

У польській мові також є свої популярні неологізми. Деякі з них утворились внаслідок запозичення іншомовних слів, а деякі - через об'єднання вже наявних польських виразів. Часто авторами неологізмів є відомі поети і письменники, наприклад, Станіслав Лем. Письменник-фантаст відомий своїми неологізмами. Але формування такої нової мови проявляється не лише у творах мистецтва, а й у повсякденному мовленні, особливо серед молоді.

Plazing, leżing i smazing [1].

Українською мовою ці неологізми дослівно можна перекласти як "пляж, лежати, засмагати". Вони утворилися в результаті додавання англійського закінчення-ing до польського кореня. Вперше їх можна було почути під час реклами польського пива.

Urlop tacierzyński [1].

Декретна відпустка по польськи перекладається як urlop tacierzyński. Ця концепція означає, що фактично піти в декрет може тільки мати. Однак стає все більше випадків, коли батько в основному займаються новонародженими, тоді як матері заробляють гроші на утримання своїх сімей.

Alternatywka [1].

Згідно зі словником PWN, цей неологізм у 2019 році стало словом року для молоді. Цей вислів позначає дівчину, чия поведінка і переваги в корені відрізняються від тих, що є "загальноприйнятими".

Jesieniara [1].

Цей вираз в Польщі відноситься до людей, які найбільше люблять осінь з чотирьох пір року.

Smakówka [1].

Цей вираз можна використовувати замість побажання "смачного", а також коли ви хочете сказати іншим, що вам смакувала страва.

Płaskoziemcy[1].

Саме так назвали в Польщі прихильників теорії про те, що планета Земля насправді пласка, а не кругла.

Wypoczek [1].

Цей неологізм можна вважати спробою створити польський переклад англійського слова "weekend" або українського слова "вихідні".

Parawaning [1].

Parawaning походить від слова "parawan", що перекладається як ширма. Придуманий термін пояснює досить популярне в Польщі явище, коли відвідувачі встановлюють спеціальні штрми на пляжі у всіх можливих вільних місцях.

Blogerka, youtuberka, instagramerka, influencerka[1].

Як і в українській мові, в польській мові також є популярний неологізм, який означає професію людей різних каналів онлайн-спілкування.

Twarzoksiążka [1].

Так поляки жартома називають соцмережу Facebook (з англійської face - обличчя, book - книжка).

A mi to lotto [1].

Цей вираз також увійшов до польського лексикону з реклами і буквально означає "Мені все одно".

PLN-y [1].

Саме так поляки називають гроші, тобто злоті.

Zapodaj [1].

Найбільш поширене значення цього придуманого слова-прохання включити певні пісні. Однак поляки все частіше використовують його в ситуаціях, коли просять інших передати предмети.

Jednohandlówka [1].

Мешканці Польщі використовують цей термін, коли говорять про єдину торгову неділю, яке випадає в Польщі раз на місяць.

Holideje [1].

Не робочий день, який припадає або на офіційний святковий день, або під час самого відпочинку.

Отже, неологізми в польській мові є важливим елементом її розвитку, відображаючи сучасні тенденції та технологічний прогрес. Вони віддзеркалюють нові концепції та явища, що виникають у суспільстві. Ці слова свідчать про динаміку мовної системи та гнучкість польської мови у вираженні сучасних ідей. Неологізми в польській мові відображають нові поняття, явища або технології, які виникають у суспільстві. Вони можуть бути утворені шляхом компонування слів, запозичення з інших мов або утворення нових форм. Такі слова відображають еволюцію мови та культури, відповідаючи на зміни у суспільстві та технологіях. Неологізми використовуються для введення нових слів або виразів, які відображають сучасні реалії, технологічний прогрес або нові концепції.

Список використаних джерел

1. Топ-15 найпоширеніших неологізмів у польській мові. Vsetutpl. URL: <http://vsetutpl.com/top-15-nayposhyrenishykh-neologizmiv-u-polskiy-movi> (дата звернення: 02.05.2024).
2. Бутрин О. До питання про статус неологізму в сучасній польській мові / наук. кер. І. М. Нестайко. *Актуальні питання сучасної філології і журналістики : матеріали Всеукраїнської студентської наукової інтернет-конференції* (19 квітня 2023 р.). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 43–49.

КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА МОВОЗНАВСТВА

Фразеологія є однією із найбільш динамічних, експресивних й специфічних частин словникового складу мови, польської й української зокрема. Однією із домінантних особливостей фразеологічних одиниць є те, що навіть стилістично нейтральні їх зразки вирізняються етнокультурною своєрідністю та можуть мати експресивне значення або ж набувати його у контексті. Складність польсько-українського перекладу фразеологічних одиниць полягає насамперед у наявності національного компоненту й інтпретації контексту.

І.Кравцова вважає, що до фразеологізмів можуть належати вирази, різні за величиною: від двокомпонентних (бінарних) словосполучень до поширених приказок (коротких чи довгих влучних образних висловів, що мають форму речення) [5].

Спільними рисами фразеологізмів/фразеологічних одиниць та приказок можна вважати семантичну цілісність, неподільність й відтворюваність, проте їх відрізняє те, що приказки, виражають завершену думку; на відміну від словосполучень [3].

Питання класифікації фразеологізмів теж досить суперечливе, Шарль Балі систематизував всі напрацювання мовознавців у своїх розвідках та створив таку класифікацію [1, С. 92-95].

- вільні словосполучення – це вирази із нестійким зв'язком компонентів; це такі словосполучення, де між компонентами існує вільний зв'язок, що дозволяє внесення певних змін;

- фразеологічні ряди – це вирази, в яких два компоненти об'єднуються в єдине ціле; фразеологічні зрощення – у таких випадках компоненти втрачають свій колишній зміст, але виражають єдине поняття.

Досить часто фразеологічна одиниця — не просто самостійне слово чи кілька слів, а ядерна лексема із усіма залежними від неї словами, що разом виражають певне значення. Під час аналізу та дослідження особливостей перекладу фразеологізмів із польської мови українською, було виокремлено, що таким мовних одиницям характерна динамічність та гнучкість, що зумовлює їх постійні модифікації та зміни.

Загальновідомо, що В.Виноградов є автором фундаментальної семантичної класифікації фразеологічних одиниць. Базуючись на думках Ш.Баллі, академік В.Виноградов виділив такі типи фразеологізмів [6]:

- фразеологічні зрощення,
- фразеологічні єдності
- фразеологічні сполучення [4].

За будовою фразеологізми діляться на:

- прості — складаються із одного (головного) слова та залежного “як кіт наплакав”;
- складні — складаються із трьох або більше слів “трім серед ясного неба”.

За значенням:

- образні фразеологізми: мають конкретний образний зміст, наприклад, "дивитись крізь рожеві окуляри".
- ідіоматичні фразеологізми: використовуються в ідіоматичному, а не буквальному значенні, наприклад, "збити з толку".

За походженням:

- народні (фольклорні) фразеологізми: виникли в результаті національно-мовного розвитку, наприклад, "козак за пліт".
- літературні фразеологізми: стали відомими через літературні твори, наприклад, "катерина без рукавичок" [2].

Існує досить велика кількість класифікацій, спрямованих на якийсь певний аспект чи опис однієї (кількох) характеристик, проте

єдиної, загальноприйнятої класифікації фразеологічних одиниць досі не існує.

Таким чином, можемо стверджувати, що фразеологізм - це стійке словосполучення або вираз, що виник у мовленні та став вживатися як єдине ціле з конкретним образним чи ідіоматичним значенням. Фразеологізми є важливою складовою мовної системи і використовуються для передачі певних виразних, образних або культурних концепцій. Їх можна класифікувати за різними ознаками, такими як будова, значення, походження тощо. Фразеологізми додають різноманіття та експресивність мовленню, а їх розуміння вимагає знань конкретного культурного контексту.

Проблема класифікації фразеологізмів полягає в тому, що це складний процес, оскільки фразеологізми можуть мати різноманітні характеристики та аспекти, які не завжди легко систематизувати. Деякі з основних проблем у класифікації фразеологізмів зумовлені:

- багатоаспектністю: фразеологізми можуть мати різні аспекти, такі як граматична структура, семантика, ступінь фіксованості тощо. Об'єднання їх за однією ознакою може бути неповним;

- лінгвістичною динамікою: мова постійно змінюється, і нові фразеологізми можуть виникати, а старі втрачати свою актуальність. Це створює виклики у підтримці актуальної та вичерпної класифікації;

- регіональними відмінностями: деякі фразеологізми можуть бути характерними для певних регіонів чи соціокультурних груп. Це робить класифікацію для всіх мовців неповною;

- змішаними типами: багато фразеологізмів можуть відноситися до кількох груп одночасно, що ускладнює їх точне розміщення в класифікаційній системі;

- нестійкістю значення: зміна значення фразеологізмів з часом або в різних контекстах може робити складною їх класифікацію за семантичними ознаками;

- наявністю виняткових випадків: деякі фразеологізми можуть не вписуватися в жодну з існуючих категорій через свою унікальність чи рідкісність.

Для вирішення цих проблем важливо розвивати системи класифікації, які враховують різноманітність та динаміку мови, а також звертати увагу на специфіку вживання фразеологізмів в конкретних групах мовців чи культурних середовищах.

Отже, фразеологія мови є об'єктом активного наукового дослідження в галузі лінгвістики та мовознавства. Низка вчених, які присвятили свою діяльність вивченню фразеології, розглядають цей лінгвістичний аспект як складну та важливу частину мови. Питання дефініції та класифікації фразеологізмів у мовознавстві досить складне та суперечливе, оскільки не існує єдиного визначення, яке б охопило усі аспекти та характеристики та було б повним.

Так само існує і проблема класифікування фразеологічних одиниць. Базовими можемо вважати поділ фразеологічних одиниць та сполучення, зрощення та єдності; проте така класифікація описує лише семантику фразеологізму. Саме тому в мовознавстві прийнято класифікувати фразеологічні одиниці, залежно від певної характеристики: будови, семантики, етимології, граматичної структури тощо. Відкритою проблемою лишається створення єдиної універсальної класифікації фразеологічних одиниць.

Список використаних джерел та літератури

1. Баллі Ш. Французька стилістика. К, 2001. 392 с.
2. Висоцька Ю. До проблеми класифікації фразеологічних одиниць в мовознавчій науці. *LITTERA SCRIPTA MANE*. 2022. С.15-19.
3. Гуменюк І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами в англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Чернів. нац. ун-т ім.

- Ю. Федьковича. Чернівці, 2010. 20 с.
4. Караман С. Сучасна українська літературна мова : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. К. : Літера ЛТД, 2011. URL: http://pidruchniki.com/68598/dokumentoznavstvo/suchasna_ukrayinska_literaturna_mova (дата звернення: 16.05.2024).
  5. Кравцова І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2016. № 20 .Т. 2. С.29-32.
  6. Afeltowicz B. Kilka uwag o polskiej frazeologii politycznej (na materiale tygodnika Wprost) .*Słowo. Tekst. Czas VI. Nowa frazeologia w nowej Europie : materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej, Szczecin, 6–7 września 2001 r., Greifswald, 8–9 września 2001 r.* Pod red. M. Aleksiejenki, W. Mokijenki i H. Waltera. Szczecin ; Greifswald : Wyd-wo Un-tu Szczecińskiego, 2002. S. 209–216.

МЕТОДИЧНІ ВИКЛИКИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Забродська Златослава, Приймак Алла

ПРОЄКТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИКЛАДАННІ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Сучасний освітній процес вимагає використання інноваційних методів навчання, які сприяють розвитку критичного мислення, творчості та самостійності учнів. Одним із таких методів є проєктні технології. У статті розглянуто застосування проєктних технологій у викладанні

основного тексту. Спочатку розглянемо основні аспекти проєктних технологій. Проєктні технології в освіті передбачають виконання учнями комплексних завдань, що вимагають глибокого вивчення теми, проведення досліджень, аналізу отриманих даних та представлення результатів у творчій формі. Цей метод має низку важливих характеристик, серед яких можна виділити такі:

цілісність – проєкти інтегрують знання з різних дисциплін, що сприяє формуванню міждисциплінарних зв'язків;

практична спрямованість, у якій учні працюють над реальними завданнями, що робить навчання більш мотивуючим та значущим;

співпраця визначає, що проєкти часто виконуються в групах, а це розвиває комунікативні навички та вміння працювати в команді.

Використання проєктних технологій у викладанні зарубіжної літератури дозволяє вивчати літературні твори в широкому культурному та історичному контексті. Це допомагає учням краще розуміти тексти, їхню значущість та вплив на світову культуру. Можна навести такі приклади проєктів:

1. інтерпретація класичних творів. Учні можуть створювати власні інтерпретації відомих літературних творів у формі

театральних постановок, коміксів або відеофільмів. Це розвиває їхню креативність та залучає до глибокого аналізу тексту.

2. Історико-літературні дослідження. Проєкти, спрямовані на дослідження історичного контексту творів, допомагають учням зрозуміти, як історичні події та культурні тенденції вплинули на літературну творчість. Наприклад, учні можуть досліджувати епоху Відродження та її вплив на творчість В.Шекспіра.
3. Літературні подорожі. Учні можуть створювати віртуальні подорожі по місцях, пов'язаних із життям і творчістю відомих письменників. Це дозволяє краще зрозуміти біографічний контекст творів, їх вплив на авторів.

Також варто зазначити, що методи реалізації проєктних технологій відіграють важливу роль у навчанні. Завдяки груповій роботі, учні об'єднуються за інтересами, кожна група отримує завдання, пов'язані з певними аспектами твору, що вивчається. Це сприяє розвитку командних навичок, відповідальності. Не менш важливою є науково-дослідницька діяльність: учні проводять дослідження, використовуючи різні джерела інформації (книги, статті, інтернет-ресурси). Це допомагає розвивати навички роботи з різними джерелами інформації, критичне мислення тощо. Також слід вказати на роль презентацій у проєктній роботі. Після завершення роботи над проєктом учні демонструють отримані результати в формі презентацій, виставок або відеороликів. Це розвиває їхні навички публічних виступів, креативності, вміння аргументовано висловлювати свої думки.

Отже, назвемо основні переваги проєктних технологій при вивченні літературних творів. Головне місце посідає мотивація, адже учні стають більш зацікавлені в навчанні, оскільки проєкти дозволяють їм у цікавій, часто нестандартній формі застосовувати знання на практиці. Наступне місце відведемо креативності, адже

проектні завдання сприяють розвитку творчих здібностей та нестандартного мислення, розвивають фантазію, мовлення. Усе сказане сприятиме більш глибокому розумінню матеріалу, що вивчається на уроках зарубіжної літератури.

Проектні технології є ефективним засобом підвищення якості навчання на уроках зарубіжної літератури. Вони сприяють розвитку критичного мислення, креативності та комунікативних навичок учнів. Впровадження проектних технологій у навчальний процес допомагає зробити вивчення курсу зарубіжної літератури більш цікавим та значущим, сприяє кращому розумінню художніх творів та їх історичний контекст.

Список використаних джерел та літератури

1. Відун І. В. Проектні технології в сучасній школі: методичні рекомендації. Київ : Освіта, 2020. 17 с.
2. Іваненко Т. М. Інноваційні методи викладання зарубіжної літератури. Харків : Пегас, 2018. 92 с.
3. Коваленко О. С. Проектний метод у навчанні: теорія і практика. Львів : Світ, 2019. 85 с.

ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВІ МЕТОДИ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Викладання зарубіжної літератури в сучасній школі потребує нових методів та підходів, які б робили процес навчання більш цікавим, ефективним та результативним. Сучасна освіта орієнтована на всебічний розвиток особистості, де літературне читання посідає важливе місце в формуванні культурного й естетичного світогляду учнів. Однак традиційні методи викладання часто не відповідають вимогам сьогодення, тому можна використовувати інноваційні підходи, зокрема театральні-ігрові методи навчання, які сприяють активному залученню учнів у навчальний процес, розвивають їхні творчі здібності, критичне мислення та комунікативні навички.

У цьому контексті **метою статті** є порівняльний аналіз різних театральних-ігрових методів викладання зарубіжної літератури, їх переваг та недоліків, а також визначення ефективності в процесі

Численні дослідження присвячені використанню театральних-ігрових методів у викладанні зарубіжної літератури. Так, О.О. Пономаренко досліджувала вплив театралізації на розвиток творчої уяви учнів, Л.В. Чеховська вивчала можливості використання інсценізації літературних творів для формування комунікативних компетенцій, а І.С. Макаренко розробила методіку застосування театральних ігор на уроках зарубіжної літератури.

Існує багато різних театральних-ігрових методів, які можна використовувати на уроках зарубіжної літератури. До найпоширеніших належать такі:

- *Инсценізація*: учні розігрують певні епізоди з літературного твору, що дає їм можливість глибше зрозуміти дії та емоції героїв.
- *Читання за ролями*: учні розподіляють між собою ролі героїв та читають текст, намагаючись передати їхні емоції та переживання.
- *Театральні ігри*: учні беруть участь у різних театральних іграх, які допомагають їм розвивати творчу уяву, акторські здібності та комунікативні навички.
- *Ляльковий театр*: учні створюють ляльковий театр та розігрують за його допомогою літературні твори.
- *Інтерактивні методи*: учні беруть участь у різних інтерактивних вправах, таких як дискусії, дебати, рольові ігри тощо, які допомагають їм глибше зрозуміти зміст літературного твору та висловити свою точку зору.

Театрально-ігрові методи базуються на інтеграції елементів театрального мистецтва та гри в освітній процес. Вони включають різноманітні форми, такі як драматизація, рольові ігри, театралізовані читання та імпровізації. Основна мета цих методів – активізувати навчальний процес, зробити його більш емоційно насиченим та інтерактивним. Так, завдяки психолого-педагогічним основам можна більш детально зрозуміти:

Теорію гри. Психологічні дослідження, зокрема теорії Л.С. Виготського, доводять, що гра є потужним засобом розвитку пізнавальних процесів та соціальних навичок [1, с. 25-30]. Наприклад, після прочитання казки «Попелюшка» учні можуть розіграти сценку балу, використовуючи костюми та декорації. Кожен учень отримує роль, яку бажано виконувати, вживаючись у характер персонажа.

1. *Драматерапія*. Використання театральних технік як терапевтичного засобу дозволяє учням виражати свої емоції, опрацьовувати конфлікти та розвивати емпатію. Наприклад,

після вивчення твору «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра, учні можуть поставити сцену зустрічі головних героїв, використовуючи декорації, макіяж тощо для створення відповідної атмосфери.

2. *Когнітивна теорія навчання.* Театральні методи сприяють кращому засвоєнню матеріалу завдяки активації різних типів мислення – візуального, аудіального, кінестетичного. Наприклад, вивчаючи твір, вчителі можуть пропонувати учням аналізувати мотиви, символи та стилістику тексту, щоб розвинути їхнє розуміння та аналітичні навички.

Театрально-ігрові методи вважаються новим підходом у викладанні літератури, оскільки поєднують елементи традиційної освіти з сучасними технологіями та педагогічними новаціями і знахідками. Дослідження показують, що інтерактивні методи сприяють кращому засвоєнню матеріалу та підвищенню мотивації учнів до навчання. Зокрема, вчителі відзначають, що учні, залучені до театральних ігор, активніше вступають у дискусії і обговорення різних аспектів твору, краще запам'ятовують деталі та розвивають навички критичного мислення.

Використання театральних ігрових методів також сприяє формуванню емоційного інтелекту, оскільки учні вчать розуміти та виражати свої емоції, співпереживати персонажам, аналізувати їхні вчинки. Ці методи допомагають створити на уроках літератури атмосферу довіри та взаємоповаги, що є важливим для формування гармонійної особистості [2, с. 56-62].

Також наголосимо на деяких практичних аспектах застосування театральних ігрових методів. Наразі одним із найвідоміших методів є драматизація літературних творів, яка передбачає їх інсценування. Цей метод допомагає учням краще зрозуміти характери героїв, мотиви їхніх дій та емоційне тло твору. У процесі драматизації учні працюють над виразністю мовлення, розвивають акторські здібності, вчать працювати в команді.

Як ефективний метод також слід назвати рольові ігри, що дозволяють учням зануритися в сюжет літературного твору при виконанні ролей його персонажів. Це сприяє розвитку творчого мислення, уяви та емпатії. Крім того, рольові ігри допомагають учням краще засвоювати моральні та етичні норми, що лунають у літературних творах.

Ще одним методом, який можна виділити, є театралізовані читання. Цей метод полягає у виразному читанні текстів з додаванням елементів акторської гри. Театралізовані читання розвивають навички усного мовлення, підвищують увагу до деталей тексту та сприяють емоційному залученню учнів у процес читання [3, с. 43-48].

Також можна виділити імпровізацію. Вона передбачає створення нових сюжетів та сцен на основі прочитаних творів. Цей метод розвиває уяву, креативність, навички критичного мислення. Учні вчаться швидко реагувати на зміну ситуації, приймати рішення, працювати в команді.

Зважаючи на сказане, можемо виділити такі переваги театральних ігрових методів навчання:

1. мотивація. Театральні ігрові методи підвищують мотивацію учнів до навчання завдяки їх інтерактивності та емоційності;
2. розвиток комунікативних навичок. У процесі гри та театральних вправ учні активно спілкуються, що сприяє розвитку їхніх мовленнєвих здібностей;
3. творчий потенціал. Учні мають можливість розвивати свою уяву та творчі здібності.

Також назвемо труднощі та «виклики» в процесі використання вказаних методів:

1. *Підготовка вчителя*. Використання театральних ігрових методів вимагає від вчителя спеціальних знань та навичок;

2. *Матеріальні ресурси.* Для деяких методів необхідні певні ресурси, такі як костюми, реквізит та спеціальні приміщення;
3. *Часові обмеження.* Впровадження театральних ігрових методів вимагає додаткового часу, що не завжди можливо в рамках стандартного навчального плану [1, с. 7-9].

Театральні ігрові методи є ефективним інструментом у викладанні літературного читання, що сприяє глибокому розумінню літературних творів, розвитку творчих здібностей та комунікативних навичок учнів. Незважаючи на певні виклики, ці методи заслуговують на ширше впровадження в освітню практику, оскільки відповідають сучасним вимогам до навчання та розвитку особистості.

Список використаних джерел та літератури

1. Виготський, Л.С. Психологія гри. Психологічні науки. Ніжин, 1984, 127 с.
2. Boal A. Games for Actors and Non-Actors. Routledge. London, 2002, 336 ст.
3. Heathcote D and Bolton G. Drama for Learning: Dorothy Heathcote's Mantle of the Expert Approach to Education. London: Heinemann, 1995, 178 p.
4. Neelands, J., & Goode, T. Structuring Drama Work: 100 Key Conventions for Theatre and Drama. Cambridge University Press., 2015, 174 page.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ

У сучасному світі дистанційне навчання стає все більш поширеним, особливо в умовах пандемії COVID-19, яка змусила освітні заклади по всьому світу перейти на онлайн-навчання [2; 3; 4; 5; 6]. Вивчення зарубіжної літератури в дистанційному режимі має свої особливості, що вимагають специфічної організації та підходів до викладання. Ця робота присвячена аналізу ключових аспектів організації дистанційного навчання зарубіжної літератури, а також надає рекомендації для ефективної реалізації цього процесу. Для дослідження буде використано методи аналізу наукової літератури, порівняння та синтезу інформації з різних джерел, а також опитування вчителів і учнів, які мають досвід дистанційного навчання.

Головною умовою для успішного забезпечення реалізації дистанційного навчання є технологічне забезпечення. Однією з важливих передумов успішного дистанційного навчання є наявність відповідного технологічного забезпечення. Воно включає в себе швидкий доступ до інтернету, комп'ютери або інші пристрої (планшети, смартфони), а також програмне забезпечення для проведення онлайн-занять. Існує багато платформ та інструментів, які можуть бути використані для організації дистанційного навчання зарубіжної літератури [1], наприклад:

- Zoom – для проведення відеоконференцій та інтерактивних занять;
- Google Classroom – для організації завдань, обміну матеріалами та зворотного зв'язку;
- Padlet – для створення віртуальних дошок, де учні можуть обмінюватися думками та ідеями.
- Kahoot! – для створення інтерактивних вікторин і тестів.

Використання цифрових ресурсів у дистанційному навчанні відіграють не менш важливу роль. Викладачі зарубіжної літератури мають використовувати різноманітні цифрові ресурси, такі як електронні книги, аудіокниги, відеолекції, онлайн-бібліотеки. Важливу роль відіграють також інтерактивні платформи для тестування та обговорення літературних творів (Kahoot!, Quizlet, Edmodo).

Для вивчення зарубіжної літератури корисними будуть доступ до електронних бібліотек та онлайн-ресурсів, таких як:

- Project Gutenberg – безкоштовна електронна бібліотека класичної літератури;
- Google Books - для пошуку та читання фрагментів книг;
- LibriVox – ресурс з аудіокнигами, де книги начитані волонтерами.

Активне навчання є ключовим аспектом дистанційного викладання зарубіжної літератури. Викладачі повинні стимулювати студентів до участі в дискусіях, аналізі текстів, групових проєктах. Наприклад, можна організовувати віртуальні літературні клуби або дискусійні групи, де студенти обговорюватимуть прочитані твори. Організація групових проєктів та обговорень допомагає студентам глибше зануритись у вивчення літературних творів. Наприклад:

- віртуальні літературні клуби (регулярні зустрічі для обговорення прочитаних книг);
- форуми та дискусійні групи (на платформах, таких як Google Classroom або Edmodo, де студенти можуть ділитися своїми думками та аналізом.

Оцінювання у дистанційному навчанні має бути прозорим та об'єктивним. Викладачі можуть використовувати різні форми оцінювання, такі як онлайн-тести, написання есе, творчі проєкти. Зворотний зв'язок повинен бути регулярним і конструктивним, щоб студенти могли розуміти свої помилки і працювати над їх

виправленням. Для ефективного оцінювання можна використовувати різні онлайн-інструменти:

- Google Forms – для створення тестів і опитувань.
- Turnitin – для перевірки есе на унікальність.
- Grammarly – для перевірки граматики та стилю написаних робіт.

Однією з найбільших проблем дистанційного навчання є підтримка мотивації студентів. Викладачі повинні використовувати різні методи мотивації, такі як гейміфікація навчального процесу, встановлення чітких цілей і завдань, індивідуальний підхід до кожного студента. Для підтримки мотивації студентів можуть бути використані такі методи:

- гейміфікація (впровадження ігрових елементів у навчальний процес, наприклад, система балів, нагород);
- проектно-орієнтоване навчання (учні працюють над реальними проектами, які мають практичне застосування);
- персоналізація навчання (індивідуальні завдання та підтримка, що відповідають інтересам та рівню знань учнів).

Таким чином, дистанційне навчання із зарубіжної літератури вимагає від учителів високого рівня підготовки та вміння використовувати сучасні технології. Важливою є також підтримка активної участі учнів у навчальному процесі та забезпечення регулярного зворотного зв'язку. Виконання цих умов дозволить досягти високих результатів у вивченні зарубіжної літератури навіть у дистанційному режимі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Недашківська Т., Шепя Н., Лещенко А. Перспективи використання віртуальних асистентів та інших інтелектуальних систем у процесі вивчення філологічних дисциплін. Вісник науки та освіти. Серія "Педагогіка". 2023. № 11 (17). С. 965-977.
2. Anderson, T., & Elloumi, F. (2004). *Theory and Practice of Online Learning*. Athabasca University.

3. Boettcher, J. V., & Conrad, R.-M. (2016). *The Online Teaching Survival Guide: Simple and Practical Pedagogical Tips*. John Wiley & Sons.
4. Garrison, D. R. (2011). *E-Learning in the 21st Century: A Framework for Research and Practice*. Taylor & Francis.
5. Moore, M. G., & Kearsley, G. (2011). *Distance Education: A Systems View of Online Learning*. Cengage Learning.
6. Palloff, R. M., & Pratt, K. (2013). *Lessons from the Virtual Classroom: The Realities of Online Teaching*. John Wiley & Sons.

Плужник Марія-Стефанія, Недашківська Тетяна

ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІХ КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У сучасному світі, де зростає кількість конфліктів та напруженості, виховання толерантності стає одним з найважливіших завдань освіти. Зарубіжна література як джерело цінностей та емоційних переживань може стати ефективним інструментом для формування толерантної особистості.

Мета цієї статті – дослідити методичні аспекти виховання толерантності на уроках зарубіжної літератури в середніх класах нової української школи та проаналізувати їх ефективність.

Для розвідки застосовані методи теоретичного аналіз психолого-педагогічної літератури, аналіз текстів зарубіжної літератури.

Формування толерантної особистості є ключовим фактором для мирного та гармонійного співіснування людей у різноманітному світі. Це особливо актуально для підлітків, які активно пізнають світ, формують свою систему цінностей та світогляд [1].

Зарубіжна література, як джерело цінностей та емоційних переживань, може стати ефективним інструментом для виховання толерантності у школярів. Літературні твори розкривають перед учнями різноманіття людських доль, проблем, цінностей, знайомлять з культурами та традиціями різних народів. Це дає можливість розвивати емпатію, розуміння та повагу до інших людей, формувати власну толерантну позицію [2].

Виховання толерантності є важливою складовою сучасного освітнього процесу. Зарубіжна література має великий потенціал для виховання толерантності учнів. Використання художніх текстів зарубіжної літератури сприяє формуванню у дітей та юнацтва

толерантного ставлення до інших людей, поваги до їхніх думок, почуттів та переконань. Питанням виховання толерантності на уроках зарубіжної літератури в середніх класах нової української школи займалися О. В. Бабій [1], Н. О. Гончаренко [2], О. В. Ковальчук [3], О. М. Литвиненко [6], В. М. Павленко [7] та ін.

Толерантність ґрунтується на повазі до особистості, визнанні права кожного на самобутність, на відмінність від інших. Толерантна людина не обов'язково згодна з іншою точкою зору, але вона поважає право іншої людини на її існування.

Середній шкільний вік (11–15 років) є сензитивним періодом для формування толерантності. У цей час у дітей активно розвивається абстрактне мислення, формується моральна свідомість, вони починають цікавитися соціальними проблемами [7].

Психолого-педагогічні особливості виховання толерантності у дітей середнього шкільного віку передбачають низку вимог до педагога. Важливо враховувати індивідуальні особливості дітей, їхні цінності, інтереси, досвід, застосувати різноманітні методи та прийоми, створювати сприятливий мікроклімат в колективі. Від учителя очікують, що він буде взірцем для своїх учнів, демонструватиме їм толерантне ставлення до інших людей [1].

Зарубіжна література має великий потенціал для виховання толерантності у дітей. Можливості зарубіжної літератури у вихованні толерантності передбачають знайомство з різними культурами та народами [6].

Методичні аспекти виховання толерантності на уроках зарубіжної літератури в середніх класах НУШ передбачають використання текстів зарубіжної літератури. Перед педагогом стоїть низка завдань, зокрема [4]:

- вибір творів, які розкривають теми толерантності, поваги до різноманіття, протидії дискримінації;

- акцентування уваги на героях, які демонструють толерантні якості, наприклад, емпатію, співпереживання, почуття справедливості;

- аналіз текстів з точки зору цінностей толерантності, виявлення та обговорення стереотипів та упереджень.

Виховання толерантності є комплексним процесом, який потребує системного підходу. Важливо не лише використовувати на уроках зарубіжної літератури відповідні методи та прийоми, але й самим вчителям бути толерантними особистостями та давати учням позитивний приклад [5].

Завдання, яке виконує вчитель зарубіжної літератури – навчити учнів розуміти важливість толерантності та ставитися до інших людей з повагою, незалежно від їхніх відмінностей; розвинути в собі оптимізм та навчитися бачити хороше в будь-якій ситуації та передати це учням; стати більш чутливими до проблем інших людей та вміти їм допомагати, щоб учні навчилися таких якостей.

Ці завдання можуть бути адаптовані до всіх вікових груп та рівнів підготовки учнів.

Таким чином, виховання толерантності є важливою складовою сучасного освітнього процесу. Зарубіжна література може стати потужним інструментом для формування толерантності як риси особистості учня.

Методичні аспекти виховання толерантності на уроках зарубіжної літератури в середніх класах нової української школи передбачають використання текстів зарубіжної літератури, які розкривають теми толерантності, поваги до різноманіття, протидії дискримінації; акцентування уваги на героях, які демонструють толерантні якості; аналіз текстів з точки зору цінностей толерантності, виявлення та обговорення стереотипів та упереджень; застосування інтерактивних методів навчання, таких як дискусії, дебати, мозкові штурми, рольові ігри, проєктна

діяльність; використання мультимедійних засобів; створення сприятливої атмосфери на уроках.

Важливо не лише використовувати на уроках зарубіжної літератури відповідні методи та прийоми, але й самим вчителям бути толерантними особистостями та давати учням позитивний приклад.

Використання зарубіжної літератури для виховання толерантності сприяє формуванню в дітей та юнацтва толерантного ставлення до інших людей, поваги до їхніх думок, почуттів та переконань, розвитку емпатії, розуміння та поваги до інших людей, формуванню власної толерантної позиції, розширенню світогляду учнів, навчання критично мислити, вмінню вести конструктивний діалог, вирішувати конфлікти мирним шляхом.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабій О. Виховання толерантності на уроках зарубіжної літератури в 7-х класах НУШ. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/live/q2JRkwK-U7w?si=c6ljeeZ7x7c70rkh> (дата звернення: 03.05.2024).

2. Методичні рекомендації на тему: "Використання інтерактивних методів та прийомів на уроках зарубіжної літератури". *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-na-temu-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-ta-priyomiv-na-urokah-zarubizhno-literaturi-70927html> (дата звернення: 03.05.2024).

3. Методичні рекомендації на тему: "Використання інтерактивних методів та прийомів на уроках зарубіжної літератури". *Освітній проект «На Урок» для вчителів*. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-na-temu-vikoristannya-interaktivnih-metodiv-ta-priyomiv-na-urokah-zarubizhno-literaturi-70927html> (дата звернення: 03.05.2024).

4. Освіта.ua. Державний стандарт базової середньої освіти. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/ (дата звернення: 03.05.2024).

5. Освіта.ua. Зарубіжна література. Модельні програми 5–9 класів НУШ. *Освіта.UA*. URL: <https://>

osvita.ua/school/program/program-5-9/83184/ (дата звернення: 03.05.2024).

6. Формування в учнів на уроках зарубіжної літератури мотивації до навчальної діяльності та саморозвитку в контексті компетентнісного підходу до навчально-виховного процесу. *Освітній проект «На Урок» для вчителів.* URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-v-uchniv-na-urokah-zarubizhno-literaturi-motivaci-do-navchalno-diyalnosti-ta-samorozvitku-v-konteksti-kompetentnisnogo-pidhodu-do-navchalno-vihovnogo-procesu-55453html> (дата звернення: 03.05.2024).

7. Формування в учнів на уроках зарубіжної літератури мотивації до навчальної діяльності та саморозвитку в контексті компетентнісного підходу до навчально-виховного процесу. *Освітній проект «На Урок» для вчителів.* URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-v-uchniv-na-urokah-zarubizhno-literaturi-motivaci-do-navchalno-diyalnosti-ta-samorozvitku-v-konteksti-kompetentnisnogo-pidhodu-do-navchalno-vihovnogo-procesu-55453html> (дата звернення: 03.05.2024).

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Сучасна освітня реформа в Україні, відома як Нова українська школа (НУШ), ставить за мету формування всебічно розвиненої особистості, здатної критично мислити, приймати самостійні рішення та бути відповідальною перед суспільством і природою. Однією з ключових складових такого виховання є екологічна освіта, яка має бути інтегрована у всі аспекти навчального процесу, включаючи уроки зарубіжної літератури [3].

Екологічне виховання – це процес формування екологічної свідомості, екологічної культури та екологічної відповідальності. Виховання екологічної культури передбачає не лише знання про природу, але й розвиток відповідного ставлення до неї та активної діяльності по збереженню довкілля [2]. Зарубіжна література є багатим джерелом для екологічного виховання завдяки її здатності викликати емоційний відгук, що сприяє формуванню екологічної свідомості. Твори зарубіжних авторів часто містять опис природи, взаємодії людини і довкілля, екологічні проблеми та шляхи їх вирішення [1].

У цій роботі спираємося на окремі художні твори. Наприклад, твори Ернеста Гемінгвея, Джона Стейнбека, Джорджа Орвела, які містять глибокі роздуми про взаємодію людини з природою. Учні можуть обговорювати екологічні проблеми, які виникають у цих творах, та можуть шукати паралелі з сучасними екологічними викликами.

До прикладу, повість Гемінгвея «Старий і море» ілюструє взаємозв'язок людини і природи. Учні можуть обговорювати символіку моря як екосистеми, розглядати питання стійкості та збереження морських ресурсів.

Для порівняння можна навести роман «Грона гніву» Джона Стейнбека. Він демонструє наслідки екологічної кризи та економічних труднощів для сільських громад. Учні можуть досліджувати питання екологічної міграції, впливу людини на довкілля та важливість сталого розвитку.

Іншим прикладом є твір «1984» Джорджа Орвела. Хоча цей твір переважно відомий своїм політичним змістом, він також містить екологічні елементи. Учні можуть обговорювати, як тоталітарне суспільство впливає на довкілля, та проводити паралелі з сучасними екологічними викликами.

Проектна діяльність є ефективним методом для глибшого розуміння екологічних проблем. Учні можуть працювати над проектами, які передбачають дослідження екологічних тем у літературі, створення презентацій, написання есе або сценаріїв на екологічну тематику, які в подальшому можна вивести на обговорення в класі для покращення екологічної свідомості учнів. Організація дискусій та дебатів на теми екології базується на прочитаних творах, що допомагає учням глибше осмислити матеріал та висловити свої думки [4].

Також важливим питанням є інтеграція зарубіжної літератури з іншими предметами, такими як біологія, географія та історія, що може допомогти учням краще зрозуміти взаємозв'язок між людиною і природою. Наприклад, при вивченні творів Жюль Верна можна звертати увагу на наукові відкриття і географічні дослідження, що вплинули на розвиток екологічної свідомості.

Організація екскурсій до природоохоронних зон, екологічних центрів або навіть участь у місцевих еко-акціях може допомогти учням побачити практичне застосування знань, отриманих на уроках.

Розробка тематичних уроків, присвячених екологічним питанням, допомагає структуровано підходити до виховання екологічної свідомості. Такі уроки можуть включати обговорення

конкретних екологічних проблем, аналіз літературних творів та їх інтерпретацію у контексті сучасних екологічних викликів.

Не менш важливим є використання міждисциплінарного підходу, оскільки він дозволяє інтегрувати знання з різних областей для глибшого розуміння екологічних проблем. Наприклад, учні можуть комплексно досліджувати, як екологічні теми відображаються у літературі, історії, науці та мистецтві, що сприяє формуванню цілісного світогляду.

Важливо зазначити, що організація позакласних заходів із зарубіжної літератури позитивно впливає на екологічне виховання. Позакласні заходи, такі як екологічні конкурси, виставки, театральні постановки та проекти з літературної пролематики, на прикладі персонажів, допомагають активізувати учнів та залучити їх до практичної діяльності з охорони довкілля. Це сприяє розвитку командної роботи та лідерських навичок, а також формує почуття відповідальності за збереження природи [5].

Таким чином, інтеграція екологічного виховання на уроках зарубіжної літератури в Новій українській школі є важливою складовою формування екологічної свідомості учнів. Використання художніх творів для обговорення екологічних проблем, проектна діяльність та інтеграція з іншими предметами допомагають учням глибше розуміти важливість збереження довкілля та розвивати екологічну відповідальність. Завдяки цьому зарубіжна література стає не лише засобом навчання, але й інструментом виховання свідомих і відповідальних громадян.

Список використаних джерел та літератури

1. Марчук-Подкуйко І. О. Шляхи вирішення екологічної проблеми на уроках зарубіжної літератури. URL: <https://vseosvita.ua/library/slahi-virisenna-ekologicnoi-problemi-na-urokah-zarubiznoi-literaturi-186173.html> (дата звернення: 14.03.2024).
2. Рибалко Л. М. Формування екологічного мислення в учнів на засадах еколого-еволюційного підходу. *Постметодика*.

2013. № 6. С. 32–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Postmetodyka_2013_6_10 (дата звернення: 15.03.2024).
3. Римшина Т. В. Інтеграція на уроках зарубіжної літератури у контексті стратегії сталого розвитку. URL: <https://www.calameo.com/read/0052368456955b81cec92> (дата звернення: 14.03.2024).
  4. Хроменко І. А. Вісім ознак сучасного уроку зарубіжної літератури. URL: <https://vseosvita.ua/library/visim-oznak-sucasnogo-uroku-zarubiznoi-literaturi-46734.html> (дата звернення: 15.03.2024).
  5. Тертична З. Ф. Екологічне виховання на уроках зарубіжної літератури та в роботі класного керівника. URL: <https://naurok.com.ua/ekologichne-vihovannya-na-urokah-zarubizhno-literaturi-ta-v-roboti-klasnogo-kerivnika-326911.html> (дата звернення: 14.03.2024).

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У сучасних умовах глобалізації знання іноземних мов можна розглядати як ключовий аспект загальної культури особистості. Іноземна мова стає не лише засобом спілкування, але й важливим інструментом для розуміння світу та відчуття приналежності до світової спільноти. Необхідність вивчення мови визначають її основні функції: мова є основним способом формування, фіксації та зберігання знань людини про світ і безпосередньо бере участь у формуванні особистості людини, відображаючи культуру народу – носія мови.

В умовах роботи в Новій українській школі основною метою навчання є зокрема досягнення вільного рівня володіння польською мовою в усіх видах мовлення (аудіювання, читання, говоріння, письмо), формування комунікативної компетентності та розкриття за допомогою мовних засобів загальнолюдських цінностей. Як важливий аспект загальної освіти, ця мета в шкільній програмі підтримує розвиток мовної особистості та сприяє розвитку учня як культурно обізнаної та комунікабельної людини [4]. У цій статті досліджено проблему формування мовної особистості, виокремлено принципи й аспекти навчання польської мови.

Поняття мовної особистості є комплексним і багатограним, включає особистісний, ціннісний і світоглядний компоненти і розглядається вченими в лінгвістичній, лінгводидактичній і психолінгвістичній галузях, які аналізують її різні аспекти, але загальноприйнятого тлумачення поки не знайдено. Зокрема, у “Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів” надане таке визначення: “Мовна особистість – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження,

вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі” [1]. У психолінгвістиці мовна особистість – це людина, яка володіє сукупністю здатностей і характеристик, які обумовлюють створення і сприйняття нею текстів (висловлень), що вирізняються мірою структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності [2]. Проаналізувавши численні визначення мовної особистості, ми висуваємо думку, що мовна особистість – це людина, яка вільно володіє іноземною мовою, може висловити свої думки, почуття, емоції у процесі комунікації, зокрема міжкультурної.

В Новій українській школі мовну компетенцію розглядають як складову частину комунікативної компетенції, на формування якої спрямовано весь процес навчання польської мови. Володіння учнями навичками в галузі фонетики, лексики та граматики в процесі здійснення іншомовного спілкування в різних видах мовленнєвої діяльності свідчить про сформованість цієї компетенції в учнів. У процесі реалізації дисципліни "Польська мова" в НУШ в основі всіх видів мовленнєвої діяльності лежить знання базової лексики, навчання якої реалізується у взаємозв'язку з фонетичним, фразеологічним і граматичним аспектами мови. Адже її правильне розуміння та використання є важливим аспектом формування мовної особистості.

Для розуміння того, як формується мовна особистість, потрібно розглянути освітні аспекти цієї проблеми. Освітні умови включають зовнішні та внутрішні чинники, які впливають на процес досягнення мети, враховуючи індивідуальні особливості учнів. Важливим фактором у формуванні мовної особистості є мовне середовище, яке визначається умовами спілкування в побуті, сім'ї та соціально-педагогічному контексті. За словами видатного

педагога В. О. Сухомлинського, мова вчителя повинна стимулювати розвиток мовленнєвих здібностей учнів. Для цього важливо, щоб вчитель враховував вимоги до мови, вмів вибирати відповідні навчальні матеріали та стимулював розвиток мовної особистості учнів. Робота над розвитком мовної особистості передбачає постановку конкретних цілей, підтримку зв'язку між усним і письмовим мовленням та проведення творчих завдань. Отже, формування мовної особистості школярів залежить від створення сприятливого мовного середовища та глибокої підготовки вчителя.

Основними принципами, що лежать в основі формування у школярів мовної особистості, тобто здатності і готовності здійснювати іншомовне міжособистісне і міжкультурне спілкування з носіями мови, є:

- принцип комунікативної спрямованості: завдання орієнтовані на комунікативні навички та ситуації, близькі до реального спілкування молодших школярів.
- принцип усного випередження: основний акцент робиться на усному мовленні, і новий матеріал спочатку представляється усно;
- принцип розвивального навчання: учні виконують різноманітні проблемно-пошукові завдання, що відповідають їхньому рівню розвитку і допомагають розвивати логічне мислення; аналізують, порівнюють, узагальнюють та класифікують інформацію, а також встановлюють аналогії та причинно-наслідкові зв'язки;
- принцип соціокультурної спрямованості, вивчення і мови і культури: діти поступово повинні навчитися розуміти можливі розбіжності в ритуалах поведінки в типових ситуаціях спілкування, в традиціях

проведення свят, складові особливості нашої культури і культури Польщі;

- принцип урахування особливостей рідної мови: порівняння між рідною мовою та польською може допомогти відзначити подібність та відмінності у граматиці, лексиці та синтаксисі.

Основними видами діяльності для принципу комунікативної спрямованості можуть бути рольові ігри, групові діалоги, імітації ситуацій, проекти спільного створення тощо. Учні можуть грати роль у різних сценаріях, де вони спілкуються між собою. Використовуючи нову лексику, вчитель може включити цей принцип на уроці шляхом створення ситуації з реального життя, наприклад, покупка товарів у магазині, якщо лексика стосується їжі чи розмова з консультантом меблевого магазину. За допомогою цих засобів вони також вчать працювати в команді, щоб створити щось нове, наприклад, презентацію, рекламний відеоролик чи вітальну листівку польською мовою.

Для принципу усного випередження вчитель може дати школярам тему або зображення, про які вони мають усно розповісти. Наприклад, про свої враження від подорожі, улюбленого фільму або книги, відвіданого заходу тощо. Також можна впровадити на урок дебати стосовно проблемного питання, де учні розділяються на групи та виступають у ролі захисників різних поглядів на певну проблему чи ситуацію. Вони формулюють свої аргументи та намагаються переконати інших у правильності своєї точки зору. Використання традиційних вправ на складання діалогів також є ефективним на уроці.

Принцип розвивального навчання передбачає активну участь учнів у власному навчанні та розвитку їх критичного мислення й аналітичних здібностей. Вчитель може розділити учнів на групи та дати завдання на аналіз певної проблеми чи ситуації. Вони мають обговорити причини, наслідки та можливі шляхи

вирішення проблеми, а також запропонувати власні ідеї та рішення. Інший вид діяльності передбачає подання тексту, статті або казки та їх аналіз учнями з різних точок зору. Вони обговорюють ключові моменти, порівнюють різні погляди та формують власні висновки.

У принципі соціокультурної спрямованості провідним завданням, на нашу думку, є аналіз медіа-матеріалів. Учні досліджують різні медіа-матеріали (статті, відео, аудіо, зображення) про культуру та суспільство Польщі, аналізують ці матеріали, визначають ключові теми, традиції, стереотипи та особливості культурного життя. На основі цього вони можуть готувати на уроки короткі дайджести чи презентації про польську культуру. Прикладами інформації можуть бути традиції, обряди, свята, національна польська кухня, важливі події та інші аспекти життя країни.

Принцип урахування особливостей рідної мови є ключовим у вивченні польської мови, тому що він є допоміжним засобом у вивченні польської та її розумінні. Через порівняння мовних структур та лексики дітям набагато легше сприймати польську мову. На уроці вчитель може проводити паралелі з граматичними аспектами польської і відповідними аспектами в українській. Наприклад, будову речень, правила сполучення слів, або використання різних часів у мовленні. Це стосується і спільних слів, що мають різне значення в обох мовах, або слова, які відсутні у польській мові, але є в українській, і навпаки.

Таким чином, мовна особистість є складним і багатограним поняттям, що включає в себе не лише мовну компетенцію, а й ціннісні та світоглядні аспекти. Зокрема вона сприймається як поєднання мовних здібностей та прагнення до творчого самовираження, що відбиває суспільно-соціальне та культурне середовище особистості. Формування мовної особистості на уроках польської мови не обмежується лише вивченням граматики та

словникового запасу, але й спрямоване на розвиток комунікативної компетенції та культурного розмаїття. Зазначені у статті принципи не лише допомагають у вивченні польської мови, а й сприяють розвитку загальних навичок спілкування та міжкультурного розуміння. Такий підхід до навчання відображає сучасні вимоги до освіти, де мовна компетенція не лише є ключовою, але і невід'ємною частиною культурно освіченої та комунікабельної особистості.

Список використаних джерел та літератури:

1. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ: Либідь, 2001. 222 с.
2. Калмикова Л. О. Психологія мовлення і психолінгвістика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Фенікс, 2008. 235 с.
3. Dyduchowa A. Metody kształcenia sprawności języków uczniów. Kraków, 1988. 135 s. URL: <https://grodecka.home.amu.edu.pl/wp-content/uploads/A.-Dyduchowa-Metody-kszta%C5%82cienia-sprawno%C5%9Bci-j%C4%99zykowej.pdf> (дата звернення: 13.05.2024).
4. Войцева О. А., Бучацька Т. Г. Польська мова: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням українською мовою для 5 –9 класів. 2017. С. 2-4. URL: <http://surl.li/eipzz> (дата звернення: 13.05.2024).

СТУДІЇ З ФОЛЬКЛОРИСТИКИ

Беленюк Катерина, Башманівський Олексій

ХУДОЖНЯ ПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ УКРАЇНЦЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРИ

Український фольклор, багатий на пісні, казки, легенди та перекази, не лише розважає та навчає, але й глибоко розкриває душу українського народу. З його образів та сюжетів постає багатогранний портрет українця, зітканий з позитивних і негативних рис. Важливо зазначити, що фольклор не дає чіткої, однозначної відповіді на питання про національний характер. Він радше малює складну картину, де герої можуть втілювати як шляхетні, так і негідні якості. Ця неоднозначність підкреслює глибину та багатство української душі, здатної на щире любов, безмежну сміливість, але також на хибні вчинки та помилки.

Аналізуючи фольклорні твори, слід пам'ятати, що вони створювалися протягом століть, відображаючи цінності, уявлення та світогляд різних епох. Тому важливо враховувати історичний контекст, щоб правильно інтерпретувати образи та символи. Водночас, фольклорні твори зберігають у собі глибинні архетипи, які не втрачають актуальності з часом. Вони дають нам змогу зрозуміти не лише наших предків, але й самих себе, дослідити глибини української душі та її вічні прагнення.

Вивчення позитивних і негативних рис українця в українському фольклорі – це не просто цікаве заняття, а й важливий крок до самопізнання, адже воно допомагає нам краще зрозуміти нашу історію, культуру та цінності. Український фольклор багатий на образи, які втілюють позитивні риси українського народу. Серед них: працьовитість, сміливість, гостинність, доброта, розум, любов до свободи, шанування родинних зв'язків, віра та духовність, почуття гумору, оптимізм та

віра в краще, шанування народних традицій та звичаїв, зв'язок з природою, мистецтво та творчість тощо.

Українці завжди славилися своєю працьовитістю. Ця риса підкреслюється в народних казках, де герої долають всілякі труднощі завдяки своїй праці та наполегливості. Наприклад, у казці «Івасик-Телесик» головний герой завдяки своїй працьовитості здобуває багатство та щастя. Українське народне прислів'я: «Хто діло робить, той щастя собі ловить» [1].

Ще однією важливою рисою українського характеру є сміливість. Українці завжди готові стояти за себе та за свою землю. Ця риса яскраво проявляється в народних думках та піснях, де оспівуються подвиги героїв, які борються з ворогами. Наприклад, у думі «Про Мамайкове побоїще» козаки зображені як сміливі воїни, які не бояться йти в бій проти численного ворога, «Козацькому роду нема переводу!» – цитата із цієї думи. Як зазначається в українській народній казці «Котигорошок»: «Хто сміливий, той і буде щасливий» [6].

Українці славляться також своєю гостинністю. Вони завжди раді прийняти гостей у своєму домі та пригостити їх усім найкращим. Ця риса підкреслюється в народних прислів'ях та приказках, наприклад, «Гість у хаті – Бог у хаті», «Приймай гостей, як рідних, а проводжай, як близьких».

Ця нація також має добре серце. Вони завжди готові допомогти нужденним та поділитися з ними останнім. Ця риса яскраво проявляється в народних казках, де герої часто допомагають тваринам та іншим людям, які потрапили в біду. Наприклад, у казці «Сивка-Бурка» головний герой завдяки своїй доброті здобуває щастя та багатство. Українські народні прислів'я: «Добро не згине, а зло пропадає», «Роби добро, і воно тобі вернеться» [1].

Українці також мають кмітливий розум. Вони завжди знаходять вихід з найскладніших ситуацій. Ця риса підкреслюється

в народних анекдотах та усмішках, де українці зображені як кмітливі та хитрі люди. Наприклад, українське народне прислів'я: «Мудрого й Бог веде». Або цитата із Української народної казки «Лисичка-сестричка та Вовчик-братик»: «Хто розумний, той щасливий» [10].

Український народ завжди цінував свободу та незалежність. Ця риса яскраво проявляється в історії України, де українці неодноразово боролися проти завойовників. Наприклад, «Воля – то найдорожчий скарб» (українське народне прислів'я), «За нашу свободу ми йдемо на бій!» (українська народна пісня «Ой, у лузі червона калина») [10].

Сім'я завжди була дуже важливою для українців. Народна творчість оспівує міцні родинні зв'язки, повагу до старших та взаємодопомогу між родичами. Наприклад, у піснях часто зустрічаються сюжети про кохання до батьків, дітей та братів із сестрами. До прикладу, «Сім'я – це сила» (українське народне прислів'я), «Вся сім'я вкупі – то й душа на місці» (українське народне прислів'я) [11].

Український народ завжди був віруючим. Фольклорні твори часто звертаються до Бога, релігійних свят та віри у потойбічний світ. Наприклад, колядки та щедрівки розповідають про народження Ісуса Христа, а народні легенди – про створення світу та діяння святих. Наприклад, «Молися Богу, й він тобі допоможе» (українське народне прислів'я) [3].

Українці відомі своїм почуттям гумору. Народні анекдоти, пісні та приказки рясніють дотепністю та вмінням посміятися навіть із серйозних ситуацій. Гумор допомагав українцям зберігати оптимізм та долати труднощі. До прикладу, «Сміх - це здоров'я» (українське народне прислів'я), «Смійся, поки є на що!» (український народний анекдот) [5].

Український фольклор часто сповнений віри в краще майбутнє. Народні казки закінчуються перемогою добра над злом,

а пісні – веселими гуляннями. Це допомагало людям зберігати оптимізм та вірити у справедливість. До прикладу, «Надії гинуть останніми» (українське народне прислів'я), «Не було б біди, якби не було вигоди» (українська народна казка «Пані Мазурка») [6].

Українці завжди оберігали свої традиції та звичаї. Фольклорні твори рясніють описами святкувань, народних костюмів, обрядів та вірувань. Наприклад, колядування, гаївки, купальські дійства – все це відбиття багатих українських традицій. Наприклад, «Без роду, без племені – як без кореня дерево» (українське народне прислів'я), «Бережіть свою мову, бо вона є найдорожчим скарбом вашого народу» (Іван Франко, український письменник).

Український фольклор тісно пов'язаний з природою. Народні пісні оспівують красу українських пейзажів, а казки часто розповідають про тварин та рослини, наділяючи їх людськими рисами. Це свідчить про шанобливе ставлення українців до навколишнього середовища. Наприклад, «Природа – це наш дім» (українське народне прислів'я), «Людина – частина природи» (українська народна казка «Про сонце, місяць і вітер») [1].

Український народ завжди славився своєю творчістю. Фольклор – яскравий тому приклад. Пісні, казки, думи, анекдоти, прислів'я та приказки – все це творить багату скарбницю української народної культури. Наприклад, «Без пісні життя не мило» (українське народне прислів'я), «Українська душа співає» (Тарас Шевченко, український поет) [10].

Хоча український фольклор багатий на позитивні образи, пов'язані з працьовитістю, чесністю, сміливістю та гостинністю, в ньому також можна знайти й негативні стереотипи про українців. Ці стереотипи часто відображають соціальні проблеми, вади та несправедливість того часу.

Наведемо декілька прикладів негативних образів українця в українському фольклорі:

- лінивий: «Лежень лежачого любить» (приказка);
- невіглас: «Не вчися, поки не спіткнешся» (приказка);
- пиячок: «Говорить, як п'яний» (приказка);
- жадібний: «Скупий платить двічі» (приказка);
- жорстокий: «Б'є, як битий» (приказка);
- невірний: «Чоловік – голова, а жінка – шия: куди голова поверне, туди й шия гляне» (приказка);
- ледачий: «Лежачого не б'ють» (приказка);
- нечесний: «Не обдуриш – не проживеш» (приказка);
- заздрісний: «До чужого добра очі болять» (приказка);
- говорить неправду: «Бреше, як собака на місяць» (приказка) [2; 26].

Важливо зазначити, що ці негативні образи не стосуються всіх українців і не є репрезентативними для всієї української культури. Вони, скоріше, відображають певні негативні риси, які, на думку людей того часу, були поширеними. Український фольклор багатий на образи, які уособлюють різні риси українського народу. Ці образи не завжди є однозначними, вони часто поєднують у собі як позитивні, так і негативні характеристики.

Український фольклор багатий на яскраві та різноманітні образи, які відображають етнічні особливості, цінності, світогляд та історичний досвід українського народу. Серед цих образів можна виділити кілька типових, які часто зустрічаються в казках, піснях, легендах, прислів'ях та інших фольклорних творах. До типових образів українця в українському фольклорі слід віднести, такі як: працьовитий господар, хлібороб, козак, сміливий воїн, мудра жінка, веселий та талановитий співак, хитрий та кмітливий герой тощо.

В українському фольклорі образ працьовитого господаря посідає одне з найважливіших місць. Це не просто людина, яка обробляє землю і вирощує хліб, а й берегиня роду, опора сім'ї,

взірець для наслідування. Працьовитість в українській культурі завжди вважалася чеснотою, а лінощі – ганьбою. Про це свідчать численні прислів'я та приказки: «Земля годує того, хто її обробляє», «Не лінуйся вранці – будеш мати ввечері», «Хто не працює, той не їсть». Фольклорні твори рясніють прикладами працьовитих господарів. Це, до прикладу, коваль Семен з думи «Про Олексія Поповича» [3].

Працьовитий господар зображується як сильна, витривала людина, яка не боїться труднощів. Він завжди знає, чим себе зайняти, і ніколи не сидить без діла. Його руки золоті, і все, що він робить, йому вдається. Працьовитий господар не лише дбає про свою сім'ю, але й завжди готовий допомогти сусідам. Він щирий, чесний і справедливий, користується повагою і авторитетом у громаді. Образ працьовитого господаря уособлює собою кращі риси українського народу: працьовитість, завзятість, доброту, щирість. Він є взірцем для наслідування для всіх, хто хоче жити щасливим і заможним життям.

Козак – це сміливий, волелюбний і відважний воїн, який готовий захищати свою землю і рідних від будь-яких ворогів. Козак завжди чесний, справедливий і вірний своїй присязі. Він умілий вершник, стрілець і рубака. Козак також славиться своїм веселим характером, любов'ю до пісень і танців.

Хлібороб – це працьовитий, мудрий і богобоязливий селянин, який живе в гармонії з природою. Хлібороб береже землю, яка годує його сім'ю, і дбайливо обробляє її. Він знає всі секрети землеробства і вміє вирощувати щедрий урожай. Хлібороб також шанує своїх предків і дотримується народних традицій [7, с. 56-58].

Образ сміливого воїна також посідає важливе місце в українському фольклорі. Це захисник рідної землі, борець за справедливість, герой, на якого рівняються інші. Сміливий воїн

завжди готовий ризикувати своїм життям заради блага інших. Він не боїться труднощів і небезпек, завжди йде назустріч ворогу.

Фольклорні твори рясніють прикладами сміливих воїнів. Це, наприклад, козак Мамай з народної пісні «Ой на горі зеленій» і багато інших. Сміливий воїн зображується як сильна, витривала людина, яка володіє не лише фізичною силою, але й гострим розумом і кмітливістю. Він уміє швидко приймати рішення і завжди знає, як вийти з найскладнішої ситуації.

Воїн користується повагою і любов'ю народу. Він є взірцем для всіх, хто хоче жити вільним і незалежним життям. Образ сміливого воїна уособлює собою кращі риси українського народу: сміливість, мужність, патріотизм. Він є символом незламності українського духу і віри у перемогу [9, с. 114-116].

В українському фольклорі образ мудрої жінки відіграє важливу роль. Вона уособлює собою життєвий досвід, знання, кмітливість та вміння давати слушні поради. Її образ можна зустріти в казках, прислів'ях, легендах, піснях та інших жанрах народної творчості.

Наприклад, казка «Мудра дівчина» розповідає про дівчину, яка завдяки своїй кмітливості та мудрості змогла вирішити складні завдання царя та вийти заміж за царевича. Казка «Пані Маланка» описує образ міфологічної істоти, яка карає неслухняних дітей та нагороджує слухняних [1].

Прислів'я та приказки також описують образ мудрої жінки: «Мудрий не той, хто багато знає, а той, хто вміє багато зробити», «Жіноча порада - мудра справа», «Добра дружина - половина життя», «Материна молитва з дна моря дістане». Пісня «Ой, у вишневому саду...» оспівує красу та мудрість української жінки. Пісня «Сіла баба біля тину...» розповідає про бабусю, яка дає мудрі поради своїй онуці [6].

Жінка – це берегиня сімейного вогнища, яка дарує життя і любов своїм дітям. Жінка мудра, працьовита і ласкава. Вона уміє

вести господарство, готувати їжу, шити одяг і виховувати дітей. Жінка також є хранителькою народних пісень, казок і легенд.

Іншим цікавим аспектом образу мудрої жінки є її зв'язок із фольклорною медициною та знанням цілющих властивостей трав. Часто в легендах та переказах саме старенькі жінки володіють секретами цілющих відварів та вміють лікувати різні хвороби. Вони збирають трави, знають їхні властивості та вміють робити ліки, за що їх шанують всією громадою. Наприклад, в казці «Кислиця» зображена баба, яка знайшла чарівну рослину і завдяки їй вилікувала царя від смертельної хвороби.

Образ мудрої жінки в українському фольклорі несе в собі не лише розважальну, але й виховну функцію. Він вчить людей цінувати знання, досвід та мудрість старших поколінь, а також прагнути до самовдосконалення.

Важливо зазначити, що образ мудрої жінки не є однозначним. Вона може бути представлена як юною дівчиною, так і дорослою жінкою, як багатійкою, так і простолюдинкою. Її мудрість може виявлятися в різних сферах життя: у побуті, у вихованні дітей, у вирішенні життєвих проблем. Однак, незважаючи на різноманітність образів, мудра жінка завжди залишається втіленням добра, справедливості та любові до ближнього.

В українському фольклорі образ веселого та талановитого співака посідає особливе місце. Цей образ часто зустрічається в народних казках, піснях, прислів'ях та інших фольклорних творах. Співак завжди веселий, життєрадісний і оптимістичний. Він вміє розвеселити людей своїми піснями та жартами. Він має чудовий голос і вміє гарно співати. Співак також може грати на різних музичних інструментах.

Співак не лише співає народні пісні, але й складає власні. Він завжди готовий поділитися своїми талантами з іншими. Співак завжди готовий допомогти іншим людям. Він щирий, щедрий і

безкорисливий. Співак вільнодумний і незалежний. Він не боїться висловлювати свою думку навіть у складних ситуаціях.

В українських народних піснях співаки часто оспівуються як герої, які борються за правду та справедливість. Наприклад, у пісні «Ой на горі зеленій» розповідається про козака, який гине в бою з ворогами, але його пісні назавжди залишаються з народом. В українських народних прислів'ях співак часто ототожнюється з щастям та радістю. Наприклад, «Де пісня, там і життя», «Співаючи, й горе забувається». Загалом образ веселого та талановитого співака в українському фольклорі є втіленням кращих людських якостей. Він символізує свободу, творчість, доброту та оптимізм [4].

Хитрий та кмітливий герой – один з найпоширеніших образів в українському фольклорі. Він зустрічається в казках, прислів'ях, приказках, піснях та інших жанрах народної творчості. Цей образ втілює такі якості українського народу, як кмітливість, винахідливість, вміння знаходити вихід з будь-якої ситуації, навіть найскладнішої.

У казках хитрий герой завжди перемагає завдяки своїй кмітливості. Він може обдурити чорта, перехитрити царя, здолати злого змія. Наприклад, Лиса Микитівна в українських казках завжди знаходить вихід з будь-якої ситуації завдяки своїй кмітливості. Вона може обдурити вовка, зайця, журавля та інших тварин.

В українських прислів'ях та приказках також багато прикладів хитрості та кмітливості. Наприклад, «Хто не хитрий, той не живий», «Хитрий, як лисиця», «Світ перехитриш, а Бога не перехитриш» [1]. У народних піснях також зустрічаються образи хитрих та кмітливих героїв. Наприклад, в пісні «Ой, на горі зеленій» козак Мамай перехитрив турецького пашу, а в пісні «Ой, вийшла я на вулицю» дівчина обдурила багатого боярина [2].

Хитрий та кмітливий герой – це не просто персонаж українського фольклору. Це символ українського народу, який завжди вмiє знаходити вихід з будь-якої ситуації, навіть найскладнішої. Важливо зазначити, що хитрість в українському фольклорі не завжди є негативною рисою. Часто вона використовується для того, щоб перемогти зло, захистити себе або інших людей.

Образ хитрого та кмітливого героя втілює такі якості українського народу, як: кмітливiсть, винахідливість, вміння знаходити вихід з будь-якої ситуації, навіть найскладнішої. Ці якості допомогли українському народу вижити та зберегти свою самобутність протягом століть.

Окрім цих типових образів, в українському фольклорі також зустрічаються й персонажі. Так, чарівники та відьми уособлюють зв'язок людини з потойбічним світом та віру в магію. Лісові звірі та птахи часто мають символічне значення та можуть уособлювати різні людські якості. Фантастичні істоти уособлюють людські страхи та мрії.

Таким чином, український фольклор багатий на яскраві та багатогранні образи, які відображають різні аспекти життя, світогляду та цінностей українського народу. Серед цих образів особливе місце посідають типові образи українця, які втілюють в собі найхарактерніші риси національного характеру. Важливо зазначити, що образи українця в фольклорі не є статичними. Вони змінювалися з часом, відображаючи нові історичні, соціальні та культурні умови. Проте основні риси цих образів залишаються незмінними, адже вони ґрунтуються на вічних цінностях, які споконвіків були важливими для українського народу.

Список використаних джерел

6. Василько З. Символіка фольклорного образу. Львів : ДПА Друк, 2004. 392 с.
7. Героїчний епос українського народу : хрестоматія / упоряд. О.М. Таланчук, Ф.С. Кислого. Київ : Либідь, 1993. 432 с.

8. Енциклопедичний словник символів культури України / за заг. ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, В.В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гавришенко В.М., 2015. 912 с.
9. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
10. Качмар М. Українські етіологічні легенди про народи: генезис, структура, семантика. Народознавчі зошити. 2015. Вип. 3. С. 647-654.
11. Кирчів Р. Двадцять століття в українському фольклорі / Р. Кирчів. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2010. 536 с.
12. Кононенко В.І. Українська лінгвокультурологія : навчальний посібник. Київ : Вища шк., 2008. 327 с.
13. Красиков М. «Москалі» та «хахли» у дзеркалі слобожанських народних казок: спроба само ідентифікації. Порубіжжя: історичний та культурно-антропологічний аспекти: Матеріали симпозіуму. Харків, 2004. С. 14–21.
14. Савченко В., Ситько О., Шмаленко Ю. «Історія та культура України». [Текст]: навч. посібник для студ. Одеса, 2019. 245 с.
15. Традиційні сюжети та образи : колективна монографія / автор проекту і упорядник А. Р. Волков. Чернівці. 2004. 445 с.
16. Українські приказки, прислів'я і таке інше. Уклад М. Номис [упорядкув., прим. та вступна ст. М. М. Пазяка]. Київ. Либідь. 1993. 768 с.

